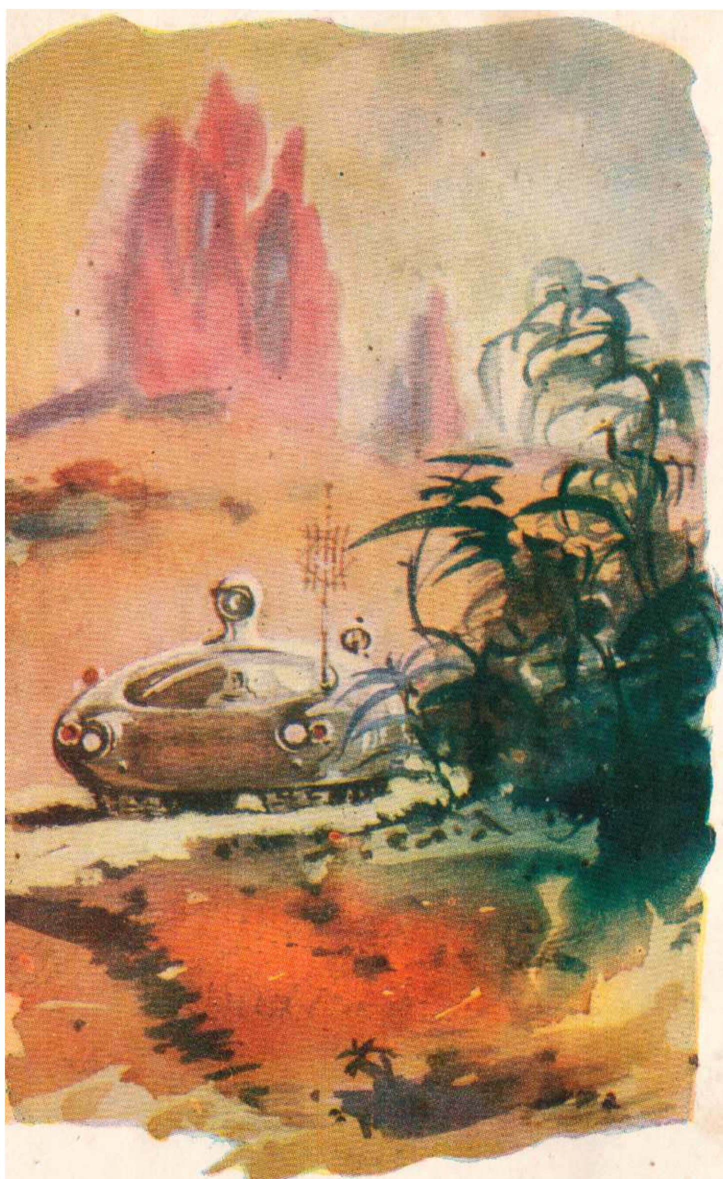


G. MARTÕNOV



220 PÄEVA TÄHELAEVAS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TA LLINN

1960

Originaali tiitel: . МАРТЫНОВ
220 ДНЕЙ НА ЗВЕЗIIОЛIЕТЕ
Государственное Издательство Детский
Литературы
Министерства Просвещения РСФСР
Ленинград 1955

Tõlkinud
V. SAARD

I l l u s t r e e r i n u d
E. VAHER

STARDI EEL

Moskva, l. juuül 19 .. *aastal.*

Homme on start...

Täpselt kell kümme hommikul lahkub Maalt kosmoselaev, mida juhib Sergei Aleksandrovitš Kamov.

Kas ma võisin kunagi mõelda võimalusele temaga kaasa lennata?

Loomulikult mitte! Jälgisin nagu köik teised ajakirjanduse kaudu tema esimesi lende kosmosesse ja olin neist vaimustatud. Kamov ja Paitšadze näisid mulle eriliste inimestena, kaugeina nagu too taevaski, millesse nad tungisid. Iialgi ei tulnud mulle pähe rnõtet, et saan kord nende lennukaaslaseks, ehkki oli olnud hetki, milIalsellest unistasin, nagu seda tegid arvatavasti paljud teisedki...

Küll on kummaline, et unistus, mille täitumine näis nii teostamatuna, muutus äkki reaalseks!

Oma kauge teekonna vältel saame näha palju imeväärset. Suudan ma seda kõike kirjeldada nii, et ka need, kes lendu kaasa ei tee, saaksid sel!est tõepärase pildi? Pean suutma! Selleks olengi võetud ekspeditsiooni koosseisu. Minu ülesandeks on kõik, mida näeme, paberile, fotoplaadile ja filmilindile jäadvustada. Päevik, mille pidamist ma täna alustan, on tulevikus selleks põhimaterjaliks, mille alusel kavatsen kirjutada lennu kohta raamatu, kui jõuan tagasi Maale pärast pikka, kaheksakuist äraolekut. Vähimgi pisiasi ei tohi nendelt lehekülgedelt puududa...

Praegu on kell alles üheksa ja ma jõuan teha veel hulga märkmeid. Kell kaksteist pean magama heitma. Kas ma saan magada'?... Vaevalt see mul õnnestub... Sergei Aleksandrovitš nõudis, et ma viimasel ööl

enne starti kindlasti magaksin. vastasin, et seda nõudmist on raske täita, ja ta ütles:

«Te heitke siiski pikali. Kas magama jääte või ei, eks seda näe. Peamine on praegu ennast välja puhata.»

Andsin talle lubaduse ja ka täidan selle, seni aga panen kirja kõik, mis tänasele õhtule eelnes.

Alustan päris algusest...

29. aprillil, umbes kaks kuud tagasi, kutsus meie peatoimetaja mind oma kabinetti. Just eelmisel päeval olin jõudnud Moskvasse tagasi. Käsil oli kogutud materjalide korrastamine ja uuest komandeeringust ei osanud ma undki näha.

Astusin kabinetti ja toimetaja palus mind istet võtta. «Tahame teile teha ettepaneku minna mitte just päris tavalisele komandeeringule...» ütles ta, vaatas mulle otsa, ja nähes, et valmistun vastama, lõpetas kiiresti: »Ekspeditsioon on väga ebaharilik ja võib kujuneda hädaohtlikuks.»

Hetk enne seda olin kavatsenud kindlalt ära öelda,

kuna olin väsinud ega soovinud sõita tont teab kuhu, kuid toimetaja vümased sõnad äratasid minus huvi,

«Hädaohud mind ei heiduta,» vastasin. «Mida ebatavalisem ülesanne, seda huvitavam»

«Teadsin, et te nii vastate,» sõnas toimetaja. «Te olete noor ja terve. Olete hea totograaf ja andekas ajakirjanik. Peale selle oskate käsitseda filmikaamerat. Kõik need omadused on antud juhul vajalikud. Kuid ma ei sunni teid nõustuma. Te voite ka keelduda,»

«Ma ei kavatse keelduda, ükskõik kuhu tulebminna,» v astasin.

Ta vaatles mind pilguga, mis näis mulle sel hetkel arusaamatuna, ja ütles naeratades:

«Seda parem. Te muidugi teate, kes on Kamov?»

Selle küsimuse juures ma võpatasin. Kamov?... Maailma esimese kosmoselaeva konstruktor ja komandör! Inimene, kes on juba kaks korda Maa pealt lahkunud. Kas ma tõesti kuulsin õigesti?...

«Muidugi, kes teda ei tunneks!» vastasin ma.

Ah siis sellepärast nimetaski ta ekspeditsiooniiväga ebatavaliseks, mõtlesin. Kamovi nimi ei jätnud mingit kahtlust, et asi seisab lennus päikesesüsteemi sügavusse,



võib-olla isegi mõnele planeedile. Kes meist pole unistanud niisugusest teekonnast! Üks asi on unistada, teine aga, kui teile tõepoolest tehakse ootamatult ettepanek sellisele lennule minna...

«Kui soovite, võite tema uuest ekspeditsioonist osa võtta,» lausus toimetaja.

«Kuhu see suundub?»

«Seda ma ei tea,» vastas ta. «Kui olete nõus, saate kõik üksikasjad teada Kamovilt endalt.»

«Miks te just minule selle ettepaneku tegite?»

«Teie näite olevat kõige sobivam inimene.»

See kõik oli nü ootamatu ja hämmastav, et tundsin vajadust mõtteid koguda.

«Lubage, et vastan teile homme.»

«Ärge kiirustage!» ütles toimetaja. «Selline ettepanek tuleb hästi läbi mõelda, et tehtud otsust pdleks hiljem vaja kahetseda.»

Kui ütleksin, et veetsin öö rahulikult, siis oleks see vale, Ekspeditsioonide alal ei ole ma algaja. Ajakirjanikuna on mul tulnud viibida maakera mitmeis paigus:

olen käinud Lõunapoolusel, Kesk-Aafrikas ja Himaalaja mägedes.
Kõik need ekspeditsioonid olid siiski toimunud Maal.
Nüüd aga tehakse mulle ettepanek lahkuda Maalt ja lennata ei tea kuhu, kümnete või isegi sadade miljonite kilomeetrite taha...
Meenusid raamatud, mida olin lugenud astronoomiast...
Universum... Lõputu maailmaruum, kus tähed lüguvad kui tolmukübemed... Neid eraldavad üksteisest kaugused, mida inimene pole suuteline kujutlema... Pimedus... Külm...
Mul oli selgesti silme ees tibatilluke kosmoselaev, mida igast küljest ümbritseb lõputu tühjus, ja äkiline nõrkusetunne sundis mind toolile istuma...
Öelda ära?... Keegi ei süüdistaks mind sellepärast. Jääda meie armsale, omasele Maale...
Ja igavesti meenutada oma argust, mõtlesin edasi.
Lasta mööda säärane juhus ja süs kogu eluaeg seda kahetseda.
Oli juba kell kolm öösel, aga ma ei jõudnud ikka veel mingile kindlale otsusele, Soov ja hirm võitlesid omavahel, tulles vaheldumisi võitjaks.
Lõpuks hakkas mul pea valutama ja ma avasin alma. Näkku puhus niiske karge öine tuul.
Kaheksandalt korruselt, kus ma elasin, avanes avar vaade linnale. Paljudes kohtades särasid juba läheneva pidupäeva ilutuled. Kaugel-kaugel helkisid punaste täpikestega Kremli tähed.
Moskva!... Minu kodulinn, kus olin sündinud ja kasvanud. Selle riigi pealinn, millele võlgnen oma heaolu.
«Mida sa kardad?» ütlesin endale. «Kas süs neil ekspedisioonidel, millest sa seni oled osa võtnud, polnud hädaohte? Kas sul ei tulnud eluga riskida?»
Läksin laua juurde ja võtsin sahtlist Kamovi portree. «Kuu Kolumbus», nagu teda nimetasid mõned välismaa ajalehed, oli ülesvõttel profülis. Tihedad, silmade kohal rippuvad kulmud, tugev nina, kindlajoonelised huuled ja lõug tegid teda pisut sarnaseks kuulsa polaaruurija Roald Amundseniga.

6

«See inimene ei karda,» mõtlesin. «Juba kolmandat korda valmistub ta Maalt lahkmna. Julgelt ja täis enesekindlust läheb ta ülesseatud eesmärgi poole.»
Äkki hakkas mul hirmus piinlik. Kuidas võisin ma kas või silmapilgukski järele anda häbistavale hirrnuie! Mis minuga küll.juhtus? Kodumaa kutsub mind kohust täitma, mulle usaldatakse vastutusrikas ülesanne...
Kogu oma kujutlusvõimet riakendades püüdsin uuesti vaimusilmas näha kosmoselaeva, mis hõljub pimedas külmas tühjuses... ja ei tundnud enam mingit hirmu.
Arusaamatu argus oli kadunud.
Järgmisel hommikul ütlesin toimetajale, et olen valmis lendama ükskõik kuhu.
«Me ei kahelnud selles hetkegi,» ütles ta.
Sama päeva õhtul vajutasin rna mõistetava ärevusega Kamovi korteri ukse taga kellanupule.
Nüüd, nüüd kohe näen Palgest palges»se seda**,** lres esimesena kogu inimkonna ajaloo vältel lahkus Maalt ja avas inimestele tee maailmaruumi lõpututesse avarustesse...
Mulle avas ukse Serafima Petrovna Kamova.
«Sergei Aleksandrovitš ootab teid,» ütles ts, kui olin end esitlenud.
Sisenesin kuulsa kosmonaudi kabinetti.
Mul polnud varem juhust olnud Kamovit kohata, kuid tundsin kuulsa kosmosevallutaja kohe ära **kui** ta kirjutuslaua tagant püsti tõusis, et mind tervitada. Kamov nägi välja just niisugune, nagu olin teda paljude fotode järgi kujutlenud. Kasvult üle keskmise, laiade õlgadega ja tüsedavõitu. Liigutused rahulikud ja kindlad. Kogu ta ilmes oli midagi käskivat, mis sisendas mõtet, et sel inimesel on tugev iseloom ja paindumatu tahe. Kõige enam hämmastasid mind tema silmad. Need olid süsimustad ja näisid seetõttu põhjatult sügavatena ning väljendasid mingit erakordset rahulikkust. Pehmed terashallid juuksed tõstsid kaunilt esile kõrge lauba. Ei saa»ütelda, et ta nägu oleks olnud ilus. Selleks olid tal liialt tihedad kulmud ja pisut suur löug.

Kõige õigem oleks tema nägu nimetada mehiseks.
Ta surus tugevasti mu kätt ja ütles:
«Mul on rõõm teid näha, seltsimees Melnikov,» Ta
7

pani mind istuma enda vastu sügavasse tugitooli ja lausus: «Saagem tuttavaks. Kõigepealt — kui vana te olete?»
«Kakskümmend seitse. »
«Välimuse järgi ei annaks teile üle kahekümne viie,» sõnas Kamov. «Kus te olete nii tugevasti päevitunud? Näoga võrreldes näivad teie juuksed päris valgetena.»
Jutustasin talle oma kahekuisest reisist mööda Kasahstani, kust alles kahe päeva eest saabusin.
«Ja tahate kohe uuele ekspeditsioonile minna?» naeratas ta. «Kas olete kindlasti otsustanud meiega kaasa lennata? Kaalusite oma otsust ka põhjalikult? Teie ei tea ju, kuhu me suundume.»
«See on õige,» vastasin. «Ekspeditsiooni siht pole mulle teada, kuid ainuüksi teie nimi ütleb juba, et seda tuleb otsida väljaspool Maa piire. Kui olete nõus mind kaasa võtma, siis mina oma otsust ei muuda.»
«Kuidas, on lugu teie tervisega? Teil tuleb läbi teha väga range arstlik kontroll.»
«Selles suhtes on köik korras, seltsimees Kamov. Möödunud aastal enne Löunanabaekspeditsiooni käisin komisjonis ja arstid ei leidnud mul ühtegi defekti. Olen absoluutselt terve.»
Ta võttis käega lõuast kinni. Hiljem nägin sageli seda temale iseloomulikku žesti.
«Teid vaadates on seda kerge uskuda,» ütles ta. «Mis siis ikka! Kui nii, siis olen väga rõõmus. Tähendab meid on endiselt neli inimest. Meie ekspeditsiooni koosseis moodustati ainult teaduslikest töötajaist. Peale minu oli neid veel kolm. Koosseis komplekteeriti juba ammu ja umbes aasta jooksul tegi igaüks läbi erilise ettevalmistuse. Kuid kuu aega tagasi juhtus õnnetus ja me kaotasime ühe oma seltsimehe...»
Ta vaikis ja vaatas mind teraselt. Naeratas siis heakskiitvalt:
«Teie näost ei paista, et minu sõnad oleksid teile halvasti mõjunud,» ütles ta. «Te oleksite võinud mõelda,. et see inimene hukkus seoses ekspeditsiooni ettevalmistustega.»
«Just nii ma mõtlesingi.»
«Ja see ei heidutanud teid?»
8
Kehitasin õlgu
«Mõistan väga hästi, et see ekspeditsioon pole mingisugune lõbureis.»
«Meie seltsimees hukkus autoõnnetusel,» sõnas Kamov. «Masin, millega ta sõitis, kukkus kõrgelt järsakult alla. Kaotasime ühe tulevase lennukaaslase. Asendada teda mõne teise teadusliku töötajaga me ei saa— selleks on jäänud lüga vähe aega. Teaduslikuks tööks kosmoselennu tingimustes on vaja pikemaajalist ettevalmistust.»
«Ja siis otsustasite teda asendada ajakirjanikuga?»
«Ei, mitte just nii,» ütles Kamov. «Minu idee oli ühendada ühes isikus ajakirjanik, fotograaf ja kinooperaator. Peamine eesmärk oli see; et tähelaeval oleks ka spetsialist astronoomiliste ülesvõtete alal. Meie hukkunud seltsimees lõpetas vastavad kursused, ja kui me ka ilma temata kui astronoomita hakkama saame, siis fotograafi ja kinooperaatorit vajame ikkagi. Sellepärast teemegi nüüd teile ettepaneku.»
«Kuid mul pole ju aimugi astronoomilisest fotograafiast. »
«Me õpetame teid välja. Aja võitmiseks palusime meile anda kogemustega inimese. Õpetada teile veel astronoomiliste ülesvõtete tehnikat pole enam nii raske. See, et olete vilunud ajakirjanik, on samuti sobiv. Pärast tagasijõudmist tuleb inimestele jutustada meie lennust kosmosesse.»

«Teen kõik, mis minu võimuses,» ütlesin. «Tahaksin veel ainult teada, kuhu lend läheb?»
«See soov on kõigiti mõistetav,» vastas Kamov. «Üldiselt ei pea me oma kavatsusi saladuses, kuid me pole seni veel avalikkusele teatanud oma startimise tähtaega. Asi seisab selles, et kui me lendasime Kuule, siis mõned meie välismaa «sõpradest» läksid marru, et neid ennetati...»
«Te räägite Hapgoodist?»
«Jah, temast. Me teame, et tema tähelaev dn peaaegu valmis, ja ta tahab muidugi revanšeerida ning esimesena mõnele planeedile lennata. Meie ekspeditsioonil on puhtteaduslik, mitte sportlik eesmärk, kuid sellegipärast ei taha me ka esikohta loovutada,» ütles

9

ta naeratades. «Tei:e ma muidugi ütlen kõik mis vaja, kas või juba seepärast, et peate teadma, millega riskite.»
Ta vaikis ja vaatas mulle oma kummaliselt rahulikkude silmadega kaua otsa.
«Meditsiinilised nõuded,» ütles ta aeglaselt, «mis lennust osavõtjatele esitatakse. erinevad tavalistest. Võimalik, et teid ei lastagi...»
Ta vaikis jälle ja jätkas süs juba hariliku tooniga.
«Aga kui peaks nõnda juhtuma, siis te muidugi hoiate saladust. Te teate, et minu esimene lend oli katseline ja ma sooritasin selle üksinda. Kosmoselaev liikus ümber Kuu ja pöördus Maale tagasi. Teise lennu teostasin koos astrofüüsik Paitšadzega. Laskusime Kuu pinnale ja veetsime seal mõned tunnid. Mõlemad lennud näitasid, et tehniline osa töötab laitmatult, ja süs otsustati korraldada kolmas ekspeditsioon — jõuda Marsile ja teel vaadelda Veenust. Kas see ei heiduta teid?»
«Mitte põrmugi!» vastasin ma täie sürusega. «Nüüd tahan ma veel tungivamalt sellest lennust osa võtta. Mind häirib ainult mõte, et minu töökoormus on liiga väike. Kas see üldse õigustabki minu kaasavõtmist?»
«Kust te teate, et teie tulevane töökoormus on väike?» küsis Kamov.
Tundsin, et punastan.
«Mulle näis nii...»
«Ärgu parem näigu,» katkestas Kamov. «Teie ülesanne on väga vastutusrikas. Nende ülesvõtete uurimine, mida te teete, on teadusele väga tähtis, ja meie ekspeditsioon annab teile laialdased ülesanded. Vabal ajal abistate mind laeva juhtimisel.»
Vaatasin talle imestunult otsa.
«Ärge imestage!» naeratas Kamov. «See polegi nii hirmus. Lennu ajal on kosmoselaeva juhtimine lihtne. Teine asi on tõus, laskumine või lend suurte planeetide läheduses. Siis muutub asi keerulisemaks. Meie «roolikamber», kui nii võiks öelda, on varustatud suurepärase aparatuuriga. Te õpite seda tundma lennu esimestel päevadel.»
«Kui kaua ekspeditsioon kestab?»
«Mis teie arvate?»

10

«Ma mõtlen, et aastat kaks või kolm.»
Kamov puhkes naerma.
«Aatomitehnika areneb kiiresti,» seletas ta. «Kui esimene lend Kuule kestis kaks päeva ja teine lend üks päev, siis pärast seda oleme kaugele edasi jõudnud. Kogu ekspeditsiooni kestuseks on arvestatud kakssada kakskummend viis päeva, see on seitse ja pool kuud.»
«Nü vähe!...»
«Selle seitsme ja poole kuu jooksul,» jätkas Kamov, «kihutalne läbi pisut üle poole miljardi kilomeetri. Tähelaeva keskmiseks kiiruseks on sada kaks tuhat kuussada kilorneetrit tunnis.»
«Kõlab nagu muinasjutus!...»
Kamov vangutas pead.

«See kiirus polegi nü suur; kui teile näib. Tehnika sammub selliste kiiruste arendamise suunas, mis võimaldavad,vabalt lennata ükskõik millisele planeedile, ajategurit arvestamata. Meie kosmoselaev peab aga rangelt kinni pidama ajagraafikust, sest tema lennukiirus on väiksem kui Maa liikumiskiirus orbiidil. Maale järele jõuda me ei suudaks.»

«Mulle näib, et isegi sada kaks tuhat kuussada kilomeetrit tunnis on koletu suur kiirus. Kolme tunniga olete jõudnud Kuu lähikonda. Pärast kahte sekundit pole laeva enam Maalt näha.»

«Mitte nii!» ütles Kamov. «Kui me alustaksime teekonda kohe säärase kiirusega, siis jätkaks laev lendu surnud meeskonnaga. Inimese organism ei talu sellist kiirendust. Lendu alustame suhteliselt aeglaselt ja alles pärast kahtkümmend kolme minutit ning neljakümmend kuut sekundit saavutab laev oma maksimaalse kiiruse, nimelt kakskümmend kaheksa tuhat viissada meetrit sekundis.»'

Ta nimetas neid peadpööritavaid arve sellise ükskõiksusega, nagu oleks jutt mingist automatkast.

«Kui me lendaksime sirgjooneliselt Kuule,» jätkas ta, «siis jõuaksime pärale pärast kolme tundi viitküinmend kolme minutit, meie tee aga on Maa ja Kuu vahelise sirgega peaaegu risti. Kuud me ei näe üldse lähedalt. Te

> Maa liikumiskiirusa orbiidil on 29,76 km/sek.

võite teda imetleda kaugemalt, kui olete seda tavaliselt harjunud tegema.

«Kahju!»

«Selle eest näete aga tema seda külge, mis muidu on meie eest varjatud.»

«Tänu teile teab nüüd kogu maailm,» ütlesin, «et Kuu varjatud külg ei erine millegagi meile nähtavast küljest, aga muidugi on väga huvitav ka oma silmaga selles veenduda. Lubage teile esitada veel üks küsimus.»

«Palun!»

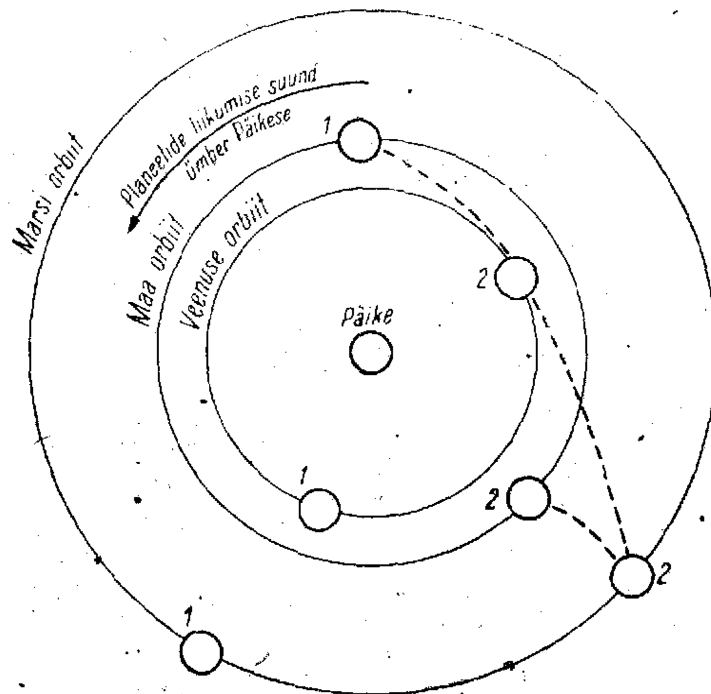
«Te mainisite, et teel Marsile kavatsete vaadelda ka Veenust. Ma ei saa aru, kuidas see on võimalik.»

«Mis on sün arusaamatut?»

«See, kuidas on teel Marsile võimalik sattuda Veenusele. Nende orbiidid asuvad ju teine teisel pool Maa orbiiti?»

«Võimatu oleks neid kaht eesmärki omavahel ühendada ainult siis, kui planeedid seisaksid paigal,» vastas ta. «Kuid nad liiguvad, ja seejuures erinevate kürustega. Tuleb sageli ette, et mõlemad, nü Marss kui ka Veenus, asuvad Maast ühes suunas. Et teil oleks meie marsruudist selgem ülevaade, joonistan ta paberile.» Ta võttis pliiatsi ja joonistas kiiresti paberile mõned ringid. Ehkki need olid tehtud käega, näisid nad nagu sirkliga tõmmatud. Jätsin selle visandi endale mälestuseks.

«Vaadake,» ütles Kamov, «see punkt keskel, mille ümber on väikene ringike, kujutab Päikest. Esimene ring sealt edasi on Veenuse orbiit. Selle ja Päikese vahel asub veel planeet Merkuur, kuid tema orbiidi jätan ma praegu kõrvale, kuna see meid ei huvita. Teine ring kujutab Maa orbiiti. Kolmas on aga Marsi orbüt. Kui peaksin joonistama mõõtkavas, süs oleksid planeedid nii väikesed, et neid ei saaks praegu paberil kujutadagi. See siin pole ega plaan, vaid põhimõtteline skeem. Ringikesed, mida tähistan numbriga «l», näitavad planeetide asetust meie stardi momendil. Kõigi planeetide liikumine oma orbiidil on ühesuunaline. Meie joonisel on see paremalt vasakule. Maad kujutavalt ringikeselt alustan meie marsruuti katkendjoonega. Näete! Selles punktis kohtume Veenusega...»



Kamovi joonis, mille ta tegi 30. aprillil 19.. *aastal Moskvas (punktiiriga on kujutatud tähelaeva «SSSR.LS2» tee).*

Ta joonistas Veenuse orbiidile teise ringikese ja märkis selle numbriga n2».

«Siit me suundume sama teed mööda edasi. Marsi poole ja kohtume temaga vaat siin. Seejärel pöördume tagasi Maale, mis samaks ajaks on jöudnud läbida üle poole oma aastasest teekonnast,ja asub ligikaudu sellel kohal...»

«Nüüd on selge,» ütlesin.

«See joonis ei ole muidugi midagi muud kui vaid kõige üldjoonelisem skeem,» tähendas Kamov, «Planeetide orbiidid pole suletud, kuna Päike liigub ise samuti maailmaruumis, tõmmates planeete endaga kaasa. Nii peaks teil aga pilt selgem olema.»



«Tänan teid! Mulle on kõik täiesti arusaadav.»

«Nüüd mõistate, miks me ei, saa stardiga päevagi viivitada. See ajaks kogu arvestuse segi,»

«Mõistan.»

«Tänaseks peaks sellest aitama. Seitsme ja poole kuise teeloleku ajal jõuame kõigest rääkida. Teie osavõtt ekspeditsioonist algab homme hommikul, pärast seda, kui olete läbi kainud arstlikust komisjonist. Teie ettevalmistamisega lennuks ei tohi kaotada ühtki päeva.»

Sellega lõppes meie esimene jutuajamine Kamoviga,

Oli juba kesköö, kui saabusin koju. Katuste kohale tõusis kuu. Tema pinnal oli viibinud inimene, kellega täna vestlesin. «Kes teab... Vöib-olla satun minagi kord sellele säravale pinnale...»

«Säravale...» Meenutasin Kamovi artiklit, milles ta kirjeldas, et Kuu pind on tume ja sünge, kaetud tumepruunide kaljudega, ning ma muigasin oma liigse vaimustuse üle.

Seal, vahetus läheduses, näib kõik teisiti, kui päistab Maa pealt. Helendavad planeedid on tegelikult päris tuhmid, Peatselt olen aga ise ühel taevakehal...

Kas ikka olen? Mis saab siis, kui homme arstide otsus selle võimaluse minu ees igaveseks suleb? Kui raske oleks seda pettumust üle elada!

Sellegi öö magasin väga halvasti. Avasilmi voodis lebades kuulasin seinal rippuva kella aeglast tiksumist ja kohati näis, nagu seisaks ta üldse.

Uinusin alles vastu hommikut ja veel läbi une pünas mind mõte, et äkki ei lastagi mul kaasa lennata.

Kogu mu kartus osutus aga alusetuks. Komisjon, mis koosnes kolmest arstist ja mille esimeheks oli tuntud professor, koputas, kuulas ja mõõtis mind kaua ning põhjalikult. Kontrolliti nägemist, kuulmist, keerutati mingisugusel spetsiaalsel. karussellil ja pandi isegi mõneks minutiks eriliste silmuste abil pea alaspidi rippuma. Pärast seda kuulati mind jälle hoolikalt läbi.

Lõpuks patsutas vana professor mulle õlale ja ütles sõnad, mis kõlasid mu kõrvus kui kõige kaunim muusika

«Ideaalne organism! Teie, noormees, võite minna kas või Põhjanaelale, kui meie Maa on teid nü ara tüüdanud.»

Arstid puhkesid naerma.

«Hakake lennuks valmistuma!» ütles professor tõsinedes. «pidage meeles, et kui teil enne starti tekib kas või nohugi, siis kaasa lennata ei lubata. Pidage rangelt kinni ettenähtud režiimist.» Ta vütas ühele komisjoni liikmetest, «Doktor Andrejev on spetsiaalselt määratud ekspeditsioonist osavõtjate juurde. Konsulteerige temaga võimalikult sageli. Töö, puhkus, toitlustamine, meelelahutused — kõik peab toimuma tema kontrolli all. Teie ei kuulu enam endale.»

Pärast komisjoni sõitsin otsekohe Kamovi juurde, et saada juhiseid edaspidise töö kohta. Nähtavasti ootas ta mind ja rõõmustas, kui ütlesin, et kõik on korras .

«Mul oleks kahju olnud feid kaotada,» ütles ta. «Olen väga roõmus, et seda ei juhtunud. Saage tuttavaks!» lisas ta, viies mind pika kõhna mehe juurde, kes istus kirjutuslaua ääres. «Konstantin Jevgenjevitš Belopolski, minu abiline kosmoselennul.»

See nimi oli mulle tuttav. Belopolski — kuulsa vene asttonoomi nimekaim — oli paljude astronoomiliste

teoste autor ja minagi õppisin koolis astronoomiat tema koostatud õpiku järgi.

Kamov esitles mind kui lennust osavõtjat ja Belopolski surus mu kätt, ent kuidagi jahedalt. Tema sügavalt kortsulisse näkku (ehkki ta oli ainult neljakümne viie aastane) ei ilmunud naeratuse varjugi ja ta ei lausunud midagi niisugust, mis säärastel puhkudel tavaks on öelda.

Mäletan, et tema vaikimine tekitas minus ebameeldiva mulje ja ma mõtlesin koguni, et pikal rännakul pole selline teekaaslane kuigi lõbus.

Nüüd tean, et see inimene on lihtsalt loomu poolest äärmiselt sõnakehv ja võib pikemalt vestelda amult astronoomiast ning matemaatikast.

Hoopis teise mulje jättis ekspeditsiooni neljas liige Arsen Georgijevitš Paitšadze, kellega

tutvusin kaks päeva hiljem.
Ta oli veel noor, mitte üle kolmekümne viie, kuid juba laialt tuntud kui väljapaistev eriteadlane spektraalanalüüsi alal. Armunud astronoomiasse ja nimetades seda «ülimaks teaduseks», võis Paitšadze tundide kaupa rääkida mõnest tähest või udukogust. Ta rääkis tugeva gruusia aktsendiga, kuid tean, et üliõpilased, kellele ta astronoomiat loeb, armastavad väga tema loenguid kuulata.
«Boriss Nikolajevitš Melnikov?» küsis ta, surudes mu kätt nii tugevasti, et krimpsutasin valu pärast nägu. «Olen teist kuulnud. Võtsite ju osa polaarekspeditsioonist.»
«Võtsin küll,» vastasin.
«Tookord poolusele, nüüd aga Marsile. Kas kardate lennata?»
«Ausalt öeldes pisut ikka kardan.» Võib-olla poleks ma kellelegi teisele niiviisi vastanud. Kuid Paitšadze väikene kõhn kuju, tema tõmmu nägu, lühikeseks lõigatud mustade vurrudega ja lahked silmad tekitasid minus otsekohe sellise mulje, nagu tunneksin teda juba palju aastaid,
' S p e k t r a a1 a n a 1 ü ü s — kehade keemilise koostise uurimine nende poolt tekitatava või neilt peegelduva valguse analüüsi abil.

«Pole midagi imestada,» utles ta. «Znne Kuule lendamist kartsin ma väga. Ei maganud. Söögiisu oli kadunud.»
«Kas te nüüd ei karda?»
«Nüüd enam mitte. Kosmoselennus pole midagi hirmsat. Ei maksa karta.»
«Mind häirib väga mõte, kas ma ikka õigustan seda suurt usaldust.»
«Kui hakkate niiviisi mõtlema, siis ei õigustagi. Oma võimetesse peab kindlalt uskuma. Arvatavasti mõtlete, et sattusite ekspeditsiooni koosseisu juhuslikult, võeti umbropsu ükskõik keda. Pole õige! Sergei Aleksandrovitš ei võta endaga kaasa ühtki juhuslikku inimest. Ta kogus andmeid. Pidas nõu. Pole siin vaja milleski kahelda.»
Ta pani mind jutustama oma elulugu, rääkides ühtlasi endast, ja,me lahkusime sõpradena. Kahe kuu vältel veendusin, et Paitšadze on sõbralik, seltsiv inimene, kellest saan kosmoselennul hea kaaslase. Tähelaevas elame temaga ühes kajutis, mis mind väga rõõmustab. Möödusid päevad täis pingelist ja huvitavat tööd. Kamovi sõnad, et mulle antakse laialdased ülesanded, osutusid õigeks. Mulle usaldatud töökoorem oli tõepoolest suur: Õppisin tundma fototehnilisi võtteid, millistest mul varem aimugi ei olnud. Pildistamine spektri infrapunaste ja ultraviolettkiirte piirkonnas, ülesvõtete tegemine uduvine või pilvelooriga kaetud esemetest. Päikese ja tema «krooni» pildistamine ja palju, palju muud. Tuli läbi teha terve kursus. Peale kahe konsultandi astronoomiliste ülesvõtete alal tegelesid minuga ka mu tulevased reisikaaslased Kamov ja Belopolski. Sergei Aleksandrovitš tutvustas mind kosmoselaeva ehitusega ja juhtimisseadmete tööga, Belopolski aga planeetideyaheüse navigatsiooni põhialustega.
Päevad jäid lühikeseks. Töötasin kaheksateist tundi ööpäevas ja sageli istusin ka siis veel kirjutuslaua taha, kui koju tulin ja oleksin pidanud magama heitma.
Kõik see kestis niikaua, kuni meie arst Stepan Arkadjevitš Andrejev avaldas otsustavat protesti.
«Ma ei või lubada,» ütles ta Kamovile; «et Melnikov töötab ilma puhkuseta. Kui nii edasi läheb, siis ei lasta

teda kaasa lennata. Valitsusekomisjoni ülesandel vastutan nii tema kui teie kõigi eest.»
«Ma mõistan, kuid pole midagi parata,» ütles Kamov. «Meie valmistusime ette terve aasta, aga Boriss Niko1ajevitši käsutuses on vaid kaks kuud.»

«Ükskõik, kuid ma ei luba tal ööde kaupa magamata olla,» jäi arst oma juurde kindlaks, «Ta peab magama kaheksa tundi ööpäevas. Kõik ülejäänud aeg on teie käsutuses.»

Nii jäigi. Sellest päevast alates viis arst mind isiklikult iga päev koju ega lahkunud enne, kui olin uinunud. Lõpuks asus ta koguni minu juurde elama, mille üle ma aina rõõmustasin, sest Stepan Arkadjevitš oli haruldaselt huvitav vestleja. Voodis lamades tavatses ta jutustada mõnest juhtumist oma arstipraktikas. Ta pidas seda minu ajudele hädavajalikuks vahelduseks, kuid sageli unustas ta oma mälestusi heietades aja, ja kui ta siis äkki märkas, et reeturlik kellaosuti on lubatud seisust kaugele mööda nihkunud, katkestas ta vestluse just kõige huvitavamas kohas ja torises minu peale kurjalt:

«Magama! Magama! Ja mida te üldse kogu aeg mõtlete?»

Kord vestlesime eelseisvast lennust ja sellest, kuidas mõjub inimese organismile kaaluta olek, milles meil tuleb kogu teekonna vältel viibida. Stepan Arkadjevitš kahetses, et ei saa ekspeditsioonist osa võtta. «Oleks väga huvitav jälgida mitmesuguste organite talitlust sellistes tingimustes,» ütles ta.

«Ma Imestan väga, et ekspeditsiooni koosseisus ei ole arsti,» märkisin mina.

«Kuidas!ei ole! Teil on ju arst.»

«Kes?»

«Sergei Aleksandrovitš.»

«Kas siis tema on arst?!...»

«Te ei teagi seda? Kamov lõpetas just selleks meditsiinilise instituudi, et vältida liigse inimese kaasavõtmist, kellel planeetidevahelisel reisil pole peaaegu midagi teha. Ta teadis, et ekspeditsioonil niikuinii ei lubata välja lennata ilma arstita.»

«Millal ta seda jõudis teha?...»

18

Oli, mille üle imestada. Teadsin, et Kamov oli lõpetanud tsiviillennuväe instituudi ja kaugõppe teel ülikooli füüsika-matemaatika teaduskonna, kuid omandada veel kolmas diplom...

«Millal ta seda jõudis?» kordasin.

«Sergei Aleksandrovitš on tähelepanuväärne inimene,» ütles Andrejev mõtlikult. «Ta ei piirdunud ainult arstidiplomi omandamisega, vaid töötas isdgi mõned aastad Moskva haiglates. Ta ei tee midagi poolikult. Ja täielikult ideele pühendatud elu mitmekordistab inimese võimed.»

Pingelises töös lähenes kuidagi märkamatult stardipäev. Kosmoselaev ja tema ekipaaž olid valmis. Kolm päeva enne äralendu vaatas Kamov meie kolme saatel viimast korda tähelaeva ü1e. Prooviti kõiki seadmeid ja aparaate, vaadati üle varustus. Kamov ja Belopolski kontrollisid põhjalikult kogu laeva, Paitšadze selle astronoomilist varustust, mina aga oma foto- ja filmimisseadmeid. Minu käsutuses on kolm filmikaamerat: üks neist on kantav, kaks aga monteeritud tähelaeva seinte külge ja võivad töötada automaatselt; edasi neli suurepärast fotoaparaati, igaüks varustatud kuue vahetatava objektüviga, ja väike laboratoorium. Kõik see üllatas oma tehnilise täiusega — nagu muuseas kogu meie laev. Meie maale omase aruka heldusega varustati Kamovi ekspeditsiooni kõigega, mis iganes vajalik ükskõik millises mõeldavas olukorras. Midagi polnud unustatud, nudagi polnud jäetud kahe silma vahele. Täpselt ja hoolikalt on kõik ette nähtud ja tehtud selleks, et tagada täielikku edu.

Järgmise sissekande oma päevikusse teen juba lennul.

Tänaseks aitab... Kell on kümme minutit ühel...

Mulle sõidetakse järele kell 7 hommikul.

Niisiis viimane öö Maal!...

Homme toimub start teadmatusse!

19

START

3. *juulil* **19..** *aastal.*
Moskva aja järgi kell 18.00. Lennatud on juba 32 tundi. On möödas esimene ööpäev ja kulgeb teine. Tean seda kella järgi. Meie kosmoselaeval öö ja päeva vahet ei ole ega saagi olema. Päike valgustab pidevalt paremat parrast ja korrapäraste ajavahemike järel pöördub laev sujuvaltümber oma pikitelje, et kere soojenemine toimuks ühtlaselt. Mootorid on juba ammu lakanud töötamast ja nüüd

lendame inertsi mõjul, kiirusega kakskümmend kaheksa ja pool, kilomeetrit sekundis. Meie seda suurt kiirust ei taju. Näib, nagu ripuks tähelaev liikumatult paigal. Maa on jäänud kaugele selja taha.Kõikjal on tähed. Arvutud hiilgavad täpid ümbritsevad meid igast küljest. Linnutee on tervikuna näha nagu hiiglasuur rõngas. Päike paistab talumatult eredana, kuid tema otseses läheduses on näha tähti. Kummaline nähtus! Päike ja tähed mustal taustal. Maakeralt vaadatuna ei näi taevas kunagi nii tumedana. Palja silmaga võib näha, et üks täht asub lähemal, teine kaugemal, aga kui kaugel nad kõik siiski on! . . .

Kosmoselaev ripub ääretu ruumi keskel...

Too vaatepilt, mida ma Maalolles ette kujutasin nii kohutavana, ei tekita siin hirmu. Kadunud on tunne, et meie all on sügavik, sest samasugune sügavik ümbritseb meid igast küljest, ja mõisted «üleval» ning «all» on juba ammugi segi paisatud. Sellest hetkest peale, kui mootorid lakkasid töötamast ja tähelaev liigub edasi inertsi mõjul ,püsiva kiirusega, kadus raskusjõud ja ühes sellega ka tavalised kujutlused. Harjumusest ütlen, et jalge all on «all» ja pea kohal «ülal», kuid on väike asi pöörata oma keha saja kaheksakümne kraadi võrra, ja see, mis oli ülal, on nüüd all – ja vastupidi. Selleks pruugib teha vaidkerge jõupingutus, kasutades toetuspunktiks ükskõik millist paigale kinnitatud eset või lihtsalt seina.
Ma ei kaalu midagi! . . .

Kaalutu olek, mille üle ma enne lendutõusmmist nii palju pead vaevasin ja mida salajas kartsingi, pole üldse hirmus, vaid isegi meeldiv. Ühe ööpäeva kestel harjusin sellega täiesti ära.

Praegu näiteks kirjutan laua ääres. Mul on mugav. Aga kuidas näib see kõrvalt vaadates?..

Meie kajut ei ole suur. Üks sein on kumer, ümmarguse aknaga, - see on kosmoselaeva parras. Kui akent ei kasutata, on ta väljastpoolt raske terasplaadiga suletud (plaat on raske Maa peal, kuid siin ei kaalu ta midagi). Tagumine sein on sirge, ja ühendab mõlemaid pardaid. Seinas on «uks» — ümarik meetrise läbimõõduga avaus. Kui mul on tarvis kajutist väljuda, siis tõukan end kergelt millegi küljest lahti ja ujun sellesse avausse nagu kella. Kakskülgmist seina kujutavad endast korrapäraseid poolringe ja on avausteta. Ühe külge peist on kinnitatud laud ja ma istun selle ääres lihtsalt õhus. Vasem käsi lebab laual ja sellega hoian vihikut, millesse kirjutan. Niipea kui ma käe eemaldan, tõuseb vihik minu hingamisest õhku. Ta tõuseks õhku isegi siis, kui kaaluks pool tonni (Maal), sest siin on kõik esemed ühteviisi raskuseta. Lihaste pingutusest, millega surun vihikut vastu lauda, piisab, et püsin ka ise paigal.
. .

Peale laua on kajutis veel kapp, milles hoiame tööriistu, aparaate ja isiklikke asju. Ta on alumiiniumist ja võtab enda alla kogu vastasseina. Kui «istun»laua ääres, siis on kapp minu suhtes «laes», aga kui pöördun jalgadega kapi poole, siis asub «laes» laud. , .

Voodeid kajutis ei ole. Mõlemal pool akent ripub kaks metallist- pannaldega võrku, nendes magame. See toimub järgmiselt: tõukame end kergelt mingisuguse eseme küljest ära, hõljume läbi õhu võrgu juurde, heidame sinna pikali ja kinnitame ennast pannaldega võrgu külge. Kaalutu keha ei rõhu millelegi ja magada saab igas asendis nagu pehmeimal sulgpadjal. Võrk ei lase kehal magamise ajat mööda kajutit ringi hõljuda. Asi on selles, et meie kaalutus maailmas tekib aeg-ajalt vaevu märgatav raskusjõud. See tekib siis, kui kosmoselaev teeb oma

telje ümber pöörde. Kui väike see ras

kusjõud ka pole, piisab sellest ometi, et leida end ärgates hoopis teisest paigast. Täpsemalt öeldud, see ei ole raskusjõud, vaid tsentrifugaaljõust tingitud efekt. Kui laev teeb pöörde, hakkavad kõik lahtised esemed kajutis liikuma.

Samuti tekib sel ajal aknast välja vaadates huvitav illusioon. Kogu maailmaruum nihkuks nagu paigast ja tiirleks aeglaselt ümber laeva. Vaatepilt on kirjeldamatu.

Nagu juba mainisin, on raskusjõu puudumine meile niivõrd tavaliseks muutunud, ,et me seda enam üldse tähele ei pane. Kuid mäletan hästi, kui palju kõneainet andis see kosmoselennu iseärasus, mida Kamovil tuli astronoomiliste vaatluste huvides säilitada. Kunstliku raskusjõu loomine laeva kiire pöörlemise abil oleks raskendanud tööd teleskoobiga ja valitsusekomisjon nõustus lõpuks meie mugavust ohvriks tooma, seda enam et Nõukogude Liidu silmapaistvamad arstid avaldasid kindlat arvamust, et kestev raskusjõu puudumine ei ohusta mingil määral inimese tervist: Samal põhjusel loobus Kamov temperatuuri reguleerimisest laeva sisemuses kere välispinna värvuse muutmise teel, mis toimuks soomuselise katte nihutamise abil - moodus, mille kunagi oli kavandanud K. E. Tsiolkovski. Tähelaeva pöörlemine ümber oma, telje andis võimaluse juhtida teleskoopi igasse suunda.

Tuleb nimetada veel üht tähtsat üksikasja. Ümmargune uks on alati hermeetiliselt suletud. Ühest ruumist teise minnes oleme kohustatud ukse alati enda järel hoolikalt sulgema, milleks tuleb lihtsalt vajutada vastavale nupule.

Asi on selles, et planeetidevaheline ruum ei ole tühi. Seal liiguvad loendamatud aineosakesed, alates tolmukübemesuurustest kuni hiiglaslike kamakateni. Laeva kohtumine taoliste hulkuvate kehadega on Kamovi arvates küll peaaegu võimatu, kuidsiiski mitte välistatud. Kui üks selline kivi, kas või pisike killuke, lennukiga kokku põrkab, siis toimub mõlema keha tohutu kiiruse tõttu plahvatus. Kosmoselaeva keresse tekib auk, ja kuna väljaspool on õhuta ruum, siis tungib lennkis olev õhk tekkinud ava kaudu välja ja kogu

meeskond hukkub mõne sekundiga. Kuna aga lennuk on jagatud hermeetiliselt suletud ruumideks, on ekspeditsiooni säärane lõpp vaevalt usutav.

Kui kere saab vigastada momendil, mil keegi ruumis viibib, ja purustus ei ole eriti suur, siis tuleb avaus katta. plaastriga, milliseid on lennukis mitmesuguses suuruses kõikjale laiali paigutatud. Plaaster peab avaust tihedalt katma, sest õhk rõhub lennuki sisemuses kõikidele esemetele niisama tugevasti kui Maa peal, see tähendab ühe kilogrammi tugevusega igale ruutsentimeetrile, ja toonitan veel kord, et väljastpoolt survet ei ole. Tegutsema peab muidugi välkkiirelt.

Praegu «astus» kajutisse Paitšadze. Kapi ukse avamiseks pidi ta end seadma asendisse, mis näis, nagu ripuks ta täisnurga all minu pea kohal.

Teadsin, et' nii tema kui ka kapis olevad esemed ei saa minu peale kukkuda, kuid «maine» harjumus sundis mind kõrvale pöörduma. Vihik lendas silmapilkselt teisele poole.

Arsen Georgijevitš märkas seda ja hakkas naerma. Ta võttis kapi st mingisuguse aparaadi, pööras end osavasti õhus ümber ja oli minuga uhes asendis. Teel õnnestus tal kinni püüda minu vihik.

«Kas tohib lugeda?» küsis ta.

Noogutasin jaatavalt ja ta luges tähelepanelikult viimaseid lehekülgi.

«Füüsikalised nähtused laeval on hästi kirjeldatud,» ütles ta vihikut mulle tagasi ulatades, «aga miks te pole kirjeldanud starti?»

«Küllap ma kirjeldan.?,

«Kronoloogilisest järjekorrast tuleb kinni pidada.»

«See päevik on. ainult toormaterjal", vastasin. «Kirjutan teda nii kuidas juhtub.» .
.
«Midagi ei tohi teha «nii kuidas juhtub».» Ta pani käe mu õlale ja ma laskusin selle liigutuse mõjul otsekohe allapoole. «Ärge solvuge!»
«Mis te nüüd; Arsen Georgijev.itš! Loomulikult mitte.»
Ta eemaldus ja sulges enda järel ukse. Mina aga «istusin» jälle laua taha ja lugesin läbi kõik, mis olin kirjutanud.

23
Jah, Paitšadzel on õigus. Minu ülestähendused on segased. Tuleb kirjutada sündmuste järjekorras...
Ööl enne starti magasin ma vastu ootust hästi. Täpselt kell 7 sõitis Paitšadze mulle järele. Võtnud endaga kaasa väikese kohvri, mis on mind saatnud kõigil mu reisidel, istusin reipa tundega sõidukisse. Ootamine on lõppenud. . . Tagasipöördumist ei ole! Arsen Georgijevitš oli sõnakehv. Mõistsin tema olukorda ega tülitanud teda oma jutuga. Paitšadzel jäid Moskvasse maha naine ja kuueaastane tütar. Ta armastas neid väga ning lahkumine oli raske. Just äsja oli ta nendega hüvasti jätnud, sest saatjaid startimiskohale ei lubatud.
Sõiduk möödus «Dünamo» staadionist ja kihutas edasi mööda Leningradi maanteed. Meie kosmoselaev pidi lendu alustama Kljazma rannikult. Samast kohast oli Kamov startinud kahel eelmisel lennul.
Kell oli 9, kui saabusime kohale.
Kõrge müüriga piiratud raketodroom kujutas endast viieteistkümnekilomeetrise läbimõõduga hiiglasuurt väljakut. Sissekäik sellele maa-alale oli kõigile rangelt keelatud. Väljaku keskel seisis meie stardivalmis tähelaev. Ta tugines maast kolmekümne meetri kõrgusel hõreda sõrestikuga stardiplatvormile.
Suures kahekorruselises majas, mida me naljatades nimetasime «Planeetidevaheliseks vaksaliks» ja kus asusid tähelaeva teenindavad töökojad ning laboratooriumid, leidsime eest Kamovi, Belopolski ja valitsuse komisjoni liikmed.
Meie Paitšadzega saabusime viimastena.
Kamov vestles veel komisjoni esimehe akadeemik Vološiniga, Belopolski aga, tervitanud meid, istus mõne minuti pärast autosse ja sõitis kosmoselaeva juurde.
Kamov kutsus Pahšadze enda juurde ja ma jäin üksi. Mulle lähenes TASS-i kirjasaatja Semjonov, kellele ainsana ajakirjanduse esindajatest lubati startimispaigal viibida ja keda ma hästi tundsin. Ta andis üle TASS-i töötajate tervitused ja küsis, kuidas ma end tunnen. Tänasin teda hajameelselt.
Pool kümme tõusis Kamov püsti ja surus tugevasti Vološini kätt.

24
«On ,aeg!» ütles ta. Vana akadeemik, kes näis olevat tugevasti erutatud, embas Kamovit.
«Soovime teile kõigest südamest edu!» ütles ta. «Ootame teie saabumist kõige suurema kärsitusega.»
Samuti embas ta Paitšadzet ja mind. Jätsime hüvasti ka teiste komisjoni liikmetega. Kõik olid väga erutatud. Ainult Kamov näis segamatult rahulikuna. Kui autosse istusime, vaatas ta minu poole ja naeratas.
«Noh, kuidas on?» küsis ta. «Kas magasite?» Suutsin ainult vaikides pead noogutada.
Viimased käesurumised, viimased õnnesoovid, ja sõiduk hakkas liikuma. Kaheksa minuti pärast olime kosmoselaeva juures. Belopolski ootas meid tõstuki juures. Tema kõrval seisis insener Larin, lennu eeltööde juhataja. Peale tema olid raketodroomi töötajad kõik juba stardipaigalt lahkunud. .
Meie kohal, kümnekorruselise maja kõrgusel, sätendas päikesepaistel tähelaeva valge kere.

See oli kakskümmend meetrit pikk, kuus meetrit lai ja meenutas kujult määratu suurt melonit. Laeva sisemist ehitust tundsin juba hästi. Eespool küljel säras kuldsete tähtedega tema nimetus - «SSSR-LS2».

Kamov rääkis veel midagi Lariniga. Siis jättis insener meiega hüvasti ja istus autosse. Viisteist minutit puudus kümnest. Inseneri ärasõit katkestas meie viimase sideme inimestega.

«Teele asuda!» ütles Kamov.

Tõstuk viis meid kiiresti platvormile. Lähedusest nägin, et laev ei asetse täiesti vertikaalselt, vaid väikese kallakuga läände. ümmargune ava us tähelaeva sisenemiseks oli kitsas ja sealt pääses läbi ainult ronides. Esimesena kadus laeva sisemusse Belopolski, tema järel Paitšadze ja siis tuli minu järjekord.

Sellisest kõrgusest paistis kogu raketodroom. Nägin Larini sõidukit suure kiirusega eemalduvat ja viipasin talle käega. Viimane, mida avausse ronides nägin, oli kaugel silmapiiril õhku tõusev punane rakett.

«Kiiremini!» ütles Kamov.

25

Ta järgnes mulle, ja nupule vajutades sulgesime hermeetilise ukse. .

«Mis rakett see oli,?» küsisin Kamovilt.

«Meeldetuletus, et stardini on jäänud kümme minutit,» vastasAa.

Olime laeva ülemises, õigemini eespoolses osas, kus asusid observatoorium ja komandopunkt. Ruumi täitis ere elektrivalgus.

Paitšadze ulatas meile suured nahkkiivrid. Küsisin, milleks need.

«Kõrvade kaitseks,» vastas ta. «Pange kiiver pähe, tõmmake rihmad pingule ja heitke pikali.» Paitšadze osutas põranpal lebavale magamiskotile.

«Kiirendus kakskümmend meetrit sekundis ei ole palju, kuid ta kestab ligi pool tundi ja seda cm parem taluda lamades.»

«Tähendab me ei näe mitte midagi?» küsisin pettunult.

«Seda küll. Aknad avame siis, kui mootorid enam ei tööta.»

Paitšadze pani kiivri pähe ja heitis Belopolski kõrvale. Mul ei jäänud muud üle kui toimida samuti.

Kamov, peas samasugune- kiiver nagu meilgi, istus juhtimispuldi juurde nahast tugitooli ega pööranud pilku stopperilt.

See tugitoololi monteeritud juhtimispuldiga ühisele alusele ja neid sai koos pöörata igas suunas, sõltuvalt tähelaeva asendist. Seda kasutati ainult startimisel ja lennul planeetide läheduses. Muul ajal, kui laeva sisemuses kaob raskusjõud, pole tugitooli loomulikult enam vaja.

Vaatasin ,kella. Kaks minutit puudus kümnest. . .

Raske on kirjeldada, mida neil silmapilkudel tundsin. See polnud enam ärevus, vaid midagi hoopis tugevamat, peaaegu piinavat. . .

Veel on jäänud poolteist minutit. .. Üks minut. . .

Silmitsesin hetkeks minu kõrvalIamavaid seltsimehi. Belopolski silmad olid suletud ja nägu rahulik. Paitšadze tõstis käe ja vaatas kella. Mulle meenus, et ta valmistub teist korda Maalt lahkuma. Aga Kamov?.. Tema kogeb seda juba kolmandat korda...

26

Kolmkümmend sekundit. . . Kakskümmend. . .Kümme.. .

Kämov pööras esiteks Üht puldil olevaist käepidemeist, siis teist.

Läbi kiivri, mis kõrvu tihedalt kattis, kuuldus järjest tugevnev mürin. Tundsin laeva kere võbisemist...

Siis surus mind mingisugune jõud pehmelt vastu põrandat. Käsi käekellaga langes iseenesest alla. Pidin pingutama, et teda taas tõsta. Käsi oli tavalisest märksa raskem.' .
Üks minut üheteistkümnel.
Niisiis juba lendame.
Mürin enam ei tugevnenud, kuid oli nii võimas, et ilma spetsiaalselt valmistatud kiivrita oleks võimatu olnud seda taluda.

Meie, kosmosesõiduk liikus üha kiiremini ja kiiremini, suurendades kiirust igas sekundis kahekümne meetri võrra.

Kahetsesin, et ei saanud pildistada kaugenevat Maad. Need oleksid olnud erakordselt huvitavad ülesvõtted. Kamov ei lubanud mul kasutada isegi laeva seintesse monteeritud automaatseid filmikaameraid.Nende objektiivid olid väljastpoolt metallist katetega suletud.

Lamamine muutus talurnatuks; tahtsin rutem näha kõike, mis meid ümbritseb. Kadestasin Kamovit, kellel oli võimalus kasutada selleks kahte periskoopi, mille okulaarid olid tema ees juhtimispuldil. Aeg-ajalt vaatas ta neisse, kontrollides laeva liikumist.

«Kui palju kulub aega atmosfäärist väljajõudmiseks, arvestades tema kõrguse piiriks tuhat kilomeetrit?» arutlesin endamisi. «Esimeses sekundis läbis lennuk kakskümmend meetrit, teises nelikümmend ja nii edasi. Tähendab atmosfääri läbisime pisut röhkem kui viie minutiga.»

Arvutades peast, veendusin, et kahekordselt suurenenud raskusjõule vaatamata töötab aju täiesti normaalselt. Et kuidagi lühendada pealesunnitud tegevusetust, hakkasin välja arvestama, millisel kaugusel oleme Maast siis, kui mootorite töö lakkab. Mäletasin, et nad peavad töötama kakskümmend kolm minutit ja nelikümmend kuus sekundit. Peast seda ülesannet

lahendada ma siiski ei suutnud. Võtsin välja märkmiku ja hakkasin arvestama paberil. Belopolski jälgis minu tegevust laitva pilguga. Kirjutasin paberilehele: «Mitu kilomeetrit lendame töötavate mootoritega?» - ja ulatasin märkmiku koos pliiatsiga temale. Belopolski mõtles minuti, ja kirjutanud vastuse, ulatas selle mulle. Lugesin: «203205 km. Lamage rahulikult!»

Aeg läks edasi. Stardist oli juba möödunud umbes viisteist minutit. Viibisime kaugel väljaspool atmosfääri piire ja lendasime õhuta ruumis. Mind valdas palavikuline kärsitus. Lamamine muutus üha raskemaks. Meie aatomi-reaktiivmootorite õudne mürin mõjus närvidele ja tekitas piinava soovi, et see kas või minutikski lakkaks. Kui juba laeva sisemuses oli müra talumatu isegi läbi kiivri, mis toimus siis veel ahtris? Milline vapustav vaatepilt see võis olla: pika leegi ts eva sabaga hiiglarakett kihutab kohutava kiirusega mustendavas tühjuses!

Kadestasin rahulikkust ja kannatlikkust, millega Belopolski ootas piina lõppu. Paitšadze öli veidi närvilisem ja vaatas sageli kella.

Umbes kakskümmend minutit pärast lennu algust tõusis Kamov mulle täiesti ootamatult püsti ja läks akna juurde. Ta liikus nähtavasti kergelt. Nihutanud veidi akent sulgevat plaati, vaatas ta läbi kitsa prao. Oleksin palju andnud, et olla tema asemel.

Viimased minutid venisid uskumatult aeglaselt.
Tundus, nagu püsiksid kellaosutid paigal.

Veel kolm minutit... siis kaks..,

Meie sõiduki kiirus lähenes hirmsale arvule - kakskümmend kaheksa ja pool kilomeetrit sekundis. Kui mootorid on lakanud töötamast, lendame sellise kiirusega seitsekümmend neli päeva, kuni jõuame Veenusele.

Oli jäänud veel üks minut. Sulgesin silmad ja valmistusin suureks muudatuseks, mis nüüd kohe pidi toimuma, - üleminekuks kahekordistatud raskusjõult täielikule kaaluta olekule.

Teadsin, et liikuda tuleb ettevaatlikult, kuni organism sellega kohaneb. .

Äkki juhtus midagi. Kõrvus kostis endine mürin, kuid tundsin kogu kehaga muudatust. Tekkis kerge

28

peapööritus, kuid see möödus peaaegu kohe. Magamiskott, millellamasin, muutus ülipehmeks, peaaegu tajumatuks. Oli tunne, nagu lamaksin veepinnal. Mürin vaikis kiiresti ja ma taipasin, et see kumiseb mul veel vaid kõrvus. Kõikjal valitses vaikus. Mootorid olid lakanud töötamast.

Avasin silmad ja nägin Kamovit seismas puldi ääres.

Ta seisis. . .kuid jalad ei puudutanud põrand at. Ta rippus ilma igasuguse toeta liikumatult õhus.

See ennenägematu, fantastiline pilt hämmastas mind, ehkki teadsin, et nii peabki olema. Laev muutus väikeseks eraldatud maailmaks, milles raskusjõud täielikult puudus.

Lamasin ega julgenud teha ühtki liigutust. Paitšadze võttis kiivri peast ja tõusis püsti. Ükski

akrobaat .Maa peal ei oleks saanud seda niiviisi teha. Ta painutas jala põlvest, asetas talla vastu põrand at ja ajas. end sujuvalt sirgu.

Belopolski tõusis istukile ja võttis mingisuguse veidra, ebausutava liigutusega kiivri peast. Huulte järgi otsustades kõneles ta midagi. Paitšadze ulatas talle käe ja Konstantin Jevgenjevitš oli äkki õhus. Esmakordselt nägin tema rahulikus näos erutust. Ta katsus püsti tõusta, kuid pöördus äkki peaga allapoole. Paitšadze aitas ta naeratades endisesse asendisse. Konstantin Jevgenjevitš kõneles midagi, kuid läbi kiivri ei kuulnud ma ühtki sõna. Mind ümbritses täielik vaikus.

Mõlemad astronoomid suundusid akna poole. Õigemini tegi seda Paitšadze üksi, kuna Belopolski hoidis ta käest kinni ja hõljus talle järele. Jõudnud seinani, haaras Belopolski kinni rihmast, milliseid siin kõikjal leidus, ja saavutas nähtavasti püsiva asendi. Paitšadze vajutas nupule ja metallist aknaluuk nihkus kõrvale.

Uudishimu sundis ,mind tõusma päästvaIt magamiskotilt. Sidusin aeglaselt rihmad lahti ja võtsin kiivri peast. Oli imelik tunda oma kaalutuid käsi. Viskasin kiivri lamamiskotile, kuid see ei kukkunud sinna, vaid jäi õhku rippuma. Ette,vaatliku~t, püüdes vältida järske liigutusi, hakkasin püsti tõusma. Kõik läks hästi, ja endaga rahul

29

olles mõtlesin, et ma ei järgne Belopolski eeskujule, kui äkki märkasin, et hõljun õhus, ja tegin tahtmatu liigutuse, et millestki kinni haarata. Jalad puudutasid korraks põrandat ja ma lendasin nagu udusulg lakke, õigemini ruumisellesse ossa, millist senini laeks nimetati.

Näis, nagu pöörduks sõiduk hetkeks kummuli. «Põrand» ja kõik esemed olid äkki «laes». Kamov, Paitšadze ja Belopolski rippusid pea alaspidi. Mu süda peksles ärevusest ja vaevu suutsin summutada karjet. Kamov vaatas minu poole. «Ärge tehke järske liigutusi,» ütles ta. «Teie ei kaalu

praegu mitte midagi. Tuletage meelde, mida ma teile Maa peal ütlesin. Ujuge õhus nagu vees. Tõugake end



.seinast ära, kuid ainult õige nõrgalt ja liikuge minu poole.» .
Toimisin tema nõuande kohaselt, aga ei osanud arvestada tõuke tugevust ja lendasin suure hooga Kamovist mööda, lüües end tugevasti vastuseina.

Ei ole mõtet kõike, mis minu ja Belopolskiga noil esimestel tundidel juhtus, üksikasjaliselt kirjeldada. Maa peal selliseid kukerpalle sooritades oleksime juba ammugi ka.ela murdnud, kuid selles ebatõelises maailplas tegime ..seda kõike karistamatult, välja arvatud mõned muhud.

Kamov ja Paitšadze, kes olid selle kooli juba eelmisel lennul läbi teinud, aitasid meil omandada õigeid liigutusi, kuid ka nemäd ei suutnud vigu vältida.

Huvitav oli sealuures jälgida mu kaaslaste näoilmet. Kui Paitšadze tegi kohmaka liigutuse, naeris ta selle peale lõbusalt ja paistis, et ta ei karda põrmugi näida naeruväärsena. Kamov tõmbas paksud kulmud kipra ja oli oma saamatuse üle pahane. Belopolski heitis iga tahtmatult sooritatud triki puhul vargsi pilgu meie poole ja tema tõsises kortsulises näos peegeldus hirm. See oli hirm pilke ees, kuid isegi Paitšadze, kes mind halastamatult naeris, ei naeratanud kordagi Konstantin Jevgenjevitši saamatuse üle.

Mis minusse puuiub, siis ei pööranud ma Paitšadze pilkamistele tähelepanu, vaid tegin sihilikult igasuguseid liigutusi, et «õhus ujumisega» kiiremini harjuda.

Üldiselt kohanesime päris ruttu. Ei möödunud kolme tundigi, kui võisin juba liikuda, kuhu tahtsin, muuta vabalt suunda, kasutades selleks rihmu, seinu ja igasuguseid käepärast olevaid esemeid.

Vaba lendlemine ruumis tekitas kirjeldamatu tunde ja meenutas möödunud lapsepõlve, kus ma unes nii.... sama vabalt lendasin ühest kohast teise, ärgates iga.... kord kahetsusega, et unenägu lõppes.

Veetsime mitu tundi observatooriumi akna juures. See ei olnuä eriti suur - läbimõõdult umbes meeter-, kuid klaasi petksusele vaatamata harukordselt läbipaistev.

Tähtederiik jättisoma grandioossusega mõjuva mulje. Kuid eriti hämmastavad, mitte

millegagi võrreldavad

31
olid lennu esimestel tundidel Maa ja Kuu. Olime sellisel kaugusel, kus mõlemad taevakehad paistsid meile peaaegu ühesuurustena. Kaks tohutut kera, üks kollane, teine kahvatusinine, hõljusid maailmaruumis kosmoselaeva lennuteest tagapool ja pisut vasemal. Päike valgustas märksa rohkem kui poolt nende nähtavast pinnast, kuid ka nende valgustamata külg oli taeva mustal taustal kergesti aimatav. Nagu Kamov mulle juba meie esimesel jutuajamisel kahe kuu eest ütles, nägime Kuu seda külge, milline Maa pealt nähtav ei ole. Paistis, nagu ei olekski see meile juba lapsepõlvest tuntud tavaline Maa kaaslane, vaid mingi teine taevakeha.

Võib-olla alles praegu, silmitsedes nüüd nii kauget koduplaneeti, tundsin esmakordselt lahkumise kurbust. Meenusid sõbrad ja töökaaslased, kellega stardi eelõhtul hüvasti jätsin. Mida nad sel silmapilgul teevad? Moskvas on praegu päev. Selge, helesinine taevas laiub nende kohal ja selles taevasinas ei ole nähagi tibatillukest täpikest - meie tähelaeva, mis üha kaugeneb ja kaugeneb maailmaruumi tumedasse põhjatusse.

Heitsin pilgu sõpradele. Kamov ja Paitšadze olid rahulikud nagu alati. Belopolski kortsuline nägu oli nukker ja mulle näis, nagu läigiksid ta laugudel pisarad. Tahtmatu tundepuhangu sunnil haarasin ta käe ja surusin seda. Konstantin J evgenjevitš vastas omapoolse käepigistusega, kuid ei pöördunud minu poole.

Tundsin raskust südames ja eemaldusin. Kamovi ja Paitšadze väline rahu oli mulle praegusel hetkel ebameeldiv, kuid ma mõistsin, et nad suudavad end lihtsalt paremini valitseda, kuigi tunnevad arvatavasti sedasama mis meiegi. .

Mõtisklesin endamisi, et need kaks ei lahku Maalt esmakordselt. Võib-olla tookord kahekesi Kuule lennates ei olnudki nad nii rahulikud.

Umbes tund aega valitses sõiduki pardal täielik vaikus. Kõik vaatasid kaugeneva Maa poole. Selle kettal ei eraldanud ma mingeid üksikasju ja ta ei sarnanenud põrmugi kooligloobusega, millisena teda raamatutes mõnikord kujutatakse.

«Nähtavasti on Maa kohal tihe pilvitus,» ütlesin. . «Miks te nii arvate?» küsis Paitšadze.
32

«Peaaegu midagi pole näha.»

«Pilved ei tähenda siin midagi,» ;vastas ta. «Ka nende täielikul puudumiseloleksid üksikasjad maapinnal halvasti nähtavad. Atmosfäär peegeldab päikesekiiri tugevamini kui mandri tumedad osad. Oleks talv, siis näeksime Euroopat palju selgemini. Kui tahate selles veenduda, siis vaadake lõunapoolkerale.

. Tõepoolest, nägime selgesti Austraalia piirjooni. Aasia oli nähtav läbi valendava uduloori. .

Nende tundide kestel, mil viibisime akna juures, näis, nagu püsiksid Maa ja Kuu kogu aeg ühel kohal.

Tähelaev nagu polekski neist kaugenenud.

«Teile ainult näib see nii,» ütles Sergei Aleksandrovitš, kui ma tema tähelepanu sellele asjaolule juhtisin.

«Vahemaa suureneb pidevalt kuuskümmend kilomeetrit sekundis. »

«Viiskümmend kaheksa ja pool,» täiendas Belopolski.

«Nimetasin umbkaudse arvu,» ütles Kamov, «kuid Konstantin Jevgenjevitšil on muidugi õigus. Kui tahate veel täpsemat arvu, siis - viiskümmend kaheksa kilomeetrit ja kakssada kuuskümmend meetrit sekundis.»

Ma ei saanud naeratust tagasi hoida, nähes, kuidas Belopolski nende kõige süütumai toonil lausutud sõnade juures oma kitsad huuled kokku surus. Ka Paitšadze naeratas.

Konstantin Jevgenjevitšil oli väike puudus: ta ei olnud alati küllalt taktitundeline, ja Kamov oskas

paremini kui keegi teine talle seda õrnalt mõista anda.
Viimane arv, mille ta nimetas, oli absoluutselt täpne.
Vaadeldes tähelaeva aknast vabalt maailmaruumis hõljuvat Maad, mõtlesin kaugele minevikule, kus inimesed pidasid oma väikest planeeti maailma keskpunktiks. Mind ahvatles' filmikaamera. Tahtsin selle harukordse vaatepildi filmilindile jäädvustada. Nähku miljonid inimesed seda, mida näeme meie, neli õnneseent, neli nõukogude teaduse saadikut.
«Vaadake!» ütles Kamov. «Seal kaugel helgib väikene taevakeha. See on meie kodu - planeet Maa. Ta näib praegu kõikidest tähtedest kõige suuremana, välja arvatud Päike, aga kui väike ta siiski on! Mööduvad nädalad - ja vaevu leiate ta üles maailmaruumi avarustes.

Aga kui jõuame Marsi orbiiti, näeme Maad ainult veel suure tähena. Meie ise liigume siis aga ikka veel sellessamas planeetidesüsteemis, mis ümbritseb tavalist, mitte millegagi tähelepanu äratavat tähte, mida nimetame Päikeseks. Ja ümberringi näete arvutut hulka samasuguseid päikesi nagu meie oma. Et jõuda neist kõige lähemani, kuluks meie tähelaeval kolmkümmend neli tuhat aastat pidevat lendu. Sealt paistaks meie Päike tillukese tähena, aga Maad ei näeks me ka kõige võimsama teleskoobiga.»
Belopolski pöördus meie poole.
«Sergei Aleksandrovitši poolt kirjeldatud pilti võiks veel täiendada,» lausus ta. «Kõik tähed, mida ümberringi näete, ja veel arvutu hulk teisi,. millised inimese nõrga nägemise tõttu on meile nähtamatud, moodustavad ühtse tähesüsteemi, mida nimetatakse Galaktikaks. Selleks et siit lennata meie Galaktika lähima servani, kuluks meie sõidukil praeguse kiiruse juures üheksakümmend miljonit aastat, aga kui suunduda selle vastaspoolse servani; siis jõuaksime sinna pidevalt lennates alles seitsmesaja miljoni aasta pärast. Kuid meie Galaktika ei ole universumis ainus omataoline. Käesoleval ajal on teada üle saja miljoni selliseid g'alaktikaid nagu meie oma. Oletatakse, et nad kõik kuuluvad ühtsesse süsteemi, mida nimetatakse Metagalaktikaks. Ja ei ole mingit alust väita, et metagalaktikaid oleks ainult üks. Arvatavasti on ka neid loendamatult palju.»
«Halastage, Konstantin Sergejevftš!» ütles Kamov naljatades. «Sellest on rohkem kui küllalt.»
Belopolski sõnad lämmatasid mu kujutlusvõime. Meie suur ekspeditsioon tundus mulle nüüd, pärast kõike kuuldut, vaid väikese jalutuskäiguna. .
«Kas suudavad inimesed kunagi lõpuni tundma õppida kogu ääretut universumit, paljastada kõik tema saladused?» ütlesin.
«Keegi ei suuda mõõtmatut haarata,» vastas Paitšadze. «Ma muidugi naljatasin. Suudavad, Boriss Nikolajevitš! Suudavad siis, kui tehnika ja teadus on mitu korda võimsamad kui praegu. Maailmas pole, ju midagi tunnetamatut; on ainult asju, mida pole veel

tunnetatud, aga mis avastatakse ning tunnetatakse teaduse ja praktika jõu abil.»
Uuesti sugenes sõiduki pardal 'pikem vaikus. Belopolski katkestas selle ootamatult. Ta vaatas äkki kella ja ütles, ilma et oleks otseselt kellegi poole pöördunud:
«Kui palju aega asjata raisatud! On vaja alustada vaatlusi.»
. Paitšadze vaatas talle siira hämmastusega otsa.
«Kas teie olete võimeline tegelema praegu teadusliku tööga?» küsis ta.
Konstantin Jevgenjevitš isegi ei vastanud. Ta kehitas kergelt õlgu, haaras saamatult rihmast ja siirdus teleskoobi juurde. Kamovi huultel mängles vaevalt märgatav naeratus.
«Mina ei saa töötada,» ütles Paitšadze. «Vaatlen Maad, seni kui ta on veel lähedal.»
Belopolski käitumine tundus mulle imelikuna. On ta siis tõesti nii ükskõikne kõige vastu, mida ta Maa peale maha jättis? Kas ta ei tunne eemaloleku pärast kurbust? Mina ise ei saanud silmi ära pöörata planeedilt, kus olin sündinud ning kasvanud ja mis, nagu mulle näis, muutus

üha väiksemaks ja väiksemaks.
Kamov ja Paitšadze ei eemaldunud samuti nagu minagi akna juurest.

Nii möödus kaks tundi. Konstantin Jevgenjevitš ei lahkunud aga kogu selle aja jooksul kordagi teleskoobi juurest ja tegi vaatlusi Maale vastupidises suunas.

«Võib-olla kannatab see mees Maa pealt lahkumise puhul meist kõige enam ja süvenes töösse ainult selleks, et summutada kurbi mõtteid,» arutasin endamisi.

Teadmatuks jääb, kas ma mõistatasin õigesti põhjuse, mis sundis meie seltsimeest aknast eemalduma. Võimalik, et Belopolski käitumine oli tingitud temale omasest pedantsusest, kuid soovisin väga, et mu esimene oletus peaks paika.

35

TEEL

Maapealse ajaarvestuse järgi 10. septembril.

Saja kahekümne tunni pärast jõuame Veenuseni. Pika teekonna esimene etapp läheneb lõpule, Kui kaugena ja kättesaamatuna näis Maa peal see koidu- ja ehataevas nii kaunilt hiilgav planeet, nüüd aga asume talle hoopis lähedal.Lähedal! . . . Nähtavasti on kestev kooselu astronoomidega pannud ka mind astronoomiliselt mõtlema, kui kaugus üle viieteistkümne miljoni kilomeetri näib mulle lähedasena.

Veenus asub praegu tähelaeva ja Päikese vahel ja on meie poole pööratud oma valgustamata küljega. Seepärast näeme teda päikeseketta taustal ja mõlemad meie astronoomid teostavad lõputuid vaatlusi, millisteks Maal nii harva võimalust on.

Olen lõpetanud ülesvõtete sarja, mis mul sellel etapil kavas oli. Tööd oli nii rohkesti, et ma kahe kuu vältel ei leidnud vaba aega märkmete tegemiseks.

Kõik filmid ja negatiivid on ilmutatud ja kontrollitud. Need ülesvõtted on ju ainulaadsed. Arsen Georgijevitš aitas mul täita arvestuskaarte, millised ma kinnitan iga ülesvõtte külge. Vaatamata oma suurele töökoormusele, leiab see haruldane inimene alati aega ka minu abista-miseks. Ta on väsimatu. Tundide kaupa töötab ta observatooriumis, unustades seejuures puhkuse. ,

Belopolski ei j ää temast töökuses maha. Lisaks,. astronoomilistele töödele tuleb Konstantin Jevgenjevitšil koos Kamoviga teha iga päev keerukaid arvestusi laeva liikumisteeja asukoha 'määramiseks.

Ehkki Maal olid juba ette koostatud täpsed arvutused kogu teekonna kohta, peab Kamov siiski vajalikuks iga päev, nagu ta ise ütleb, «andmeid täpsustada». Atvutuste tulemusi võrreldakse omavahel jä alati on need üksteisega kooskõlas. Meie kosmoselaev lendab lõputus maailmaruumis, nagu kihutaks ta nähtamatuil rööbastel. Ööpäeva vältel läbime üle kahe miljoni kilomeetri, ja arusaadavalt viiks väikseimgi viga meid kaugele eemale tollest tibatillukesest punktist, millena näib

36

maailmaruumis «Maa õde» - planeet Veenus. Omasuuruselt ja massilt 'on ta meie Maaga peaaegu võrdne.

Kamov kontrollib laeva lennusuunda Päikese ja tähtede abil täpselt iga kahekümne nelja tunni järel. Mõõtes teatavate tähtede vahelist kaugust ning nende asetust Päikese ja lennusuuna suhtes, arvutab ta välja meie asukoha maailmaruumis. Kaks korda lülitas ta sisse ühe mootoreist. Neil hetkedel puhkasime oma kaaluta olekust, sest laevas tekkis siis raskusjõud, kuigi, tõsi küll, väga väike.

Minu kohustuste hulka kuulub peale fotografeerimise ka valvekord juhtimispuldi juures. Valve toimub varem koostatud graafiku kohaselt vahetpidamata; see hõlmab kogu ekipaaži,

kuid vaikival kokkuleppel Kamoviga püüame vabastada valvest mõlemaid astronoome, kel selletagi on tööd rohkem kui küllalt.

Korrapidaja ülesanded pole kuigi keerukad: tuleb jälgida, et üks laeva külgedest üle ei kuumeneks. Selleks tuleb laeva pöörata ümber pikitelje, et päikesekiired võiksid, ühtlaselt soojendada kogu ta kere välispinda. Pööramine toimub kahtmeetrise läbimõõduga massiivse keha abil, mis pöörleb elektrimootori jõul. Ketta kiire pöörlemine kutsub esile kogu laeva aeglase pöörlemise. Laeva ümberkeeramisest peab korrapidaja eelnevalt hoiatama, et teleskoobiga töötamine poleks häiritud. Hilinemine laeva pööramisega pole iseenesest kuigi ohtlik, sest tähelaeva valge kere peegeldab päikesekiiri küllaltki hästi ja soojenemine toimub väga aeglaselt.

Peale selle tuleb kontrollida õhu koostist, eemaldada sellest liigne süsihappegaas ning asendada värske hapnikuga. Kõik need tööd toimetatakse väga lihtsalt - vajutamisega vastavale nupule juhtimispuldil, ja tulemusi kontrollitakse täpsete mõõteriistadeabil, mis reageerivad otsekohe igasugustele muudatustele nii laeva sees kui ka väljaspool teda. Näiteks ma nimetasin juba, et peame uksed enda järel alati sulgema. Kui aga'juhtub, et keegi unustab seda tegemast, siis süttib juhtimispuldil sedamaid vastav lambike ja juhib oma vilkuva punase tulega. korrapidaja tähelepanu lubamatule olukorrale. On arvestatud isegi inimese hajameelsust. Välisseina liigsel kuumenemisel lülitub automaatselt ..

.tööle ketas, mis paneb laeva pöörlema, j a kui viimane on teinud saja kaheksakümne kraadise pöörde, jääb ketas jälle seisma. Kui korrapidaja peaks unustama hapnikukraani sulgeda, siis sulgub see iseendast, niipea kui õhu koosseis muutub normaalseks. Nii on see igas asjas. Meie suurepärane kosmoselaev on täielikult automatiseeritud. Kõik tehakse tundlike ja «tarkade» seadiste abil, mida toidetakse elektrivooluga. Voolu aga annavyad portatiivsed, kuid võimsad akumulaatorid, mis valmistati spetsiaalselt Kamovi tellimisel ühes Leningradi tehases. Nendesse akumulaatoritesse salvestatud elektrienergiast jätkub tähelaeva sisemisteks vajadusteks kogu seitsme ja poole kuise lennu vältel. Lisaks on meil veel fotoelementidel töötav elektrijaam, milles päikesekiired muundatakse vahetult elektrivooluks. See helioelektrijaam on mõeldud nii-öelda avarii puhuks.

Kõik kosmoselaeva seadmed on uutega vahetatavad, välja arvatud mootorid. Mõnel eriti tähtsal seadisel või aparaadil on koguni kahed ja isegi kolmed tagavaraosad.

Kui mõtlen suurekaalulisele laadungile, mida kosmoselaev endaga kaasas kannab, siis olen vaimustatud tänapäeva aatomitehnika hiiglaslikust jõust. Meie mootorid on kogu tähelaeva gabariidiga võrreldes suhteliselt väga väikesed, kuid siiski niivõrd võimsad, et suutsid anda kosmoselaevale tema pöörase kiiruse. Tõsi küll, Kamov ei pea seda kiirust piisavaks. Kord, kui vestlus läks tulevastele planeetidevahelistele lendudele ja ta jällegi avaldas kahetsust, et lendame liiga aeglaselt, küsisin, miks ei lasknud ta mootoreil kauem töötada kui ainult Maast äralennu ajal, sest siis oleksime ju saavutanud suurema kiiruse. .

Ta andis järgmise seletuse: «Teoreetiliselt on see ju õige, praktiliselt aga on asi väga keerukas. Suurte kiiruste arendamise probleem on tihedalt seotud düüsidel ja mootori teiste osade materjali probleemiga. Aatomituuma lagunemisel tekib hirmus kõrge temperatuur, aga käesoleval ajal pole meil selliseid kõvasulameid, mis niisugust kuumust pidevalt välja kannataksid. Arvukate

I D ü ü s i d - kanalid, mille kaudu väljuvad kuumad gaas'id või aineosakesed, mis tekitavad reaktiivjõu.

katsete varal on kindlaks tehtud, kui kaua võivad düüsid töötada, ja sellest ajast piisab.

parajasti äralennuks Maalt, Veenuselt või Marsilt. On olemas mõneminutiline varuaeg ettenägematuteks juhtudeks. Isegi planeetidele laskumiseks olin sunnitud tähelaevale mon-teerirna kaks lisamootorit.»

«Aga kuidas on lendudega atmosfääris?» küsisin jällegi.

«Selleks on meil väikese võimsusega mootor, mis võib kaua töötada, kuid ei arenda suurt kiirust. Meie kosmoselaev on kaassaja tehnika tippsaavutus, kuid ta pole kaugeltki täiuslik. Võtke näiteks kas või see fakt, et me ei tohi jääda Marsile tundigi kauemaks kui ette nähtud. Kas ei näita see meie suhtelist jõuetust? Kui laeva lennukiirus oleks suurem, ütleme nelikümmend või viiskümmend kilomeetrit sekundis, või isegi natuke suurem Maa liikumiskiirusest, siis ei pruugiks me arvestada mingisugust tähtaega ja võiksime olla Marsil nii kaua kui vaja. Praegu oleme aga osaliselt seotud. Kujutage endale ette, et Marsil tabab mõnda ekspeditsiooni liiget ootamatu õnnetus, näiteks haigus, mille tekitajaks on mingisugune planeedi atmosfääris leiduv tundmatu mikroob. Äralennul tekkiv kahekordne raskusjõud võib osutuda haigele ohtlikuks või isegi surmavaks, aga sellest hoolimata peame alustama tagasilendu Maale täpselt ettenähtud minutil. Vastasel korral hukkuks kogu ekspeditsioon, sest me ei jõuaks Maale järele. Selles peitub meie lennu ohtlikkus. Muid hädaohte ma ei näe.»

«Mulle tundub, et on teisigi,» julgesin öelda. «Tahtsin juba ammu küsida: miks te peate pidevat vaatlust lennusuunas tarbetuks? Kosmoselaev võib juhuslikult kohtuda mõne hulkuva taevakehaga, millest te ise mulle jutustasite. Kas pole siis tarvis sellist taevakeha laeva liikumisteel õigeaegselt märgata?»

«Ettepoole vaadata pole mõtet,» vastas Kamov. «Väikesi osakesi ei märka nagunii küllalt kaugelt, et oleks võimalik rakendada abinõusid kokkupõrke vältimiseks. Satub aga lennuki teele suurem taevakeha, siis hoiatab sellest raadioprožektor.»

«Mis asi see on?»

«Kas ma pole teile sellest rääkinud?»

. «Ei ole.»

«Raadioprožektor,» ütles Kamov, «on põhimõtteliselt samasugune seadeldis kui raadiolokaatorgi. Ka siin kasutatakse ultralühilaineid ja nende peegeldumist. Kui raadiokiire teele satub mingisugune takistus, siis põrkab see kiir esemelt tagasi ja tekitab vastava signaali ning aitab määrata kaugust selle esemeni. Meie kosmoselaeval töötab raadioprožektor vahetpidamata, .kombates lennuteed, otsekui «valgustades» seda. .Tema töötamine meenutab tavalist valgustusprožektorit ja seepärast kannabki ta sellist nimetust. Olin kindel, et te tema olemasolust teate.»

«Kuulen esimest korda.» «See võis juhtuda ainult seepärast, .et teie ettevalmistamine lennuks viidi läbi kiirendatud korras. Muide, lisas ta, «vaevalt et me kunagi kuuleme häiresignaali ähvardavast hädaohust. Suuremate taevakehade kohtumisi, nlis võiksid laevale ohtlikuks muutuda, tuleb siiski
pidada võimatuks. Isegi kõige pisemad maailmaruumis liikuvad aineosakesed on üksteisest mitme kilomeetri ka ugusel. »

«Kuid te nõuate meilt siiski hoolikat uste sulgemist?» «Jah, seepärast et meil pole mingit õigust ekspeditsiooni eduga riskida: Kui on olemas kas või teoreetiline hädaoht, peame tarvitusele võtma vastavad abinõud selle vältimiseks.»

«Olen kuulnud, et meteoorid lendavad parves,»ütlesin. «Kui selline parv kohtub Maaga, siis :võib näha «langevate tähtede» ilutulestikku.»

«Maa suhtes,» vastas Kamov, «tema suurte mõõtmete juures on see meteooride parv tõepoolest tihe, meie tähelaeva suhtesaga üpris hõre. Kui me kohtuksime ka kõige tihedama parvega, siis lendaksime sealt läbi nii, et me ise seda ei märkagi. Mitme kuupkilomeetrise ruumi kohta tuleb vaevalt üks osake meteooriparvest.» «Ilmneb, et planeetidevaheline

tännak on täiesti ohutu?»

Kamov kehitas õlgu.

«Maailmas on kõik sUhteline. Sama kehtib ka planeetidevaheliste reiside kohta. Kosmoselaev võib lennata tuhandeid aastaid, kohtamata oma teel ühtki meteoori,

40

kuid võib sellega kokku põrgata ka juba esimesel lennutunnil. Igal juhul on katastroofivõimalus tähelaevaga sada korda väiksem kui raudteerongiga sõites, kuid ometi sõidavad inimesed rongiga.»

Pärast seda jutuajamist lakkasin mõtlemast «hulku~ vatele taevakehadele» ja nendega kohtumise tagajärgedele, ehkki mind see küsimus oli häirinud Maalt äralendamise hetkest peale. Juba mitmel korral varem olin püüdnud Kamoviga sel teemal juttu alustada, kuid millegipärast ei rääkinud ta siis kordagi raadioprožektorist. Mõlemad astronoomid on aga kogu aeg niivõrd tööga koormatud, et neil pole lihtsalt aega sellistel teemadel vestelda.

Paitšadze ei maga üle viie tunni ööpäevas. Millal aga Belopolski magab, ei tea ma üldse. Ükskõik millal ma observatooriumi läheksin, alati on ta seal. Ütlesin kord Kamovile, et meie astronoomid võivad ,sellise vahetpidamatu tööga oma tervist ohustada.

Kamov vastas, et siin pole midagi parata.

«Kogu oma olemasolu vältel on astronoomiateadusel avanenud esmakordselt võimalus töötada väljaspool Maa atmosfääri. Pole midagi imestada, et meie teadlased on selle võimaluse kasutamisest haaratud. Meie ülesanne teiega on nende tööd kõigiti kergendada.»

On möödas juba üle kahe kuu sellest ajast; kui Maalt lahkusime. Elu kosmosesõidukis kulgeb rangelt piiritletud raames. On kujunenud päevakord, õigemini mitte päeva, vaid kahekümne nelja tunni kohta, sest öö ja päeva vahet meil ei ole. Kindlaksmääratud ajal kogu-neme hommikueinele, lõunale või õhtusöögile. Pole lauda ega tooleja me asetamecendnii, nagu ,keegi soovib, lihtsalt ripume õhus, ning samale «toele» asetame nõud toiduga. Miski ei saa maha kukkuda ega ümber minna. Taldrikuid pole, selles olukorras on nad liigsed. Sööme otse purkidest mitmesuguseid konserve, mis on maitsvad ja toitvad ning spetsiaalselt meie jaoks valmistatud. Vee asemel joome mitmesuguseid mahlu, mida säilitarne kinniste s anumates, kust jook tuleb painduva toru kaudu välja imeda, sest ükski vägi ei suuda kaalutut vedelikku voolama panna. Toit on mitmekesine, meil pole mingit põhjust oma söögilaua üle nuriseda.

41

.Kosmoselaeva «sahvrisse» on laotud ligi tuhat nummerdatud pakendit, millest igaühes on ühe söömaaja toit neljale inimesele. Kogu praht, purgid, pakendite ümbrised, vedelikunõud ja toidujäätmed pannakse erilisse aparaati ning põletatakse elektrivoolu abil ära. Tuhk aga visatakse välja luugi kaudu, mis oma ehituselt meenutab torpeedo väljalaskeseadeldist allveelaeval. Endastmõistetavalt ei saa see tuhk kuhugi langeda, vaid järgneb laevale. Kamov ütles n'aerdes, et meie laev veab enda järel tuhast linti ja et me vabaneme sellest lindist ainuIt Veenuse, Maa ja Marsi abil, kui. lendame nende atmosfääri. Just seepärast, et Kamov ei tahtnud atmosfääri meie prahiga «määrida», süütame jäätmed põlema, raisates selleks elektrienergiat. Muide, me ei tarvitse karta, et seda ei jätku.

Päevad mööduvad ühetaoliseIt, kuid seejuures imekspandavalt kiiresti. Igavust pole meil :aega tunda, sest kõik oleme seotud oma kindla tööga. Sõidukis valitseb alati ühtlane temperatuur, õhk on puhas ja täiesti tolmuvaba. Ma pole end iialgi nii hästi tundnud kui praegu: Meie olukorras puudub füüsiline töö. Ükskõik millist eset, ka kõige raskemat, võin ma ühest kohast teise viia ilma mingi pingutuseta.

«Oodake aga!» ütles Kamov, kui jutt läks sellele teemale. «Kui pöördute tagasi Maale, väsite igast vähimastki liigutusest. Teie keha tundub siis veel kaua raskena ja kohmakana.

Kõige lähemal ajal saate tunda, et isegi sellest lühikesest ajavahemikust pärast starti on piisanud, et teid raskusjõust võõrutada.»
«Mida te mõtlete?»
«Ma mõtlen seda momenti, mil te saate tagasi oma tavalise kaalu.»
«Aga millal see juhtub?»

«Siis, kui alustame laskumist Veenusele. Lennata tema atmosfääri sisse kiirusega, mis laeval, praegu olemas, tähendaks süüdata lennuk põlema hõõrdumise tõttu planeedi gaasilises kestas. Tähelaeva tuleb pidurdada, see aga kutsub esile raskusjõu tekkimise. Negatiivse kiirenduse viime kümnele meetrile sekundis, mis võrdub vaba langemise kiirendusega Maa peal.
«Millise kiirusega tungime Veenuse atmosfääri?»

«Seitsesadakakskümmend kilomeetrit tunnis.» «Palju aega kulub laeva pidurdamiseks?» jätkasin pärimist.

«Nelikümmend seitse minutit ja üksteist sekundit. Kuid see ei tähenda, et me peaaegu terve tunni peame taluma mootorite töötamist, nagu see oli äralennul Maa pealt. Nad töötavad nüüd märksa vaiksemalt, ka ei ole tarvis pikali heita ja te võite akendest vaadelda, kuidas me planeedile laskume.»

Ootan suurima huviga seda tähtsat sündmust. Lõputult pikad tunduvad mulle need viis päeva, mis mind veel sellest hetkest lahutavad. Oma suures kärsituses ütlesin kord Paitšadzele, et meie laev roomab nagu kilpkonn.
Arsen Georgijevitš puhkes naerma.
«Hea, et Kamov teid ei kuule,» ütles ta.
«Minu sõnades pole ju midagi solvavat. Kas ta ise ei tahaks kiiremini Veenuse juurde jõuda?»

«Tahab, väga tahab,» vastas Paitšadze lõbusalt. «Aga Konstantin Jevgenjevitš ei taha. Ta pahandab, et tähelaev tormab üleliia kiiresti.» '

See oli tõsi. Belopolski avaldas tõepoolest mitmel korral rahulolematust selle üle, et laev liigub liiga kiiresti ja segab; sellega tema vaatlusi:

«Kui Konstantin Jevgenjevitši teha oleks,» jätkas Paitšadze, «siis paneks ta laeva seisma. Istuks teleskoobi juures nagu Maalgi - kuu, kaks, kolm, seni kui jätkub hapnikku.»

«J a pöörduks tagasi Maale, ilma et oleks jõudnudki Veenusele või Marsile.»

«Või unustaks üldse tagasipöörduda,» ütles Paitšadze naerdes.

Meielaeva võrdlemine kilpkonnaga viis ta lõbusasse meeleollu.

Üldiselt meeldivad Paitšadzale lõbusad jutuajamised, millel pole meie lennuga mõnikord midagi ühist. Selles suhtes erineb ta täielikult Belopolskist, keda ei näe iialgi südamest naermas ja kes isegi naeratab äärmiselt harva.

Reisi esimestel päevadel naljatas Paitšadze sageli töö juures, kuid jõudnud veendumusele, et tema seltsi-

mehele need naljad ei meeldi, loobus neist taielikult ja lahutas meelt minu või Kamoviga vesteldes.

Mulle näib, et Konstantin Jevgenjevitšil lämmatab armastus teaduse vastu kõik teised tunded. Iialgi ei, võta ta osa vestlustest, mis puudutavad meie sõiduki tagasipöördumist Maale ja suhtub neisse isegi ilmse vastumeelsusega.

Tähelaeva «üleliia tormav» liikumine valmistab talle pahameelt, sest ta kardab, et ei jõua lahendada kõiki teda huvitavaid probleeme. Neid. probleeme on tal aga niivõrd palju, et meil ei tuleks lennata mitte Marsile, vaid vähemalt Uraanile. Meie kiiruse juures kestaks ainult sinnasõit ligemale viis aastat! .

Päevikut pean ma ainult enda jaoks. Kui miski mu arvamuse ümber lükkaks, oleksin väga rõõmus. Tahaksin, et Belopolski, keda ma sügavalt austan, oleks «inimlikum». Kui ta naeraks niisama südamlikult, nagu teeb seda Paitšadze, siis see nähtamatu, kuid selgesti tajutav jäik sein, mis teda meist kolmest lahutab, variseks otsekohe kokku. Kahjuks tundub see siiani täiesti võimatuna. .

Kaldusin pisut peamisest teemast kõrvale. Tahtsin, täna kirjutada Veenusest, millele läheneme.

Juba Maa peal lugesin läbi Beloposki kirjutatud raamatu päikesesüsteemi planeetide kohta, et astronoomilistes küsimustes mitte liiga suurt võhiklust ilmutada. . . Kuid nendest teadmistest, mida ammutasin, on ilmselt vähe. Mida me võiksime näha, kui tungime läbi Veenuse pilvkatte? Millised on võimalused leida sellel planeedil elu ja missugune see elu võiks olla? .

Kõigi nende küsimustega pöördusin Kamovi poole. «Küsige Konstantin Jevgenjevitšilt,» vastas ta. «Paremat asjatundjat päikesesüsteemi küsimustes te ei leia.»

Ma ei julgenud Belopolskit töö juures segada. ja ootasin soodsamat juhust. ,

Kui olime kogunenud järjekordseks hommikueineks Kamovi kajutisse, kus asub paralleel-juhtimispult, mida saab jälgida ka einetamise ajal, pöördusin Belopolski poole:

«Konstantin Jevgenjevitš, kas te ei jutustaks meile planeet Veenusest, millele parajasti läheneme.»

«Mis teid nimelt huvitab?» küsis ta.

«Mida teab temast teadus?»

«Väga lai programm,» tähendas Paitšadze. «Muidugi mitte kõik,» ruttasin täiendama, «ainult põhilised andmed. Mida me näeme, kui me sinna jõuame?»

«Teie esimene küsimus,» Vastas Belopolski, «on liiga laialdane, teisele küsimusele pole aga midagi vastata. Planeet Veenus on alatiselt kaetud paksu pilvkattega. Kõik meie teadmised puudutavad ainult tema atmosfääri ülemisi kihte. Planeedi pinda pole keegi iial näinud, ja mida ta endast kujutab, ei tea veel keegi. Hüpoteesid ja oletused aga, mis küll teaduse arengule vaja-likud on, ei saa pretendeerida tõepärasusele.»

«Mida siis teadus oletab?» küsisin.

«Oletusi, mis tuginevad olemasolevaile andmeile,»

ütles Belopolski, «nimetatakse hüpoteesideks. Ma loetlen teile andmed, mis meil on Veenuse kohta olemas, kuid vaevalt et te neis midagi uut leiate. Planeet on Päikesest keskmiselt saja kaheksa miljoni kilomeetri kaugusel, see on ligemale nelikümmend kaks miljonit kilomeetrit lähemal kui Maa. Ta on maailmaruumis meie lähimaks naabriks, kui mitte arvestada Kuud ja mõningaid asteroide. Tema liikumiskiirus orbiidil on umbes kolmkümmend viis kilomeetrit sekundis. Täistiiru ümber Päikese sooritab ta 0,62 Maa aastaga. Seega Veenuse aasta on võrdne seitsme ja poole maapealse kuuga. Planeedi raadius on. üheksakümmend seitse-sajandikku Maa raadiusest ja järelikult on tema läbimõõt Maa läbimõõdust lühem ainult viissada viiskümmend seitse kilomeetrit. Mõlemad planeedid on oma mõõtmetelt väga sarnased. Veenuse pöörlemise aeg ümber oma telje ehk tema päeva pikkus pole täpselt teada. See on küsimus, mida meil teiega tuleb valgustada. Astronoomid kalduvad arvama, et Päikesest põhjustatud suured tõusud ja mõõnad Veenusel peaksid tema pöörlemist pidurdama ja et ööpäeva pikkus seal võrdub mitme meie nädalaga, kuid, seda ei saa kindlalt öelda. Oma läheduse tõttu Päikesele saabVeenus valgust ja soojust rohkem kui Maa ning tema keskmine temperatuur on kõrgem kui meil Maa peal. Paks pilvekate peaks tõenäoliselt põhjustama

nõndanimetatud «kasvuhoone efekti»; oletatakse, et Veenuse pinnal on . temperatuur kõrgem kui Maa troopikavööndites. Veenuse atmosfääri ülemistes kihtides avastati maapealsete spektrograafide abil hulgaliselt süsihappegaasi, hapniku olemasolust ei leitud aga jälgegi. See on kõik, mida saab ütelda maapeaIne astronoomia. Oletatakse, et Veenusel leidub ookeane ja soostunud maismaad. Elu olemasolu sellel planeedil peetakse agä vähe tõenäoliseks. Meelega rõhutasin sõnu «maapealne spektrograafia» ja «maapealne astronoomia», sest meie kosmoselaeval on nendes astronoomia küsimustes tehtud olulisi parandusi.

Ta vaatas Pailtšadze poole ja Arsen Georgijevitš muigas.

«Spektraalanalüüsil on Maa peal vaenlane,» jätkas ta.

«See on meie atmosfäär. Ta tõkestab ja neelab taevakehade valguskiiri, mis on ainsateks allikateks, kust ammutame teadmisi tähtede ja planeetide füüsikalisest olemusest. Näiteks ei lase osoon meie atmosfääris läbi ultravioletseid kiiri ja ahendab saadavat spektrit. Maa atmosfääri koostist pole veel täielikult tundma õpitud. Ei tule imestada meie teadmiste ebatäpsust. Kosmoselaeva observatooriumis on teised tingimused. Siin puudub häirivatmosfäär. Meil on õnnestunud saada täielikumaid ja laiemaid spektreid. Nende kaudu oleme avastanud-mõndagi, mis Maal tabamatuks jäi. Me oleme rohkem teada saanud ja see lubab teha järeldusi.»

«Milliseid?» küsisin.

«Selles küsimuses, mis teid huvitas,» vastas Belopolski, «see tähendab Veenuse küsimuses, tegi Arsen Georgijevitš kindlaks väga olulise fakti. Nimelt et tema atmosfääris leidub siiski päris hulgaliselt hapnikku, ja see asjaolu lubab teha järelduse, et Veenuse pinnal on taimkate, sest vaba hapniku olemasolu on raske teisiti seletada. See omakorda aga tõestab, et seal leidub elu.»

«Taimeriigi elu,» ütles Kamov.

«Te tahate öelda, et loomariiki seal ei ole?» küsisin uudishimulikult.

«Tahan vaid alla kriipsutada neid Konstantin Jevgenjevitši sõnu, et elu olemust Veenusel ei tule mõista nii, nagu eksisteeriks seal samasugune elu kui Maa peal,» vastas Kamov.

«Aga kas võiksid seal eluneda kõige algelisemad olendid, näiteks ookeanides?»

«Võivad, kuid sugugi ei pea. Teadus arvab, et kui kusagil on olemas elu tekkimist soodustavad tingimused, siis seal ka ühel või teisel teel elu tärkab. Veenusel on sellised tingimused olemas ja, nagu nüüd võib kindlalt öelda, on viinud elu sugemeteni taimkatte näol. Kas see elu on võtnud ka teisi meile tuntud vorme, seda ei tea muidugi öelda.»

«Kui seal aga siiski esineb neid vorme, kas saame neid avastada?»

«See sõltub Sergei Aleksandrovitšist ja teist,» vastas Paitšadze. «Mida enam tähelaev planeedi pinnale lähe

neb, seda paremini saate jäädvustacrtt fotoplaadile kõik nähtava ja seda kergem on teie küsimusele vastata.» Mind huvitas, kui kaua viibime Veenuse atmosfääris.

«Mitte üle ikümne-kaheteistkümne tunni,» vastas Kamov. «Ma mõtlen laeva suunata nii,» pöördus ta Belopolski poole, «et siseneme Veenuse atmosfääri terminaatori-joonel ja lendame läbi kogu päikesepoolse külje. Kui planeedi pöörlemine on tõepoolest nii aeglane, nagu seda oletatakse, siis ei kulu meil selleks rohkem kui kümme tundi. Võib aga juhtuda nii, et pilved ulatuvad kuni Veenuse pinnani ja .me oleme siis kogu aeg tihedas udus. Sel juhul viibime Veenuse atmosfääris ainult nii kaua, kui se,e on vajalik Boriss Nikolajevitšile ülesvõtete tegemiseks. Teil,» pöördus ta uuesti minu poole, «tuleb selleks valmis olla.. Tuleb pildistada infrapunastes kiirtes, mina aga püüan saavutada, et udukiht, mis meid planeedi pinnast lahutab,

oleks võimalikult õhuke.» .

«Udus võib kergesti mõne mäega kokku põrgata,» tähendas Belopolski.

«Risk muidugi on, kuid mitte nii väga suur. Ma loodan, et raadioprožektor teatab tõkke olemasolust küllalt õigeaegselt.»

TÄHEKAPTEN

Ralph Bason2, ajalehe «New York Times» kaastööline, tormas erutusest hingeIdadas Charles Hapgoodi kabinetti. Ta ei istunud, vaid otse vajus peremehe kirjutuslaua ääres seisvasse tugitooli ja lausus raskelt hingates ainult ühe sõna:

«Lendasid! . . .» Hapgood pani sulepea käest ja vaatas kulmu kortsutades ainiti Basonile otsa.

1 Te r.m i n a a t o r - valguse ja varju piir, Antud juhul on juttu piirist, mis lahutab planeedi valgustatud külge tema valgustamata osast.

2 Loe: Taaf beissn.

3 Loe: tšaaIz häpgud.

«Kuidas te ütlesite?» küsis ta aeglaselt.

«Nad lendasid ära. Just äsja kuulsin raadiost. Täna kell kümme Moskva aja järgi startis Kamovi tähelaev!» Hapgood võttis taskurätiku ja pühkis laupa. «Kuhu?» küsis ta veidi kähiseva häälega.

(<<Marsile. Meist jõuti ette!»

«Marsile?» Hapgood silmitses mõne hetke Basonit, nagu midagi kaalutledes.

«Kummaline, Ralph!» ütles ta. «Seda, et Kamov Marsile kavatses lennata, ma tean, kuid too planeet on praegu täiesti ebasobivas asendis selleks, et jõuda temale kiirusega, mida Kamovi tähelaev minu arvates arendab. Siin on midagi viltu! Aga kas ei. öeldud, kunas nad tagasi kavatsevad jõuda?»

«Järgmise aasta veebruari algul ja koguni täpsemalt:- 11**.** veebruaril. Peale selle teatati, et Kamov kavatseb teel ka Veenust vaadelda.

Hapgood kergitas kulme.

«Või nii! Isegi Veenust?.. Eks näeme!»

Ta võttis paberilehe, laotas selle lauale ning hakkas sirkli ja arvutuslükati abil joonestama päikesesüsteemi skeemi. Bason, tõusnud.tugitoolist, jälgis tema käte liigutusi.

«Niisuguses asendis on Maa, Marss ja Veenus täna,» lausus Hapgood. «Aga vaadake, Ralph, sellel kohal asub Maa nende saabumise päeval, see tähendab 11**.** veebruaril. Jättes esialgu kõrvale nende tähelaeva kiiruse küsimuse, võib oletada, näete, sellist kõige lühemat lennuteed.» Hapgood märkis paberile punktiirjoone. «Ja sellest järeldub...»

Ta vaikis ja süvenes arvutustesse.

Bason ootas kannatlikult tulemusi. Et Hapgoodi mitte häirida, istus ta tugitooli tagasi ja võttis kätte äsja valminud joonise. Puuduliku kujutlusvõime tõttu .polnud ta suuteline mõistma sellel väikesel paberilehel kujutatud plaani hiiglaslikkust ja suurejoonelisust. Talle tundus väga lihtsana sooritada peene punktiiriga märgitud teekond, mida mööda lendab praeguvene tähe-laev, kaugenedes iga sekundiga Maast. Talle meenus raadios kuuldud ajakirjaniku Melnikovi nimi, kes

lennust osa võtab - ja vaevu suutis ta maha suruda soovi joonis puruks rebida.

Kõik on kadunud. Kõik kavatsused nurjunud... Raha ja kuulsus, mis paistsid nii kindlalt

tagatuna, on nüüd jäädavalt läinud...

Ta vaatles juhmilt valget paberilehte, aimamata, et hoiab käes peaaegu täpset koopiat joonisest, mille Kamov tegi kaks kuud tagasi Moskvas.

Möödus poolteist tundi.

«Sellest järeldub,» ütles Hapgood, jätkates lauset, nagu polekski nende vestlus katkenud, «et venelaste kiirus peaks olema vähemalt kakskümmend kaheksa kilomeetrit sekundis, tingimusel et ei laskuta ei Marsile ega Veenusele. Teisiti ei ole võimalik sellist marsruuti teostada, ja teistsugust teed ei oska ma ette kujutada. Poleks arvanud, et nad suudavad sellise kiiruse saavutada.»

«Te ei arvanud nii mõndagi, Charles!» Bason ei varjanud oma viha. «See ei ole esimene kord, kus Kamov teile ninanipsu teeb.» .

«Ärge laske meeleolu langeda, Ralph! Kõik pole kadunud. Me suudame veel nendega võistelda. Veel on lootust!» . ,

«Kus? Ma ei näe seda. Teie tähelaev, mille kiirus on väiksem. . .»

«Kakskümmend neli kilomeetrit sekundis.»

«Ei saa Kamovile järele jõuda,» lõpetas Bason. «Järele ei jõua,» lausus Hapgood rahulikult, «kuid

ette jõuda, arvan, suudab küll;»

Bason vaatas talle hämmastunult otsa.

«Ma ei mõista teid!» ütles ta.

«Kuid see on väga lihtne,» vastas Hapgood. «Minu kosmoselaeva mootor võib töötada pidevalt kümme minutit, ja kiirendusega nelikümmend meetrit sekundis annab meile lõppkiiruseks kakskümmend neli kilomeetrit sekundis - täpsemalt kakskümmend neli ja kaheksa kümnendikku. Suurendades kiirendust lendutõusmisel kuni viiekümne meetrini sekundis, saame kahekümne üheksa ja poole kilomeetrise lõppkiiruse sekundis. See on küllaldane, et Kamovist ette jõuda. Pealegi ei

kavatse me Veenuse vaatlemiseks teelt kõrvale kalduda.»

«Olete selles nii kindel?» küsis Bason, kelie südames Hapgoodi sõnad lootust äratasid.

«Olen veendunud, kuid ainult sel juhul, kui alustame lendu hiljemalt kümnendal juulil.»

«Ratske on kõigi ettevalmistustega nii kiiresti lõpule jõuda.»

«Teen kõik, et siiski jõuda,» ütles Hapgood. «Meie käsutuses on seitse päeva. Kui asjast energiliselt kinni haarata, siis jõuame: Sõitke homme kell üheksa minu juurde.»

Kui ajakirjanik oli lahkunud, istus Hapgood veel kaua, endamisi sügavalt mõtiskledes. Ta teadis väga hästi, et vastuvõetud otsus viia kiirendus viiekümne meetrinisekundis võib kaasa tuua kõige raskemaid tagajärgi kosmonautide tervisele. Juba senine kiirendus — nelikümmend meetrit sekundis - ületas organismile lubatud koormuse poolteisekordselt. Arstiteadus on kindlaks teinud, et inimene võib end kahjustamata taluda kolmekümnemeetrist kiirendust sekundis,sedagi vaid tingimusel, et kiirendus ei kesta üle minuti. Tema aga mõtles ohustada ennast ja' oma kaaslast raskusjõu viiekordse suurendamisega kümne minuti vältel. Tõsi küll; ta kavatses sukelduda vette, polnud aga seejuures kindel, kas tulemused on positiivsed. Risk oli vägä suur, kuid valikut ei olnud. Kas riskida - või loobuda võitlusest,.Ja olla oma võistleja. täieliku edu tunnistajaks.

Hapgoodi silme eest möödusid üksteise järel selle kauaaegse võitluse pildid tema ja vene konstruktori vahel. Senini on Kamovil õnnestunud olla esimene. Praegu oli Hapgoodi viimane võimalus saada revanši kõigi möödunud kaotuste eest. Kas siis tõesti loobuda sellest võimalusest kartuse pärast ohustada tervist!

«Jäägu ma kas või kogu eluajaks sandiks, kuid enne võidan teid, mister Kamov!» mõtles ta.

Oma noorele kaaslasele ei mõelnud Hapgood sel momendil üldse.

51

Charles Algernon Hapgoodi nimi oli Ühendriikides väga populaarne. Andeka insenerina ja tuntud kosmoselennu-teoreetikuna oli ta lisaks ka maailma esimese aatomi-reaktiivmootoriga stratosfääriraketi konstruktor.

Lennates sellel üle Atlandi ookeani ja ületades kaugelt kõik seni saavutatud kiiruserekordid (ülelend kestis vaid tund ja viisteist minutit), sai ta üle maailma kuulsaks.

Pärast lendu toimunud intervjuus teatas ta, et nüüd järgneb lend väljapoole Maa piire.

Ameerika ajalehed nimetasid Hapgoodi «tähekapteniks», mille kohta kõigile alles tundmatu nõukogude insener Kamov mainis oma ajaleheartiklis, mis tervitas ameerika konstruktori edu, et selline tiitel on pisut enneaegne.

«Formaalselt on tal õigus,» ütles Hapgood vestluses ajakirjanikuga, kes temalt küsis, mida ta sellest lausest arvab, «kuid lend üle ookeani ja lend näiteks Kuule erinevad teineteisest vaid õige vähe. Stratosfääriraketist tähelaevani on vaid üks samm ja ma teen selle sammu kõige lähemal ajal.»

Nii mõtles Charles. Hapgood, kuid tegelikult kujunes asi teisiti. Esimest sammu planeetidevahelise ruumi vallutamiseks ei teinud siiski tema, vaid toosama nõukogude insener Kamov, kelle tagasihoidlik märkus kiitvate artiklite valingus Hapgoodil hästi meeles püsis.

Sellest momendist algas nende vahel visa võitlus esikoha pärast planeetidevahelistes lendudes.

Ühendriikide valitsus osutas Hapgoodile igakülgset abi.

Hapgoodi kavatsus jõuda esimesena Kuule ning siis Veenusele ja Marsile oli meelepärane paljudele rahamagnaatidele, kes lootsid enda kätte haarata seal võibolla leiduvate hinnaliste maapõuevarade kaevandamist. Nad ei säästnud raha selle projekti elluviimiseks.

Hapgoodi esimeseks sihiks oli Kuu, sest Kamov tegi ainult tiiru tema ümber, pinnale laskumata.

Hapgood ehitas energiliselt oma tähelaeva, arvestades, et Kamovil ei õnnestu ette võtta teistkordset lendu enne kaht aastat.

52

Lennuk oli juba valmis, kui saabus teade, et Kamov ja Paitšadze jõudsid Kuule. .

See oli Hapgoodile raskeks löögiks.

Kaks lüüasaamist järjest kõigutasid nende inimeste usku tema'sse, kelledest olenes ta saatus. Ameerika ajalehed pöördusid Hapgoodist ära ja hakkasid ülistama tema võistlejat. Kõlavatele hüüdnimedele maiaste ajakirjanike poolt Kamovile antud tiitel «Kuu Kolumbus» oli viimaseks tilgaks, mis .täitis ta kannatustekarika ääreni.

Hapgood vihkas vene inseneri kogu hingest ja tõotas iga hinna eest teda planeedile lendamises ennetada. Hapgoodi autoriteet oli veel küllalt kõrgel ja uue kosmoselaeva ehitamiseks vajalikud summad olid käes, ehkki mitte selles ulatuses, nagu oleks olnud vajalik. Kuid Hapgood ei pööranud sellele tähelepanu. Ta oli täielikult haaratud revanšimõttest ja võttis kosmoselendu kui abinõu oma vaenlasega arveid õiendada. Lennu teaduslik tähtsus jäi tagaplaanile.

Ta jälgis tähelepanelikult kõike, mis Kamovi kolmanda lennu ettevalmistuste kohta tehnilistesse ajakirjadesse sattus, püüdes oma võistleja kosmoselaevast endale ettekujutust luua, kuid Kamov oli väga ettevaatlik ja Hapgood ei teadnud kuni viimase päevani nii tähtsaid andmeid nagu vene tähelaeva mõõtmed ja lennukiirus. Temale omase enesekindlusega, mida ei kõigutanud lüüasaamised, alahindas Hapgood võistleja võimeid. ja võimalusi ning hindas omi üle. Kuid kiirenduse otsustas ta ikkagi viia neljakümne meetrini sekundis, arvestades., .et see tagab kindla võidu. Ta teadis, et Kamov mingi hinna eest ei lähe seda teed. Äärmine kiirendus, mida vene insener võib arendada, oleks Hapgoodi arvates kolmkümmend. meetrit sekundis, mis annab väiksema lennukiiruse, kui see tuleb tema sõidukil. Mootori töötamine

kümne minuti vältel tundus talle sanmti äärmise piirina, sest aatomi-reaktiivmootorid tekitasid nii suurt kuumust, et nende kere tuli valmistada eriti raskesti sulavaist materjalidest - õigemini sulamitest.

Hapgood ei saanud jätta tunnustamata Nõukogude Liidu tehnilist üleolekut, kuid arvas, et tehniliste sead-

mete tootmises ei suuda Venemaa ennetada Ameerikät, kes kõigest jõust püüdis aatomitehnika alal esireas püsida. Neil kaalutlusil oli ta edus täiesti kindel ja ehitas rahulikult oma tähelaeva, ehkki vältis igasuguseid asjatuid viivitusi, meenutades lühikest ajakulu, mida Kamov kasutas oma teise lennu ettevalmistamiseks.

Mitte soovides oma tulevast kuulsust kellegagi jagada, ehitas Hapgood oma laeva sihilikult väikesemõõtmelise, nii et see mahutaks vaid kaks inimest, kuna üksi lennata oli täiesti võimatu. Kõikidele ameerika teadlastele, kes avaldasid soovi lennust osa võtta, vastas ta kategoorilise keeldumisega, kinnitades, et esimesele reisile võtab ta kaasa ainult ajakirjanduse esindaja.

Kui sõiduk oli valmis, pöördus Hapgood üleskutsega ameerika ajakirjanike poole, kuid kaua ei avaldanud keegi soovi kaasa lennata. Lõpuks, kui see asjaolu hakkas teda juba häirima, ilmus Bason.

«Mis mõjutas teid minu juurde tulema?» küsis Hapgood ajalehe «New York Times» noorelt kirjasaatjalt.

«Räägin teiega avameelselt,» vastas Bason. «Tahan väga rikkaks saada, kuid meie päevil on see kuradi' raske. Pealegi olen auahne. Stanleyl kuulsus ei anna mulle rahu.» .

«Või nii! Tähendab olete auahne? Aga kas olete ka mõelnud ohtudele, mis teid ees ootavad? Kuulsuse asemel ootab teid võib-olla surm.»

«Kes ei riski, see ka ei võida,» vastas Bason.

Ta oli pikakasvuline, laiaõlgne, mitte just ilusate, kuid meeldivate näojoontega. Tüüpiline keskkihti kuuluv noor ameeriklane, kes harrastab sporti ega hülga eriliste vaimuannetega. . Hapgood jäi rahule. Just sellist kaaslast ta vajaski.

«Ka mina olen teiega avameelne,» lausus ta. «Minu peamiseks sihiks on võita Kamov.» (Bason noogutas peaga.) «Selle tagamiseks olin sunnitud tähelaeva kii-

1 St a n Le y, Henry Morton - ameerika ajakirjanik, kes 1871. aastal asus otsima kuulsat Aafrika-uurijat doktor Livingstode'i. Hiljem sai temast endast silmapaistev Kesk-Aafrika uurija.

renduse viima neljakümne meetrini sekundis. Ma ei varja teie eest, et see on meeskonnale ohtlik.»

Ajakirjaniku nägu ei ilmutanud selle teate puhul ainsatki märki rahutusest.

«Ma taipan sellistest asjadest vähe,» vastas ta võitva siirusega. «Te ütlesite, et see on kardetav. Usun seda. Aga kui teie lähete sellesse ohtu, miks ei peaks mina sama tegema?»

«Noh, kui nii,» lausus Hapgood lõbusalt, «siis tunnen sellisest kaaslasest suurt rõõmu.»

Ta surus tugevasti Basoni kätt.

«Millal mõtlete lendu alustada?» küsis ajakirjanik.

«Käesoleva aasta augusti lõpul»

«Miks mitte varem?»

«Seepärast et tuleb ära oodata, kunas planeet Marss, millele ma kavatsen lennata, jõuab soodsasse asendisse.»

«Mis siis ikka, ootame! Ega see polegi nii' pikkaeg! » vastas Bason.

VEENUS

1(,

16. *septembril* 19.. *aastal.*
(Moskvas on praegu hommik, kell on umbes 5.)
Viieteistkümnes september jääb meile alatiseks meelde: sel päeval tungisime läbi Veenuse pilvkatte.

Saladuselinik, mis planeeti igavesti varjab, kerkis nüüd meie ees. See, mis peitub tihedate pilvede taga ja veel hiljuti näis «maisele» pilgule kättesaamatuna, ilmus meie silme ette ja erapooletu filmilint jäädvustas kõik nähtu.

Lähenesime Veenusele 14. septembril kella kaheteist kumne. paiku. Planeedi ketas, mis algul tuli nähtavale kitsa sirbina, laienes kiiresti ja kella kahekümneks oli juba täisfaasis.

Päikesest valgustatud Veenus sätendas otsekui lumine mäetipp päikesepaistel meie kodusel Maal.

Antud momendil oli Veenuseni veel umbes kaks miljonit kilomeetrit ja ta näis peaaegu niisama suurena kui täiskuu. Isegi palja silmaga võis näha, et planeedi pind on üleni kaetud valgete pilvedega.

Tumedal, loendamatuid tähti täiskülvatud taeva taustaloli lumivalge «Maa õde» muinasjutuiiselt kaunis.

Surusin end aknale lähemale ja vaatepildist haaratuna jäädvustasin seda pidevalt värvilisele filmilindile.

Unustasin eespool mainida, et meie laeval on olemas erilist liiki kvartsist aknad, mis võimaldavad väljaspool olevaid esemeid moonutusteta pildistada. Need aknad on teistest kosmoselaeva akendest väiksemad ning kuuluvad täielikult minu käsutusse. Paitšadze nimetab neid «TASS-i akendeks».

Viieteistkümnenda septembri hommikul kell seitse käskis Kamov meil jubaivarem valmisseatud kaitsekiivrid pähe panna ja seejärel lülitas sisse sõiduki pidurdamiseks ettenähtud mootorid.

Kostis tuttav mürin, kuid mitte nii tugev kui esimesel korral.

Akende taga välgatas leegi kuma.

Senini olime olnud igaüks seal kus juhtus, nüüd aga langesime kosmoselaeva eesmisele seinale, mis muutus sellest hetkest meie põrandaks. Tekkinud raskusjõud määras silmapilkselt kindlaks mõisted «üleval» ja «all». Kosmoselaeva lennusuund oli nüüd kindlalt tajutav.otse alla, Veenusele, mis asus meie jalge all.

Oli meeldiv tunda jälle oma normaalset kehakaalu, kuid Kamovi hoiatus osutus õigeks: liigutused olid algul kohmakad ja keha tundus ootamatult raskena. Seitsme kümne nelja päevane harjumine kaaluta olekuga andis end tunda.

Siirdusin teise akna juurde ja heitsin pikali. .Paitšadze ja Belopolski, kes töösse süvenenuna polnud juba üle kahekümne nelja tunni observatooriumist lahkunud, ei eemaldunud oma astronoomiliste seadmete juurest.

Nende aken oli minu omast mitu korda suurem ja nad said jälgida lähenevat planeeti tööd. katkestamata.

Kamov viibis pidevalt juhtimispuldi juures, silm periskoobi okulaaril ja käed juhtkangidel.

Pildistasin teda salaja.

Veenuse ketas, mis asus otse meie all, oli vahepeal kasvanud kümme korda suuremaks kui täiskuu jjllaev laskus tema poole neljakümne tuhandekuuesaja kilo-

meetri kõrguselt metsiku kiirusega. — kakskümmend kaheksa kilomeetrit sekundis. Mootorite pidurdav tegevus vähendas seda suurt kiirust pikkamisi, kuid pidevalt.

Pidurdamata oleksime hiljemalt kahekümne minuti pärast tunginud planeedi atmosfääri, ja kuna Veenuse külgetõmbejõud oleks laeva kiirust veelgi suurendanud, siis oleksime meteoorina ära põlenud. Meie võimsad mootorid, ületades planeedi külgetõmbejõudu, vähendasid ühtlaselt kiirust kuni kümne meetrini sekundis.

Laskumine kestis nelikümmend seitse minutit ja kogu selle aja jooksul eemaldusin akna juurest ainult selleks, et kontrollida automaatsete filmikaamerate tööd, mis pildistasid lähenevat planeeti, ja vahetada filmi.

Neli fotoaparaati olid käeulatuses, samuti ka suur hulk negatiivmaterjali. Kõik oli varem valmis seatud; kuna ühendus observatooriumi ja laeva teiste ruumide vaheloli raskendatud. Praeguse asendi juures oli uks «laes» ja sinna viis mõne tunni eestc kohalekinnitatud kerge alumiiniumist redel. Minu laboratooriumisse pääsemiseks, mis asetses laeva keskosas, tuli ronida nelja korruselise maja kõrguseni. See oli aeganõudev ja ühtlasi ka väsitav. Võtsime aegsasti kõik abinõud tarvitusele, et oleks võimalikult vähe vaja observatooriumist väljuda, seni kui sõiduk Veenuse piirkonnast lahkub ja elu läheb jälle juba harjunud «kaalutusse faasi».

Planeet lähenes.

Kahekümne minuti pärast oli kosmoselaeva kiirus. vähenenud kuueteistkümne ja poole kilomeetrini sekundis ja Veenuseni jäänud ainult neliteist tuhat kilomeetrit.

Planeet varjas peaaegu kogu silmapiiri. Sellisest lähedusest ei tundunud ta nii pimestavalt valgena. Üksikute pilvemassiivide vahelolid selgesti näha.tumedamad varjud. Otsisin tugeva binokli abil tähelepanelikult kas või ainsatki lõhet selles rulluvas massis, kuid tagajärjetult. Pilvekiht oli nähtavasti väga paks.

«Kas tõesti osutuvad Kamovi kartused õigeks,» .mõtlesin ma, «ja pilved ulatuvad kuni planeedi pinnani?

Küll oleks kahju, kui me midagi näha ei saa. Aga mida me võime üldse näha? Belopolski rääkis, et teadlaste

oletuste järgi on Veenusel ainult ookeanid ja soostunud maismaa-alad. Nüüd selgus, et peaaegu kindlasti on seal taimestik. Läbinud pilvekihi, näeme ehk õitsvat, asustatud maad, näeme suuri linnu, ülesharitud põlde ja laevu ookeanil. Missugune pil avaneb meie silmadele mõne minuti pärast?»

Olin väga erutatud nagu teisedki mu kaaslased. Isegi alati rahulik Kamov tunnistas mulle hiljem, et ka tema mõlgutas samu mõtteid mis minagi. Esmakordselt kogu inimkonna ajaloos valmistusid inimesed tungima teise maailma saladustesse. Tõsi, nad olid küll juba käinud Kuul, kuid siis oli ette teada, et seal ootab ees elutu ja surnud maailm, siin aga oli kõik alles mõistatuslik. Tol korral oli tegemist Maa palju uuritud väikese kaaslasega, kuid see siin on suur saladuslik planeet, mõõtmetelt peaaegu võrdne meie omaga.

Möödus veel viisteist minutit ja vahemaa või õigemini kõrgus oli nüüd umbes vjis tuhat kilomeetrit. Kosmoselaeva kiirus oli langenud seitsme ja poole kilomeetrini sekundis ja vähenes veelgi pidevalt.

Kümne minuti pärast oli meie sõiduk juba nii madalale laskunud, et mu silm ei saanud enam kogu pilvkatet tervikuna haarata.

Sel momendil katkestas Kamov vaikuse, mis oli kestnud kogu laskumise vältel. .

«Konstantin Jevgenjevitš, määrake kaugus pilvede ülemise kihini!»

«Sada kuuskümmend vjis kilomeetrit,» vastas Belopolski peaaegu silmapilkselt.

«Raadioprožektori järgi on kaugus planeedini sada seitsekümmend seitse kilomeetrit,»

lausus Kamov. «Tähendab pilvkatte ülemine piir on kaheteistkümne-kolmeteistkümne kilomeetri kõrgusel.»
Saabus otsustav minut. Kosmoselaeva kiirus vähenes sedavõrd, et saja kuuekümne kilomeetrine. vahemaa, mille me alles hiljuti oleksime läbinud viie ja poole sekundiga, võimaldas meil juba üle minnaplaneerimislennule.
Kamov vajutas nupule. Nägin aknast, kuidas kosmoselaeva kerest sirutus välja lai tiib. Samasugune tifb ilmus nähtavale ka teisest küljest.

Veel mõned hetked, ja planeedi pilvkate sulgus meie ümber. Olime tihedas udus. Kuulsin selgesti, kuidas mootorid hetkeks vaikisid ning siis jälle töötama hakkasid, kuid nüüd juba märksa vaiksemalt. Pidurdamist asendas edasiviiv jõud.
Reaktiivlennukiks muutunud kosmoselaev laskus ikka allapoole ja sügavamale, planeedi pinnale üha lähemale.
Belopolski lahkus oma kohalt ja jäi seisma puldi ette.
Kamov ei eemaldunud periskoobi juurest ja Konstantin Jevgenjevjtš hakkas valju häälega raadioprožektori järgi lennu kõrgust välja arvestama.
«Üheksa kilomeetrit! . .. Kaheksa ja pool! . . .Kaheksa! . .. Seitse ja pool!...»
Paks piimjas udu püsis endiselt tihedana.
«Seitse! . .. Kuus ja pool!.., Kuus!...»
Mu süda peksis metsikult. Kuus kilomeetrit lahutas meid teise planeedi pinnast, kuhu senini veel kellelgi pole õnnestunud pilku heita. Kas need neetud pilved ei lõpegi kunagi?!
«Viis ja pool!... Viis!...»
Tundsin, et lennuk muutis suunda. Vertikaalne lend muutus peaaegu horisontaalseks.
«Lõpmatus!» lausus Belopolski.
Tähendab meie ees polnud kõrgeid mägesid.
«Suunake prožektör Veenusele,» ütles Kamov.
Mina tema asemeloleksin tahtmatult ütelnud -«Maale», kuid see mees juba sellist viga ei teinud.
Tema säilitas nähtavasti täielikult külma vere.
«Neli,» ütles Belopolski. «Kolm ja pool! . .. Kolm!»
Just samal momendil kostis filmikaamera kella helin, mis andis mulle märku, et lint on lõppemas. Püsti karata ja linti vahetada oli vaid ühe minuti töö, kuid hilinesin siiski ega näinud, kunas me pilvkattest välja jõudsime. .
Belopolski jõudis vaevalt ütelda: «Poolteist!», kui Kamov pea pööras ja vaikselt lausus: «Veenus!»
Mina sööstsin ühe ja Belopolski teise akna juurde. Meie all, nii kaugele kui silm ulatus nägema, laius
voogav veepind. Poolteise kilomeetri kõrguselt olid

selgesti näha pikad, valgete vahutavate harjadega laineread. Ilmselt puhus tugev tuul. Ei vähimatki märki kuivast maast. Oli see meri või suur ookean ja kas üldse kusagil oli kindlat jalgealust, seda me muidugi ei teadnud. Ülal rippus tihe pilveloor. Tume tinakarva vesi oli all, pea kohal tinahall taevas, ja kogu seda sünget pilti valgustas mingi kahkjas hämarus. Olime Veenuse päevapoolsel küljel, kuid valgus meenutas pigem õhtut. Kümne kilomeetri paksune pilvekiht laskis valgust halvasti läbi ja ainult planeedi lähedus Päikesele võimaldas siiski midagi näha. Meil Maa peal oleks samadel tingimustel valitsenud täielik pimedus.
Üleval meie kohal ja igas kaares kuni horisondini sähvatas peaaegu pidevalt heledaid väl,ke. Isegi läbi lennuki seinte kostsid hirmsad kõuekärgatused. Vihmavalingud ühendasid peaaegu musta kaugusse laiuva müürina taevast ja merd.

Pimestavalt valgete vahuribadega kaetud ebasõbralik meri, siksakilistest välgusähvatustest valgustatud sünged pilved - see kõik tekitas mulje metsikust, kurjakuulutavast ilust. .

Meie sõiduk liikus nüüd horisontaalseIt, kiirusega umbes seitsesada kilomeetrit tunnis, püsides ühekilo""" meetri kõrgusel. Kamovil tuli iga hetk, suunda muuta, et vältida tohutuid äikesepiirkondi, mis üksteise järel meie teele tekkisid.

Pärast neljakümmend minutit sellist lendü olime sunnitud läbima ühe äikesepiirkonna serva ja veendusime, et sellist äikest nagu Veenusel ei esine Maal kunagi.

Lennuk vajus otsekui merre. Kogu ümbrus oli suletud tihedasse veemassi. Läks täiesti pimedaks. Välgud sähvisid nii kiiresti üksteise järel, et sulasid peaaegu ühte, kuid läbi paksu veemüüri paistsid nad siiski ainult' kahvatutena. Vahetpidamatud kõuekärgatused summutasid mootorite müra.

Õnneks kestis niisugune kohutavolukord vaid ühe minuti ümber. Lennuk pääses äikesevööndist ja see jäi meie taha nagu sünge must sein.

Panin tähele, et lennukõrgus oli tugevasti väheneriud. Meid lahutas merepinnast ainult kolmsada meetrit.

60

Heitnud pilgu Kamovile, taipasin tema näoilmest, et see asjaolu talle muret teeb.

Võõras planeet ei võtnud kutsumata külalisi kuigi lahkelt vastu. Lennukile paiskunud raske veemassi tõttu olime kaotanud seitsesada meetrit kõrgust. Kui me poleks äikesepiirko\mast nii kiiresti välja saanud, oleksime võinud kergesti merre kukkuda.

, «Sergei Aleksandrovitš! Kas te ei leia, et siia jääda on kardetav?» küsis Belopolski.

«Aga mida siis teie soovitate?» Mulle tundus, et Kamovi hääles kõlas pilget.

«Ma ei soovita midagi,» vastas Belopolski kuivalt. «Ma ainult küsin.»

«Jah, muidugi on kardetav, kuid ma leian, et lahkuda Veenuselt, selgitamata seda, mida pidime selgitama, on võimatu,» märkis Kamov.

Belopolski ei vastanud midagi. Lennuk jätkas lendu samal kõrgusel, kuhu äike ta oli paisanud.

Läks veidi valgemaks, nähtavus paranes ja mina kasutasin juhum, et teha mõned ülesvõtted Veenuse ookeanist.

Nüüd oli juba ilmne, et see oli ookean, aga mitte meri. Lendasime juba ligi kaks tundi, kuid kusagil polnud näha vähimatki märki rannikust.

Mulle hakkasid silma mingid punased täpid lainetel.

Need süttisid ja kustusid otse meie all. Mujal ei olnud neid näha. Tahtsin just Kamovi tähelepanu neile juhtida, kui äkki taipasin, milles asi seisab.

See oli lennuki düüsidest väljuva leegi vastupeegeldus.

Haaranud värvilise filmilindiga aparaadi, fikseerisin selle ebatavalise, harukordse nähtuse - maapealse tule peegelduse teise planeedi ookeani lainetes.

Eespool tekkis lennuteel jälle must vöönd. Äikese piirkond oli nii suur, et võimatu oli sellest mööduda.

Kas Kamov otsustab tõesti jälle riskida? Kuid ei! Lennuk suundus järsult ülespoole. Minuti pärast lendasime taas piimjas udus. Raevukas äikesetorm jäi nüüd meist allapoole.

«Rabav vaatepilt!» lausus P~J.itšadze. «Planeet oli tulvil noort, kulutamata jõudu. Sellised võimsad äikesed

61

toimusid Maa peal tema nooruses, miljoneid aastaid tagasi. Nüüd ma usun, et kunagi tärkab Veenusel elu.»

Olime juba ammugi kiivrid peast võtnud ja atmosfäärimootor töötas suhteliselt vaikselt, nii et oli täiesti võimalik omavahel vestelda.

«Siin siis elu alles tärkab?» küsisin mina.

Alateadvuses lootsin siiski, et leiame Veenusel juba nüüd elu, Arsen Georgijevitš aga kõneles

kaugest tulevikust. .

«Teie tahaksite, et sel suurepärasel planeedil juba nüüd eksisteeriks elu?» küsis ta: «Olen nõus tegema mööndusi. Võimalik, et ookeanivetes on kõige algelisemad organismid tekkinud. Miljonite aastate pärast arenevad neist siis loomariigi mitmesugused vormid.»

«Miks ainult kõige algelisemad?» ei andnud ma alla.

«Võib-olla on siin praegu juba olemas mingisugused ihtüosaurused või brontosaurused.»

«Eks otsige!» lausus ta. «Püüdke nad oma aparaadi objektiivi.» . .

«Proovingi seda teha, niipea kui Sergei Aleksandrovitš kõrgust vähendab.» .

Vahepeal oli Kamov mitmel korral püüdnud laskuda, kuid nähes, et äikeseoht pole veel möödunud, juhtis lennuki uuesti üles. Nii kulges poolteist tundi. Lõpuks ometi nägime uuesti planeedipinda. Meie all laius endiselt ookean.

Aikesevöönd, millest me pääsesime, oli üle tuhande kilomeetri lai ja haaras nähtavasti tohutut pindala. Pole kahtlust, et äike on Veenusel tavaline ja kogu planeeti hõlmav nähtus. Päikese lähedus kutsub esile väga intensiivse auramise; veeaur koguneb tihedateks pilvemassideks ja sajab siis kohutavate vihmavalingutena alla tagasi. Kuid kas meie all laiuval ookeanil on ka kusagil lõppu või katab ta kogu planeedi pinda?

«Mandrid või saared peaksid siiski olema,» tähendas Belopolski. «Planeedil on ilmtingimata ka taimestik, teisiti ,ei saa seletada vaba hapniku olemasolu. Kindlasti näeme maismaad.»

Tund möödus tunni järel, kuid all laius ookean. Lennuk lendas kord ühes, kord teises

62

sööstis üles ja laskus jällegi alla. Kamov manööverdas, püüdes mitte sattuda sagedaste vihmavalingute alla, millede kohutavat jõudu me olime juba tunda saanud.

Uurisin binokliga tähelepanelikult ookeani vahutavat pinda, lootuses avastada mingisugustki elumärki, kuid asjata. Nii vesi kui ka õhk näisid asustamatutena.

Asetanud aparaadile kõige tugevama objektiivi, pildistasin Veenuse ookeani kümneid kordi. Ehk toob ülesvõte nähtavale selle, mis minu pilgu eest varjule jäi.

Meil oli selja taga umbes viis tuhat kilomeetrit, kui lennuk pärast kaheksatunnilist lendu lõpuks rannajoone kohale jõudis.

Vesi asendus metsaga.

See näis niisama lõputuna kui ookean. Igasse külge kuni horisondini ulatus tihe taimestikuvaip. Kuid see polnud roheline nagu meie Maal, vaid kollakaspunane.

Pulkovo astroncfomi G. A. Tihhovi teaduslik ettenägemine on hiilgavalt tõeks läinud. Ta avaldas 1945. a. arvamust, et kui Veenusel on üldse taimed olemas, siis kuuma ilmastiku tõttu peegeldavad nad päikese kolla-

63

seid ja punaseid kiiri, mis kannavad üleliigse soojuse minema. Vastupidisel põhjusel peaksid Marsi taimed olema sinised. Õige pea võime veenduda, kas see on nii. Kamov laskus veel madalamale.

Nägime tohutu suuri puid. Nad kasvasid siin nii tihedalt, et lennuki kiiruse juures - see oli kakssada meetrit sekundis - oli võimatu kindlaks teha, mis nende all toimub.

Lülitasin filmikaamera maksimaalsele võttekiirusele ja suunasin objektiivi vertikaalselt alla. Peale selle tegin ligikaudu sada ülesvõtet kõige lühema säritlusajaga, mida aparaadi objektiiv üldse võimaldas. Rohkem ei suutnud ma enam midagi teha. Kamov ei saanud kiirust vähendada, riskimata «maasse» -lõikuda. «Kahju, et me ei lasku Veenuse pinnale,» ütlesin mina.

«Kuhu siin laskuda?» küsis Sergei Aleksandrovitš lühidalt.

Tõepoolest, laskuda polnud kusagile. Tihedas metsamassiivis ei olnud ühtegi hõredamat

kohta ega lagendikku. See oli ürgmets, arvatavasti samasugune, nagu need kasvasid kivisöe ajastul ka Maa peal. Missugused puuliigid siin kasvasid? Lootsin, et mu ülesvõtted aitavad seda selgitada:

Lennu üheksanda tunni lõpul silmasime tohutu suurt jõge. Ta voolas tiheda metsaga kaetud kallaste vahel ja suubus ilmselt ookeani, mille kohalolime äsja lehminud.

Kamov juhtis lennukit piki jõesängi, ja kasutades seda, et äike andis meile pisut aega hinge tõmmata, laskus saja meetri kõrgusele. '

Paitšadze tuli mulle appi ja me hakkasime. kahekesi lähedal asuvat kallast pildistama. Kui planeedil leidub mingisuguseid loomariigi esindajaid, siis peavad nad just siin asuma. Jõe laius oli ligikaudu. neli kilomeetrit ja tema peegelsiledal pinnal ujusid arvukad, nähtavasti tormidest väljakistud puud. Esialgu pidasin neid ujuvateks loomadeks, kuid tähelepanelikumal vaatlemisel

veendus in iga kord, et olin eksinud. .

Jõevees peegeldus imeselgesti meie erepunase tulesabaga tiivuline sõiduk.

Mõnikord märkasime harujõgesid, mis metsamassiividest välja voolasid, kuid need ei olnud kuigi laiad. Ainult korra silmasime umbes kilomeetrilaiust harujõge. Mingeid jälgi elu olemasolust polnud näha.

«Nähtavasti leidub Veenusel ainult taimset elu,» ütles Arsen Georgijevitš.

«Ag!l ehk on seal... kuskil metsasügavuses...?» ütlesin mina.

Paitšadze vangutas pead.

«Selle küsimuse lahendab järgmine ekspeditsioon, mis organiseeritakse Veenuse uurimiseks. Kuid praegu võime kinnitada: loomariigi elu planeedil puudub.»

«Kahju küll, kuid nii see nähtavasti on,» kostis Belopolski.

Kuidas võisin ma vastu vaielda kahele teadlasele, kellede autoriteet oli minu jaoks kõigutamatu.

Jõgi kitsenes järk-järgult. Peagi nägime, et läheneme kõrgele mäeahelikule. Selle tipud tõusid pilvedeni ja raadioprožektoriga tegime kindlaks, et mägede kõrgus ulatub kuni seitsme kilomeetrini. Kuidas need mäetipud välja näevad, jäi saladuseks. Lennuk lendas nendest üle kümne kilomeetri kõrguselt.

Ülelend mäeahelikust pakkus meile ootamatut ja harukordselt ilusat vaatepilti. Juba tavaliseks muutunud piimjas udu haihtus äkki. Olime sattunud kahe pilvemassi vahelisse lõhesse. Lennuki kohal laius tumesinine taevas ja säras pimestavalt ere päike, mis näis siin märksa suuremana kui Maal. Talumatu kiirgusega sätendasid lumivalged pilved meie ümber.

Hüüatasime kõik neljakesi tahtmatult vaimustusest, kuid hämmastavalt kaunis vaatepilt kadus niisama ruttu, kui oli ilmunud. Lennuk sukeldus uuesti pilvedesse. Jälle keerles akende taga udu. Hakkasime laskuma.

Mäed jäid kaugele selja taha. Meie all oli taas ookean.

Lennuk oli läbi lennanud ligi kaheksa tuhande kilomeetrise vahemaa, kui märkasime, et läheb ikka pimedamaks ja pimedamaks. Nähtavasti lõppes Veenuse see osa, kus oli päev, ja me lendasime öö poolele.

Kamov pöördus meie astronoomide poole. «Kuidas on lood teie ülesannetega?» küsis ta.

«Täidetud. »

«Aga õhuproovid?»

«Võtsime neli proovi.»

Tõepoolest, me viisime endaga kaasa Veenuse õhku.

Kosmoselaeva seintesse olid monteeritud väikesed hermeetiliselt suletavad plaatinast kastid.

Juba Maa peal tekitati neis täielik vaakuum. Elektrivoolu abil võis väikest avaust avada ja jälle sulgeda. Neli neist kastidest olid nüüd täidetud Veenuse õhuga. Maa peal see õhk analüüsitakse.

«Ja teil, Boriss Nikolajevitš?» küsis Kamov. .

«On tehtud umbkaudu kolmsada ülesvõtet, arvestamata filmilinti.

Kamov vaikis paar minutit. Siis ütles vaikselt, värahtava häälega:

«Kosmoselaev lahkub Veenuselt.»

Kui ruttu .möödusid need unustamatud tunnid...

Heitsin viimase pilgu planeedile, millelt lahkusime.

Sa oled karm, kaunis «Maa õde»! .. . Sinu äikesed on hirmsad. Kuid elu on tärganud!...

Mööduvad aastatuhanded, mööduvad võib-olla miljonid aastad, ja selle elu kõikevõitev jõud täidab sinu, metsi, veekogusid ja õhku praegu veel tundmatute olenditega.

Läbi pikkade ajastute viib evolutsiooni aeglane tee võimsa mõistuse tekkimiseni. Millisel kujul ta ilmub?

Ja siis algab Päikese kuumade kiirte all sinu ajalugu.

Tahan loota, et ta on vähem piinarikas, vähem verine kui sinu kaugel õel.

Kui sinu pinnale ükskord ilmub inimesetaolineolend, siis soovin talle kõigest südamest õnnelikku ehItema ilusal koduplaneedil!

Inimene Maa pealt külastas sind ja külastab tulevikus veel korduvalt. Nagu vanem vend aitab ta su lastel seda õnne saavutada...

Ela hästi, Veenus!...

Kamov pani töötava mootori seisma ja lülitas sisse teised. .

Ahtri tagant kostis võimas mürin. Tõmmanud tiivad sisse, sööstis kosmoselaev kasvava kiirusega ülespoole.»

66

KOHTUMINE

8. *novembril* 19.. *aastal.*

Peaaegu kaks kuud ei ole ma oma päevikut puudutanud. Sel ajavahemikul ei juhtunud midagi tähelepanuväärset. Elu kosmoselaeval kulges sujuvalt ja rahulikult.

Pärast Veenuse kohal lendamist olime kaua kõige seal nähtu mõju all. Tema võimsate, ürgsete jõudude raev ja suurejoonelise looduse puutumatus panid uskuma selle planeedi ilusasse tulevikku.

VestlesiI:ne Veenusest kaua ja elavalt, arutasime kuidagi rõõmsalt läbi kõik saadud muljed ning kaldusime isegi pisut fantaseerima.

Minu palavaimaks sooviks on külastada veel kord «Maa õde», mis meie sõiduki akendest mööda vilksatas nagu unustamatu unenägu. .

Temast kaugenedes valdas meid kurbus, tundsime, nagu lahkuksime millestki, mis on armsaks ja lähedaseks saanud, ega raatsinud kuidagi akende juurest ära minna.

Uuesti nägime lumivalget iludust mustal taustal, mis oli üle 'külvatud loendamatute hiilgava te täpikestega.

Kuid mõistatust ega, saladust enam polnud: nüüd teadsrme, mis pilvkatte all peitub, ja peatselt, õige peats~lt saab sellest teada kogu inimkond Maa peal. . .

Meie äralennu momendil Veenuselt oli viimase kaugus Marsist kolmsada seitsekümmend miljonit kilomeetrit, kuid Marss liigub oma orbiidil meile vastu ja tähelaeval tuleb läbida ainult kakssada viiskümmend miljonit kilomeetrit, et temaga kohtuda. Selleks kulub kaks tuhat viissada tundi ehk sada neli päeva, millest viiskümmend neli päeva on juba möödunud.

Nagu eespool. kirjeldasin, ei toimunud vahepeal midagi erilist. Kuid seevastu eilne päev - 7. november - ei unune kunagi. Sel päeval, mida

oleme harjunud pidama kõige suuremaks pühaks, leidis aset sündmus, mis Paitšadze sõnade järgi võib juhtuda ainult üks kord tuhande aasta jooksul.

67

Päev algas ebatavaliselt: esmakordselt kogu lennu kestel puhkasid Paitšadze ja Belopolski korraga. Arvukad astronoomilised instrumendid näisi!i mahajäetud, nukrutsevate vaeslastena. Observatoorium oli harjumatult tühi. .

Mina olin üksi juhtimispuldi juures valves, sest Kamov tegeles kajutis mingisuguste arvutuste kontrollimisega. . ,

Kosmoselaeval valitses häirimatu, «surnud» vaikus, mida 'katkestas ainult juhtimispulti monteeritud kronomeetri ühtlane tiksumine. Nagu kõik teisedki kellad kosmoselaeval, näitas ka see Moskva aega.

Kell oli kuus hommikul.

Mu meel läks kurvaks. Tulid meelde seltsimehed ja sõbrad, kes praegusel momendil, olid minust nii kujuteldamatult kaugel. Meenus, millise erutusega ma tavaliselt sellel hommikul ärkasin, kuidas kiirustasin, et mitte paraadile hilineda. Esmakordselt elus pühitsen pidupäeva niitte ainult eemal Moskvast, vaid koguni väljaspool Maa piire, kümneid miljoneid kilomeetreid temast eemal. Kuid siiski viibin' kodumaal, sest kosmoselaev, mis on ehitatud nõukogude inimeste kätega ja mis praegu mõeldamatu kiirusega kihutab taeva tumedas ääretuses, on lahutamatu osake Nõukogude Liidust. Kus kosmoselaev ka iganes ei viibiks, kõikjal hingame kodumaa õhku.

Kamovi ja Belopolski tulek katkestas mu mõtisklused. Õnnitlenud mind pidupäeva puhul, palus Sergei Aleksandrovitš, et ma ka Paitšadze ülesärataksin. Olin juba ukse taha jõudnud, kui kuulsin Kamovit Ütlevat: «Kontrollime veel kord.» .

«Kõik on õige, Sergei Aleksandrovitš,» vastas Belopolski. «Täpselt kaks minutit kaheksal.»

Paitšadze magas oma võrgus sügavat und ja mul oli kahju teda äratada.

Kuid laeva komandöri palve on käsk. Puudutasin kergelt Arsen Georgijevitši õlast. Ta avas kohe silmad.

«Vabandage!» ütlesin. «Sergei Aleksandrovitš' palub teid, observatooriumi.»

«Mis on juhtunud?» küsis ta erutatult.

«Vist mitte midagi.»

68

«Kus on Belopolski?» «Observatooriumis.» .

Paitšadze erutus oli arusaadav. Kogu lennu vältel ei olnud kordagi juhtunud, et oleks häiritud kellegi puhkust. Ei mina ega mu seltsimees osanud aimata, millise suurepärase üllatuse sõbrad meile valmistavad.

«Õnnitlen teid pühade puhul!» ütlesin.

Kui me teineteise järel ümariku ukse kaudu observatooriumi sisenesime, seisid Kamov ja Belopolski -juhtimispuldi juures. Nende ees õhus rippusid mõned toidunõud ja purgid - ilmselt hommikueineks, mis tavaliselt toimus kell üheksa. Nende ilme ei väljendanud' mitte midagi rahutuks tegevat. Mõlemad õnnitlesid meid.

«Mis on juhtunud, Sergei Aleksandrovitš?» küsis Paitšadze.

«Pidupäev,» vastas Kamov. «Panen ette maitsta Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva auks pisut konjakit.»

,Mind hämmastC1'sid need sõnad ja toon, millega neid öeldi. See ei olnud ju sugugi Sergei Aleksandrovitši moodi. Äratada inimesed kaks tundi enne kindlaksmääratud aega, just nagu poleks võinud pidupäeva veidi hiljem. tähistada! Mis temaga on juhtunud?

Paitšadze ei olnud vähem ime8tunud kui mina. «Tähendab ei ole midagi kohutavat?» ütles ta. «Kuid mina lausa ehmusin, kui Boriss Nikolajevitš mind äratas.

On jäänud veel kolm minutit,» ütles Kamov vastuse asemel. «Rutem, Konstantin Jevgenjevitš!» pöördus ta Belopolski poole, kes parajasti konjakipudelit avas.
Jälle midagi arusaamatut! Mulle meenusid kuuldud sõnad: «Täpselt kaks minutit kaheksal,» ja ma vaatasin tantmatult kella. Üks minut puudus seitsmest. Mis siis nüüd õieti peab juhtuma? Belopolski ulatas pudeli Kamovile.
«Sõbrad!» ütles Sergei Aleksandrovitš. «Vabandage, et puudub võimalus klaaside kokkulöömiseks ja et meil tuleb järgemööda sellest ühisest pokaalist rüübata. Nagu teate, on meie laeval alkoholi vaid erakordseteks juhtudeks. Võtame siis kõik lonksukese sel tähtsal het

69
kel, mis kohe kätte jõuab. Poole minuti pärast ristub meie lennutee Maa orbiidiga.»
Paitšadze ja mina hüüatasime üllatusest.
«See meie jaoks nii tähelepanuväärne moment langeb ühte meie suure pidupäevaga,» jätkas Kamov. «Ja see oligi põhjuseks, miks me nii ebatavalisel kellaajal kokku tulime. Joogem, kallid sõbrad, esimese suure kosmoselennu hea kordamineku terviseks.»
Vaikselt ja kiirelt 'kihutab Nõukogude tähelaev; maailmaruumis. Iga sekundiga jätab ta selja taha' kakskümmend kaheksa ja pool kilomeetrit. Nähtamatu ja tajumatu «Maa tee» vilksatas mööda nagu välk, kuid meie komandöri terane silm nägi teda ja nõukogude inimese süda andis suurepärase mõtte - pühitseda suurt pidupäeva just nimelt sellel joonel. Üllatus oli suur ja rõõmustav. Paitšadze ja mina tänasime Kamovit südamlikult.
«Tänage ka Konstantin Jevgenjevitši. Tema aitas mul selle momendi täpselt välJa arvutada ja ka teie eest varjata, et üllatus oleks seda meeldivam.»
«Nüüd ma alles taipan,» ütles. Paitšadze, «miks te mulle nii ebaselgelt vastasite, kui küsisin, kunas me Maa orbiidini jõuame. Tõtt öelda arvasin, et see on teile ükskõik.»
Kamov puhkes naerma.. .
«Teadsin juba Maal olles, et läheme üle orbiidi just nimelt seitsmendal novembril, ja tahtsin seda algul teie kõikide eest saladuses hoida, kuid Konstantin J evgenjevitš arvutas töö vaheajal kõik välja ja «rõõmustas»mind oma avastusega. Nüüd tuli juba kahekesi üllatust ette valmistada ja seda suurepärast kokkusattumust teie mõlema eest varjata.»
«Kui kummaline,» ütlesin, «et oleme Maast nii kaugel, kuid ometi on tunne, nagu viibiksime praegu seal.»
«Ma ei saa teie mõttest täiesti aru,» ütles Kamov.
«Mina ei saa ka aru,» naersin, «kuid sellegipoolest tundub see mulle kummalisena.»
«Minu arvates,» ütles Belopolski; «on see täiesti loomulik. Inimesed on alati elanud ainult Maa peal. Teadmine Maa lähedusest on meisse sedavõrd juurdunud, et raske on lühikese aja jooksul harjuda mõttega, et teda
70
polegi siin,samas meie all. See ei ole mõte,» pöördus ta Kamovi poole, «vaid pigem tunne.»
«Minul küll seda tunnet ei ole,» vastas -Kamov. «Minul samuti mitte,» ütles Paitšadze.
«See on sellepärast, et teie ei lahkunud Maalt esmakordselt. Kuid kahtlemata oli teil lennul Kuule samasugune tunne.»
Kamov raputas eitavalt pead.
«Ma ei mäleta, et midagi niisugust oleks olnud,» ütles ta. «Muuseas, tollel lennul polnud meil aega oma tundeid analüüsida. See lend oli liiga lühike.»
«Sergei Aleksandrovitš, te polegi meile kunagi lähemalt jutustanud oma lennust Kuule,» pöördusin Kamovi poole lootuses kuulda midagi huvitavat.
«Arsen Georgijevitš ja mina oleme sellest juba ammendavalt jutustanud ajakirjade ja ajalehtede veergudel,» vastas Kamov. «Arvasin, et olete sellest lennust lugenud.»
«Muidugi olen lugenud, kuid ehk võiksite midagi juurde lisada, millest te siis ei

kirjutanud?»
«Oleme kõigest jutustanud,» vastas Paitšadze.
Kamov vaatas talle otsa ja muheles.
«Ausalt öelda,» lausus ta, «varjasime üht episoodi.»
«Rääkige, palun!»
«Pole mõtet,» tähendas Paitšadze, «see pole kuigi huvitav.»
«Lubage, et selle üle otsustame meie.»
«Olgu siis pealegi. Arsen Georgijevitš on tagasihoidlik inimene ja episood, mida tahan teile jutustada, puudutab just teda,» alustas Kamov. «Kui laskusime Kuule, olime sunnitud laevast väljuma, et koguda Kuu kivimeid. Väljusime kordamööda, sest koos minna oleks olnud riskantne.»
«Miks riskantne?» küsisin.
«Sellepärast, et Kuul ei ole atmosfääri.»
«Ma ikkagi ei mõista. Lugesin, et teie rõivastus sarnanes tuukriülikonnaga.»
«Asi ei seisne selles,» vastas Kamov. «Atmosfääri puudumine Kuul on hädaohtlik teises mõttes. Te teate, et Maa liikumisteele satub iga päev hulgaliselt väikesi taevakehi - asteroide. Õige harva juhtub, et mõni suu-

rem. neist kukub maapinnale. Tavaliselt põlevad nad hõõrdumise tõttu ära juba suures kõrguses. Tihü vaatleme niisugust nähtust ja nimetame seda siis «tähtede langemiseks». Nii kaitseb meid Maa atmosfäär igapäevase pommitamise .eest. Kuul sellist kaitset ei ole ja tuhandeid igas suuruses taevakehi langeb tohutu kiirusega - kümneid kordi kiiremini kuulist - alatasa tema pinnale. See teeb kuupealsed jalutuskäigud väga ohtlikuks. Iga niisugune «(kivikene» võib põhjustada surma. »
«Ja teie väljusite siiski laevast?»
«Õigemini jooksime. Me ei võinud ju Maa peale tulla tühjade kätega. Ühe sellise väljumise ajal andis mulle tibatilluke meteoriiditükike hoobi pähe. Ta läbistas terasest kiivri ja jäi pidama pealuus. Langesin meelemärkusetult maha. Ehkki löödud auk oli väga väike, bakkas selle kaudu õhk skafandrist välja tungima ja minuti pärast oleksin surnud, kui poleks olnud Arsen Georgijevitši. Tõsi küll, taloli seljas «Kuu ülikond», kuid ikkagi ei suuda ma mõista, kuidas ta jõudis nii ruttu minu juurde. Tulin meelemärkusele alles laevas.»
«Te kukkusiteuksest ainult neljakümne meetri kaugusel,» ütles Paitšadze. «Kuu peal on raskus kuus korda väiksem kui Maa peal. Olin viie hüppega teie kõrval ja surusin otsekohe avause kinni. Ta oli selgesti nähtav.» «Te oleksite võinud hukkuda koos minuga.»
«Imelik arutlus!» ütles Paitšadze. «Ma ei võinud teid ju ometi päästmata jätta. Oleksin tundnud end mõrvarina.»
«Veel enam,» jätkas Kamov. «Kui ta mind sõidukisse kandis, olin kaua teadvuseta. Kuu peal olemise tähtaeg hakkas lõppema. Arsen Georgijevi'tš lõpetas üksinda proovide kogumise. Eluga riskides väljus ta veel mitmel korral laevast.»
«Kas teie poleks nii toiminud?»
«Arvatavasti oleksin,» naeris Kamov, «kuid teie ei toiminud siiski mõistlikult.»
Isegi Belopolski ei saanud selle lause juures naeratust tagasi hoida.
«Ma pole sellest kusagil lugenud, et saite Kuu peal haavata,» ütlesin. «Miks te sellest vaikisite?»

«Ettevaatusest!» vastas Kamov. «Kartsime, et kui see juhtum üldiselt teatavaks saab, ei lubata meid enam kolmandale kosmoselennule.».
«Ei usu,» ütles Belopolski. «Paljugi mis võib juhtuda. See ei anna veel põhjust maailmaruumi uurimist katkestada.»

«Arsen Georgijevitš palus mind ajakirjanduses juhtumist mitte rääkida.»
«Igal juhuloli see. kangelastegu,» ütlesin mina. «Mis veel!» vihastus Paitšadze. «Ärge rääkige rumalusi.»
Istusime sel hommikul kaua koos (hommikul muidugi ainult kella järgi), meenutades minevikku ja kõneldes kosmoselendude tulevikust ning meie käesolevast lennust. Astronoomilised vaatlused, Inilliseid tänini meie lennul minutikski ei katkestatud, olid nagu ununenud.
Kuid möödus tundi kolm ja kõik läks jälle tavalist rada. Belopolski ja Paitšadze alustasid vaatlusi. Kamov asus juhtimispuldi juurde valvekorda.
Pidupäeva tähistamine lõppes.
Kuid saatus tahtis, et seda päeva tähistaks siiski veel üks sündmus.
Toimus kohtumine, mis oleks tähelaeva peaaegu hävitanud, kuid ometi valmistas meie teadlastest seltsimeestele suurt rõõmu.
«Teostus Maa astronoomide unistus,» ütles Paitšadze, kui kõik juba möödas oli. «Sellisest õnnest ei juletud unistadagi. Nüüd olen ma õnnelikem astronoom maailmas.»
«Mina samuti!» kostis Belopolski.Tema tavaliselt süngel näol säras naeratus ja ta hääl oli erakordselt mahe. «Nüüd pole mul enam midagi soovida. Välja arvatud muidugi Marss,» lisas ta.
Minu jaoks oli see sündmus erakordselt huvitav, sest ülesvõtete kollektsioon rikastus imeväärsete ja ainulaadsete võtetega. Tänu sellele, et hoidsin oma aparaate alati «lahinguvalmis», õnnestus mul pildistada kogu seda ebatavalist, peaaegu fantastilist kohtumist algusest lõpuni.

73

«Teieta poleks me Vist jõudnud teha ühtegi. ülesvõtet,» ütles Kamov. «Teadusele oleks see olnud suureks kaotuseks. Mäletate, te kahtlesite, kas teie osavõtt lennust teadusele mingit kasu toob. Ainuüksi tänane päev on tele viibimise tähelaeval täielikult õigustanud.»
Peaaegu saatuslikuks kujunenud kohtumine toimus kell kakskümmend üks ja viisteist minutit. Kavatsesin parajasti kajutisse puhkama minna kui ootamatult hakkas töötama raadioprožektori automaatseadeldis. Tähelaeva täitis katkehdlik kellahelin ja tahtmatult tõmbus süda kokku teadmisest, et äkki tekl-J.nud tundmatu hädaoht ott õige lähedal.
Teekonna algusest Peale ei olnud meie sõidukis veel kordagi kuulda ähyardavat signaali.
Kamov tuiskas mmust mööda ja sööstis puldi juurde.
Ma ei järgnenud talle, vaid jäin sinnasamasse, kus häire mind tabas. Paitšadze kes viibis sel momendil akna juures, ta.rdus .paigale~ga pööranud pilku komandörilt. Seisin pingelises ootuses valmis täitma käsklust, milline see ka poleks. '
Kuid mingit käsklust ei järgnenud.
Laev võpatas ootamatult ja mind paisati suure jõuga vastu seina. Kostis kõrvulukustav mürin. Hetkeks vilksatas läbi pea mõte katastroofist kuid kohe taipasin, mis juhtus. Kamov lülitas hoiatamata sisse ühe mootori. Esmakordselt kuulsin selle töötamist ilma kiivrita. Õnneks ei kestnud kohutav mürin kauem !kui viis sekundit. Uuesti saabus vaikus, ja äkiline raskustunne oli kadunud. Pea pööritas ja kõrvus kumises. Nägin puldi juures Kamovi mõtlikku, tõsist, kuid rahulikku nägu ja taipasin, et tundmatu hädaoht on möödas.
«Vasakpoolsete akende juurde!» hüüdis Sergei Aleksandrovitš. «Melnikov, asuge filmima!» ja ise surus ennast periskoobi ligi.
Sööstsin laeva vasakpoolse seina külge monteeritud filmikaamera juurde. ja välkkiirelt, veel mitte midagi taibates, avasin objektiivi ning lülitasin lindi jooksma.
Haarasin siis palavikulise kiiruga kantava kaamera ja avasin «oma» akna. .

74 Algul ei' näinud ma midagi. Tume põhjatus oli täis külvatud arvutuid yilkumatuid tähti..

Kõik oli nagu tavaliselt.

Kuid eespool laeva parda kõrval hakkas nähtavale ilmuma mingisuguse ,hiiglasliku eseme eredalt valgustatud sakiline serv. Eseme mõõtmed suurenesid silmanähtavalt ja ta näis hirmsa kiirusega otse meie peale kihutavat.

Nägin fantastdisi, teravalt etteulatuvate osadega kaljusid, sügavaid musti lõhesid - kolossaalset päikesekiirtes helendavat mäge, mis oli võimeline temale julgelt vastu kihutavat väikest tähelaeva puruks litsuma.

Üks hetk - ja vormitu kamakas oli sõiduki akende kohal, varjates kogu silmapiiri. Ta oli väga lähedal ja näis, nagu tarvitseks vaid käsi välja sirutada, et puudutada tema helehalli pinda, millel välgukiirusel liikus meie tähelaeva vari, kerkides kaljudele, ja vajudes sügavatesse mäelõhedesse:

Nähtavale tuli ebaühtlane murdunud serv ja seejäreloleks nagu kogu see hiiglaslik mass meie taga maailmaruumis ära sulanud. Nähtus kadus arusaamatu kiirusega. Universumi tähtedest ülekülvatud sügavus säras taas rahulikult. Ääretu tühjus ümbritses jälle meie kosmoselaeva..ja tundus, nagu poleks üldse olnudki koletut möödakihuvavat mürakat, mis oleks võinud meie kosmoselennule peaaegu lõpu teha.

See kõik ei kestnud üle kahekümne sekundi.

Olles hämmastunud ja pisut võib-olla isegi ehmunud, lakkasin filmikaamera vänta pööramast ning lülitasin automaadi välja. Polnud enam midagi pildistada.

Kamov ohkas sügavalt. Ta oli väga kahvatu. Võttis taskurätiku ja pühkis väsinud liigutusega laupa.

«Mis see oli?» küsisin Arsen Georgijevitšilt tasasel häälel. .

«Asteroid,» vastas Paitšadze. «Üks, kääbusplaneetidest, mis on Maa astronoomidele seni veel tundmatu.»

«Nägime teda esimestena ja ... nii lähedalt,» ütles Belopolski. «Säärase kohtumise tõenäosus oli üks miljonite vastu,» ütles Kamov. «Ma ei andesta endale iialgi seda

enesekindIat väidet, nagu ei saaks sellist kokkupõrget üldse toimuda.»

«Teete endale asjatult etteheiteid, Sergei Aleksandrovitš,» ütlesPaitšadze. «Asteroididega kokkupõrkamise oht on reaalne ainult teisel pool Marsiorbiiti. Seal on nende peamine vöönd. Maa orbiidi läheduses esineb neid harva. See, mis toimus praegu, on täiesti erandlik ja haruldane juhus.»

«Kuid see harukordne juhus oleks võinud maksta teie elu,» ütles Kamov. .

«Teie oma samuti,» lausus BelopoIsId. «Kaasaegne tehnika ei ole veel võimeline taolist kokkupõrget ära hoidma. Kui see oleks siiski toimunud, poleks olnud põhjust kedagi süüdistada.»

Kamov vaikis mõne hetke.

«Teil on muidugi õigus,» lausus ta. «Süüdistan ennast vaid selles, et eitasin kokkupõrke võimalust. See on kasulik õppetund, ja: mitte ainult meile, vaid kõigile kosmosesõitjaile tulevikus. Kes oli juhtimispuldi juures valves?»

«Mina,» vastas Belopolski.

«Jätkake valvet!» .

Nende sõnadega lahkus Kamov observatooriumist.. Kui uks kosmoselaeva kom.andöri järel sulgus, pöördus Paitšadze minu poole: «Kavatsesite vist ptihkama heita? Lähme koos. Tänaseks aitab. Midagi huvitavamat enam nagunii juhtuda ei saa.»

Läksime kajutisse ja seadsime end mugavalt võrkudesse, mis asetsesid mõlemal pool ümarikku akent.

. «Mõtlen kogu aeg Konstantin Jevgenjevitši lausele,» ütlesin ma. «Mäletate, ta kõneles, ,et kaasaegne tehnika ei ole võimeline säärast kokkupõrget ära hoidma. Aga kas pole võimalik ühendada raadioprožektorit mingisuguse automaatseadeldisega, mis hädaohu puhul muudaks

kosmoselaeva lennusuunda; varustada sõidukit automaatse piloodiga?» .

«Sellist seadeldist ei ole,» vastas Paitšadze. «Seda, mis on rakendatav tavalise lennuki juures ei saa teostada kosmoselennu puhul. Ärge unustage: meie lendame inertsi mõjul. Mootorid ei tööta. Lennusuuna muutmiseks tuleb nad sisse lülitada. Eelnevalt välja arvestada,

76

kas silmapiirile ilmunud taevakehaga toimub kokkupõrge või mitte, ja otsustada, millisesse suunda kosmoselaev juhtida, - seda ei suuda ükski automaat. Vähemalt esialgu veel mitte,» lisas ta juurde. «Tulevikus leiutatakse niisugune aparaat kindlasti.»

«Selle üle ma ei mõelnud. Jääb vaid rõõmustada, et juhus meile soodne oli.»

«Või juhus!» kordas Paitšadze. «Meie komandöril on täpne silm ja kindel käsi. Kohtumise momendil silmitsesin üht objekti just meie ees, ja kui ilmus see väikeplaneet, nägin teda kohe, kui häire algas. Ta asus meie lennusuunast paremal ja kõrgemal. Kokkupõrge tundus möödapääsmatuna. Tema lennujoon ristus meie laeva liikumisteega. Iga teine Kamovi asemel oleks püüdnud laeva suunda muuta, kuid Sergei ainult pidurdas, parajasti niipalju, et lasta planeedil otse sõiduki nina eest mööduda. Selliseks manööverdamiseks on tarvis eksimatut silma ja külma verd. Arvestage veel seda, et järelemõtlemiseks polnud tal sekunditki aega.»

Arsen Georgijevitš kõneles väliselt rahulikult, kuid padn tähele, et ta nimetas Kamovit eesnimepidi. Seda juhtus ainult siis, kui Paitšadze oli väga erutatud.

«Kui lähedalt planeet meist möödus?» «Mitte kaugemalt kui kuussada meetrit.»

Alles nüüd taipasin hädaohu suurust, millest meie tähelaev oli pääsenud. Tähendasin, et nii väikese vahemaa juures oleks planeet võinlld meid enda külge tõmmata.

«Tähelaeva suurekiiruse tõttu ei suutnud see tibatilluke päikesesüsteemi osake meile mingit mõju avaldada,» seletas Paitšadze. «Kosmoselaev ei kaldunud millimeetri võrragi oma teelt kõrvale. Isegi Kuu-suurune taevakeha ei avalda nimetamisväärset mõju tähelaevale, mis liigub kakskümmend kaheksa kilomeetrit sekundis. Säärane kübemeke ammugi mitte.»

«Tore kübemeke!» ütlesin, meenutades hiiglaslikku kamakat.

Paitšadze hakkas naerma.

«Astronoomjas peetakse Maad väikeseks planeediks,» ütles ta. «Asteroid, mille läbimõõt ei ole üle kolmekümne kilomeetri, on päris kübemeke. Kuid nii väike

77

kui see planeedike ka oli, mind paneb imestama, et teda pole veel avastatud. Selle orbiit asub Maa orbiidi lähedal.»

«Ega tal nime küljes olnud,» naljatasin. «Võib-olla on ta üks neist, mida Maa peal juba tuntakse.»

Taipasin oma sõnade mõtet alles siis, kui nägin Paitšadzet kulmu kortsutavat, kuid olijuba hilja. Sõnad olid suust välja lipsanud.

«Vabandage, Arsen 'Georgijevitš!» kiirustasin ütlema..

«Tegin ainult nalja. Tunnistan, et see oli halb nali.»

«Asteroidide vöönd asub Marsi ja Jupiteri orbiitide vahel,» seletas ta, nagu poleks minu sõnu üldse kuulnudki. «Ar;'atakse, et sealoli kunagi suur planeet, mis teadmata põhjustel tükkideks lepdas. Väikeplaneedid on suure osad. Täna me nägime üht sellist planeeti lähedalt ja võisime veenduda, et tegemist oli killuga,. aga mitte iseseisvalt tekkinud taevakehaga - viimasel juhuloleks ta olnud kerakujuline. Teooria, et asteroidid kujutavad endast suure planeedi kilde, leidis kinnitust. See on tänase kohtumise tähtsamaid tulemusi. Nagu juba ütlesin, asub asteroidide vöönd Marsi ja Jupiteri vahel, kuid leidub ka asteroide, mis on sellest piirkonnast väljas. Praegu on teada kolme tuhande viie saja kahekümne väikeplaneedi orbiidid. Ekspeditsiooni ettevalmistamisel arvestati. võimalust mõnega ileist kohtuda. Arvutati välja iga meile tuntud» (ta rõhutas: seda sõna) «asteroidi asukoht, mille orbiiti tähelaev võis läbida. Me

ei pidanud aga Ühegagi neist kohtuma. Sellest järeldub, et nähtud kild on väikeplaneet, mida Maa peal seni veel ei tunta.»

Ta vaatas kõõrdi minu poole ja' naeratas siis oma tavalist sõbralikku naeratust.

«Astronoomia on täppisteadus,» ütles ,ta. «Head ööd. Boriss Nikolajevitš!»

MARSIL

27. *detsembril* 19... *aastal.*

Marss. . .

Kui kaugena ja kättesaamatuna näis ta sealt, Maa pealt!

J a ometi oleme nüüd Marsi!.

Marss! . . .

Lõpmatult tahaks korrata seda- sõna!

Väljas, laeva akende taga, on saabunud öö. Meile on see kuue kuu kohta esimene öö! 1

Päikest pole enam näha. Ta vajus silmapiiri taha looja just nagu Maa pealgi.

Päikeseloojang. . ..

Muidu nii tavaline ja tuttavl1linähtus tundus nüüd meile mingi erakordse ja salapärase ilmutusena. «Maisest» väiksem ja külmem Päike heitis oma viimaseid kiiri liikumatule tähelaevale' ja kadus...i: Tumedas. taevas särasid tähed nagu laialipillatud kalliskivid, kuid siin ei moodustanud nad enam tähtkujusid, mis juba varasest lapsepõlvest olid nii tuttavad...o Liivakõrb, sinkjashallide taimede tihnikud ja liikumatu järvepind, mille kaldale :r:neie sõiduk laskus, kadusid, hämarusseo m

Homme koidikul väljume tähelaevast.

Alles homme!...

Kamov käskis meid korralikult välja puhata.

Arsen Georgijevitš magab akna ja ukse vahele riputatud võrkkiiges. Mina istun oma sängil. Und ei ole! Erutatud närve tuleks millegagi rahustada. . .päevik on selleks' otstarbeks vana hea äraproovitud vahend.

Panen kirja, kuidas me Marsile saabusime.

Meie suurepärane tähelaev jõudis maailmaruumis ettenähtud punkti täpselt õigel ajal.

Marsile lähenedes nägime teda heledas päikesevalguses peaaegu otse ees ja päev-päevalt muutus ta pidevalt ikka suuremaks ja suuremaks. Kui Marss Maalt vaadatuna paistis punakasoranžina, siis nüüd oli ta värvus läbi laeva akende kollakasoranž.

Algul pidasin selle nähtuse põhjuseks meie laeva liikumise kiirust, kuid Paitšadze selgitas mulle, et sellest kiirusest ei piisa valguselainete märgatavaks lühenemiseks, isegi mitte antud juhul, mil nad meile otse vastu liiguvad.

«Et punane värvus näiks kollasena,» seletas ta, «peaks laeva kiirus olema viissada kõrda suurem. Sel juhul punased valguslained lühenevad ja muutuvad kollaste valguslainete pikkuseks, tekitades nägemisorganite kaudu ka vastava taju. Seegi on võimalik ainult üksiku spektraaljoone puhul, kuid Marss -annab ju pideva spektri. »

«Aga miks ta värvus siis sedaviisi muutus?»

«Seda küsimust püüan minagi lahendada. Tõenäoliselt seepärast, et väljaspool kosmoselaeva puudub atmosfäär. Kui leian sellele nähtusele seletuse, küllap siis selgitan ka teile.»

Viibisime kahekesi observatooriumis, Kamov ja Belopolski puhkasid. .

Jälgisin üksisilmi planeeti, milleloli juba päris selge piiriline väikese ketta kuju.

Tibatilluke kerake lähenes, nagu mulle näis, silma.,. . nähtavalt. Mis meid seal, meie pika teekonna sihtpunktis, küll ees ootab?..

«Kas teie arvates on Marsil mõistusega olendeid?» küsisin Paitšadzelt.

«Sellisele küsimusele võib vastata vaid üht: teadus ei tegele ebamääraste oletustega. Senini pole küll mingeid tähelepanekuid, mis viitaksid seal mõistusega olendi olemasolule.»

«Aga kuidas on lugu kanalitega?» Ta kehitas õlgu.

«Shiaparelli, kes avastas Marsil peenikesed sirged jooned, nimetas neid kanaliteks. Itaalia keeles tähendab kanal veejuhet, mis ei pea tingimata olema kunstlikult tehtud. Siit tulenebki arusaamatus. Maa pealt on nähtavad peenikesed sirged jooned, neid on võimalik pildistada. Pole aga mingit alust pidada, neid jooni teadliku

80

tegevuse tulemuseks. Nüüd, kus viibime Marsile nii lähedal, ei näe ma neid kanaleid üldse.»

«Kuidas nii?»

«Väga lihtsalt. Algulolid nad tähelaeva teleskoobis nähtavad järjest selgemalt ja kindlapiirilisemalt. Mida enam aga Marsile lähenesime, seda ähmasemaks muutusid peenikesed jooned ja hakkasid aegamööda hajuma, kadudes hiljem täielikult.»

«Tuleb välja, et need «kanalid» on vaid silmapete?» «Süüdi on pigem kaugus kui silm. Sellisel optilisel pettel peab aga olema ka oma kindel põhjus. Schiaparelli ja Lowelli vastased arvasid, et kanalid on vaid kaugusest tingitud silmapete. Võimalik, et neil ,oli õigus. »

Mulle näis, et Arsen Georgijevitšile on see teema ebameeldiv, ja ma viisin jutu mujale. Võib-olla laheneb küsimus siis, kui saabume Marsile.

Laskumine toimus täpselt samuti nagu laskumine Veenusele. Puudusid vaid pilved, mis tookord varjasid meie eest planeedi pinda. Marsi atmosfäär oli puhas ja läbipaistev. .

Samuti kui sada neli päeva tagasi, lülitati mootorid sisse pidurduseks. Ekipaaž oli omal kohal: Paitšadze ja Belopolski mõõteriistade juures, mina aga akna all ja Kamov puldi taga.

Marss suurenes kiiresti ja näis, nagu läheneks ta suure hooga meie sõidukile. Planeet kaotas järk-järgult oma keraja kuju ja muutus kumeraks nagu kummuli pööratud liiiglatass. Mida ligemale jõudsime, seda rohkem koo~dusid selle «tassi» serva d tahapoole ja venisid ikka laiemaks. Kui laevoli. umbes tuhande kilomeetri kõrgusel, jäid need servad kauguses horisondi taha.

Lendasime lõputu lagendiku. kohal. Polnud märgata ühtegi kõrgendikku. Kõikjal vaid harvade tumedate laikudega ühetasane kollakaspruun pinnas.

«Kõrb!» ütles Kamov. '

Tundsin ebameeldivat pettumust.

I S e h i a pa r e Il i, Giovanni - 1835-1910 elanud itaalia täheteadlane.

I Low el l, Percival' - 1855-1916 elanud ameerikla täheteadlane.

81

Miks? . .. Mida lootsin siis näha?..

Kaasaegse teaduse saavutused ei 'jätnud ruumi illusioonidele. Teadsin seda. .. Ja siiski olin sügavalt pettunud.

Inimene on veider olevus! Maailma kõigis paigus tahaks ta näha omataolisi mõistusega olendeid.

Elades läbi Veenuselt saadud pettumust, olin oma lootused pannud Marsile. Planeedi asustatus- näis mulle kaheldamatuna. Kujutlesin kõiki võimalikke olendeid Wellsi koletislikest ämblikest kuni Aleksei Tolstoi kõrgelt arenenud marsielanikeni -, kõiki elukaid, kellega arvukad fantastiliste romaanide autorid olid asustanud seda salapärast «punast planeeti».

Ja nüüd siis lendab meie laiade väljasirutatud tiibadega tähelaev surnud, nukra kõrbe kohal. . .

Milline kontrast Veenusele!

«Seal, «Maa õel», möllavad kõrged ookeanilained.

Äikesepilved kallavad alla võimsaid vihmavalinguido Pimestavad välgud lõhestavad taevast. Hiiglaslikud metsad, kõrged mäed ja elu. .. elu, mis praegu veel teadvuseta ja pime, kuid oma noore jõuga murrab teed tulevikku. Siin aga?..

Kosmoselaev laskus kilomeetri kõrgusele ja binokliga võis jälgida maastiku üksikasju. Liiv, ainult liiv. . . ja harva mingisuguste taimede sinkjashallid laigud.

Lendasime kuuesajakilomeetrise tunnikiirusega. planeedi pöörlemisele vastupidises suunas, seega läände. Maastiku iseloom hakkas kord-korralt muutuma. Sagenesid ja laienesid taimkattelaigud. Marsi pind alanes vähehaaval, nii et peagi olime ta kohal kolme kilomeetri kõrgusel.

Liivakõrb kadus ja meie all laius tundmatute taimede tihe vaip. Ei ühtki puud ega suuremat põõsast.

Äkki läikis väike järveke. Seejärel nägime järviüha sagedamini. Kas tõesti läheneme mõnele merele?..

Oh ei! Kahetunnilise lennu järel hakkas maastik uuesti tõusma ja jällegi tuli nähtavale juba tuttav

liivakõrb.

«Sergei Aleksandrovitš!» ütles Belopolski. «Minu arvates tuleks meil tagasi pöörata ja laskuda mõne järve lähedusse.»

«Vaatame, mis edasi tuleb. Oleme näinud ainult tähtsusetult väikest osa siinsest maastikust. Selliseid nõgusid peaksime veelgi kohtama.»

Meie kapteni sõnad õigustasid end alles nelja tunni pärast. Kogu selleaja vältel nägime ikka üht ja sama pilti - lõputu igav kõrb! Nähtavasti pole Marsil üldse mägesid ega isegi künkaid. Rohkem kui tuhandekilomeetrise läbimõõduga nõol, mida nägime, oli niivõrd väike sügavus, et see sugugi ei muutnud üldmuljet tasasepinnalisest planeedist, mis on sile nagu piljardimuna. Võimalik, et Marsil oli kunagi kauges minevikus ka mägesid, aga tuulte - ja võib-olla ka vihmade väsimatu töö on need juba ammugi murendanud ja ümbrusega tasandanud, nii et käesoleval ajal pole jäänud kunagistest kõrgendikest vähimatki jälge.

Päike laskus aeglaselt silmapiirile. Varsti saabub öö.

Meie esimene öö üle kuue kuu. Öö võõral planeedil. . .

Võõral? . .. Kellele ta siis kuulub?..

Me ei märganud vähimatki elumärki. Aga ehk kuskil seal all «maa» peal, kus kasvavad tundmatud taimed, kulgeb meie silmade eest varjatuna Marsi asukate salapärane elu.

See selgub siis, kui oleme Marsi pinnal.

«Peame laskurna enne öö saabumist,» ütles Kamov.

Pärast seitset tundi lendamist ilmusid uuesti lähedase madaliku .tunnused. Ikka enam ja enam hakkas kõrbe kollakaspruunil taustal paistma taimkattega oaase. Edasi maastik alanes ja nähtavale tuli järv.

Päike oli vajunud silmapiiril üsna madalale, kui Kamov otsustas alustada laskumist.

Lennukiirus vähenes. Tähelaev tegi. laskumiseks väljavalitud lagendiku kohal suuri ringe ja vähendas seejuures kõrgust. Mootorite müra muutus ikka vaiksemaks. Oli tunda sõiduki võppumist.

Saabus lennu kõige otsustavam ja ohtlikum hetk. Kümneid tonne kaaluv tähelaev püsis sellise väikese lennukiiruse juures vaevu õhus, sest Marsi atmosfäär on ju hõre. Meid varitses allakukkumise oht.

Kamov ei pööranud hetkekski silmi periskoobilt. Ta kästises kindlalt juhtimispuldil asuvaid kange ja nuppe.

Olime vaid viiekümne meetri kõrguseL

Ootamatult kasvas tähelaeva kiirus. Planeedi külgetõmbejõud ületas lendamise inertsi. Väljasirutatud tiibadel planeerides laskus laev sujuvalt allapoole. Mootorid jäid seisma. Kuuldus kriginat.
Akende taga tõusid üles tolmupilved ja tähelaev, mis oli läbinud üle neljasaja neljakümne miljoni kilomeetri planeetidevahelist ruumi, seisatus..
Olime saavutanud eesmärgi: viibisime Marsil! . . . Meid vallanud rõõmupuhangul polnud piire, kaelustasime üksteist tugevasti.
«Sergei Aleksandrovitš,» küsis Paitšadze, «millal kavatsete tähelaevast väljuda?»
«Mitte enne hommikut,» vastas Kamov.
«Huvitav, millisel laiuskraadil me asume?»
«Umbes ekvaatoril.»
Tähendab öö kestab tervelt kaksteist tundi. Ehkki nii pikk ooteaeg tundus talumatuna, ei mõelnud meist keegi hakata komandöriga tema korralduse üle vaidlema. Kõik mõistsid, et teda juhibvastutus nii meie kui ka kogu ekspeditsiooni saatuse eest. Kes teab, mis meid võõras ümbruses väljaspool tähelaeva ootab. Võib- olla roomavad madalate taimede all mingisugused suured sisalikud või. mõned teised meie planeedil tundmatud roomajad. Oleks kergemeelsus väljuda laevast, kui öö on nii pime ja täis ohte.
Pimedus aga saabuski juba. Öö järgnes päevale kiirelt, nii nagu meil troopikaski.
«Tõend selle kohta, et tõepoolest, asume ekvaatori läheduses,» ütles Paitšadze.
Kamov arvas, et kõige õigem on meil praegu oma kajutitesse laiali minna ja end hommikuks välja puhata.
«Homme ootab meid ees raske töö. Ehkki raskusjõud Marsil on suhteliselt väiksem kui Maal ja seega füüsiline pingutus osutub mõnevõrra kergemaks, tuleb siiski arvestada, et oleme jõudnud juba kehalisest tööst võõrduda,» seletas ta.

Järgnesin Paitšadzele meie kajutisse. Liigutused olid kerged ja kogu kehas tundus - mingit erakordset jõudu. Selle illusiooni põhjuseks oli Marsi nõrk külgetõmbejõud. Liikumine laeva ühest ruumist teise. muutus väga ebamugavaks. Vahekäigud ja väikesed ümarikud luuk-uksed pblnud kohandatud «kaalulisteks» tingimusteks.
Kajutis seisis vaid kapp meie suhtes loomulikus, «maapealses» asendis. Vaadates jalgadega külgseinale kinnitatud lauda, tundus võimatuna, et olin selle ääres alles hiljuti täiesti mugavalt istunud. Meie võrkkoikud, milles seni oli nii mõnus ja pehme magada,
ripnesid nüüd kuidagi raskeina, kohmakaina ja tarbetuina mõlemal pool akent ülevalt alla. Uuteks magamisasemeteks oli kajutisse üles riputatud kaks võrkkiike, kuhu puhkama heitmine polnudki algul nii lihtne - saime seejuures teineteise kulul päris tublisti nalja.
Arsen Georgijevitš seadis end võimalikult mugavasse asendisse, keeldus igasugusest jutuajamisest ja sulges otsekohe silmad.
Praegu magab ta juba sügavasti, mina aga lõpetan kohe oma märkmed. Need on küll lühikesed, kuid kõik oluline on kirja pandud.
Homme hakkame tööga pihta. Töökavad koostati juba Maal, ja nimelt kolmes variandis, sõltuvalt sellest, mida me planeedilleiame. Kardan, et lühendamisele tuleb isegi kõige viimane variant, mis on tehtud arvestusega juhuks, kui Marss täiesti asustamatuks osutub. Selle järgi otsustades, mida me sõiduki akendest nägime, on kogu planeet üksainus suur kõrb. Näidistaimede kogumine ei võta kuigi palju aega. Homne päev kulub ettevalmistusteks, - seejärel aga teeme ümbrusega tutvumiseks mitmes suunas ekskursioone kuni saja kilomeetri kaugusele. Esimese uurimisreisi teevad Kamov ja Paitšadze, järgmise - Belopolski ja mina. Niisugune järjestus on tingitud sellest, et lennuklsse peab alati jääma kas Kamov või Belopolski, samuti üks meie astronoomidest, juhuks kui ekskursioonil olijad peaksid mingil põhjusel hukkuma. Tähelaev peab igal juhul Maale tagasi pöörduma.

1 Ööpäev Marsi! on ainult kolmkümmend seitse ja pool minutit pikem kui Maal. e

84
85
See on meie kohus teaduse ees!
Kaks kolmandikku meie teekonnast on möödunud õnnelikult, loodan, et ka see viimane kolmandik läheb niisama hästi!

ÖÖPIMEDUSES

10. juulil 19.. aastal seisis Charles Hapgoodi tähe laev stardivalmis suure lagendiku keskele ehitatud stardiplatsil. Selle koha oli Charles Hapgood isiklikult raketodroomiks välja valinud.

Viimastel päevadel enne starti tõstis ameerika ajakirjandus tohutut kära lennust Marsile. Hapgood pääses Vaevu lugematu hulga korrespondentide rünnakute eest.

Bason oma arvukais lennule, pühendatud artikleis ülistas-Hapgoodi taevani ja auahne konstruktor tundis seepärast ajakirjaniku vastu suurt' sümpaatiat. Ta naeris endamisi Ralphi, kes oma võhiklust häbenemata toppis lugejaile pähe nii tobedaid. väljamõeldisi astronautikast, et Hapgood hämmeldunult õlgu kehitas ja imestas, kuidas ajalehtede toimetajad kogu seda pahna. lasksid avaldada.

«Meie lend on praegu moes,» vastas Bason inseneri pilgetele. «Miks te ise midagi ei kirjuta ? Publik tahab ju ometi planeetidevahelistest lendudest midagi lugeda. »

«Mul pole selleks aega,» vastas Hapgood.

Tema mõtted tegelesid ainult. reisiettevalmIstamisega. Mida lähemale määratud päev jõudis, seda enam haaras teda puhtsportlik «stardieelne palavik». .

10. juuli varahommikust peale piiras lagendikku tihe inimmüür. Siinne ümbrus oli hõredasti asustatud ja rõhuva enamiku rahvahulgast moodustasid need, kes paljudest linnadest olid saabunud tähelaeva starti jälgima. Uudishimulikke oli tulnud isegi New Yorgist ja Washingtonist. Paljudel patriootlikult häälestatud' pealtvaatajatel lehvisid käes Ameerika lipud. Politsei valvas korra järele ega lasknud uudishimulikke tähelaevale liiga lähedale.

86

Start pidi toimuma kell kaheksa hommikul. Basoni poolt nimelt selleks kohalekutsutud spordi juhid kontrollisid viimast korda juhtimispuldil olevat, mõõteriistade pitsereid, ja jätnud mõlema tähelendu riga hüvasti, lahkusid tähelaevalt.

Hapgood ja Bason jäidsõidukisse üksi. Mõlemal oli seljas kummist ülikond, sest äralennul kiirendusega viiskümmend meetrit sekundis tekkis viiekordne raskusjõu suurenemine, ja et organismi selle kahjulike toime eest kaitsta, tuli laskuda üleni vette.

Hapgood sulges tihedalt välisuksed. Nad viibisid ühesainsas kitsas kajutis, mis oli täis tuubitud kast' -toiduainetega, balloone, vedelhapniku-reservuaare ja muud ekspeditsiooni varustust. Vaba ruumi peaaegl polnudki. Hapgood vaatas kella.

«Heitke pikali!» ütles ta.

Kõhklevalt tõstis Bason kummist maski näo juurde piiludes samal ajal hirmuga: pika alumiiniumist kas1 poole, mis nii ebameeldivalt meenutas, puusärki.

«Aga kui teiega peaks midagi juhtuma, kuidas ma siis sealt välja pääsen?» küsis ta.

«Kui minuga midagi juhtub, siis pole teil tarviski sealt kastist välja pääseda. Kas pole ükskõik, kuida surra? Minuta hukkute niikuinii, sest te ei oska ju tähelaeva juhtida,» vastas Hapgood.

Bason ohkas sügavasti ja. pani alistunult maski pähe. Püüdes kõigest jõust hirmu maha

suruda, puges ta Hapgoodi abiga kasti. Nüüd kuulis ta, kuidas Hapgood õhuvoolikud ühendas ja kastikaane kinni kruvis, ja tundis siis, kuidas vesi tema «kirstu» täitis.

Nii - ta on nüüd siia nagu sisse müüritud. Oma jõul ei pääse ta iialgi välja. Õhku jätkub neljakümneks minutiks, ja kui siis kasti ei avata, ootab teda parata matult lämbumine.

Aga Hapgoodiga võib ju paljugi juhtuda. Võib juh tuda, et ta kaotab meelemärkuse või lihtsalt unustab oma kaaslase...

Bason tegi endale mõttes ränki etteheiteid. Miks ta üldse sidus end selle lennuga? Tõsi, reis kosmosess tõotab talle suuri rahasid, kuid praegu loobuks ta neist

87

rõõmuga, kui ainult pääseks sellest neetud raketist; sellest abitust olukorrast, kus ta elu on täiesti Hapgoodi võimuses. . .

Aga võib-olla tahab see inimene teda meelega hukata? Hiljem Maale tagasijõudmisel on tal ju nii lihtne leida mingisugune seletus kaaslase hukkumise kohta. Kes saab seda veel kontrollida ? Ja kosmoselennu au ning tulu langeb tervenisti ainult Hapgoodile. Kuidas ta küll varem sellele ei mõelnud? Loom.ulikult, just nii see toimubki! Miks Hapgood ei koputa kasti-kaanele, nagu varem oli kokku lepitud, et veenduda, kas kõik on korras? Tal tarvitseb ainult õhukraan sulgeda ja lõpp ongi käes...

Hingamine muutubki juba raskemaks...

Bason kuulis kolme selget koputust kastikaanele. . . Kokkulepitud koputus!... Jah, siiski tuleb õhku
korralikult. .. Hingata on kerge...

Koputamine kordus. Bason tõstis käe ja vastas omalt poolt kolme löögiga.

Veendunud, et ta kaaslane tunneb end hästi, kontrollis Hapgood, kas kasti kaas on' tihedalt suletud; ja eemaldus.

Aknast välja vaadates nägi ta suurel raketodroomil filmikaameratega ja fotoaparaatidega ringijookiiv:aid ajakirjanikke, kes püüdsid jääda tähelaevale võimalikult lähedale. Politsei oli ilmselt hädas ega suuiliud neid kuidagi eemaldada ohutusse tsooni, mis asus kilomeetri kaugusel. '.. .

Hapgood vaatas kella ja kirus -endamisi. Stardini oli jäänud vähem kui kümme minutit. Kas need inimesed tõesti ei taipa, kui ohtlik on olla raketile nii läheda1? Mis siis ikka, süüdistagu ainult iseendid! Tähelaeva start nende pärast juba ei hiline!

Kiirustades valmistus ta stardiks. Kontrollis veel kord õhuvoolikuid, mis suundusid veega täidetud kastidesse - ühes neist lamas juba Bason, teine seal kõrvaloli tema enda jaoks -, kontrollis juhtmestikku, mille kaudu toimus aatomi-reaktiivmootori käivitamine. Veendunud, et kõik on korras, pani ta pähe maski ja ühendas selle kummist ülikonnaga, tõmmates kinni

88

tihendava hermeetilise kaeluse. Puges siis kasti ja. ühendas õhuvoolikud. -Sulgenud seestpoolt kastikaane, laskis vee sisse.

Äralennuks oli kõik valmis.

Läbi maski silmaavade nägi ta oma käekella helendavat numbrilauda. Aega oli jäänud kaks minutit.

Hapgood oli täiesti rahulik. Ehkki t,a teadis hästi, et tema konstrueeritud tähelaev pole kimgeltki titiuslik, ei kartnud ta siiski stardiga seotud ohte. Ta lihtsalt ei tahtnud neile mõelda. Peaa8i, et tema elu eesmä'l1k oli saavutatud: ta asus vallutama planeetidevahelist ruumi. Kõik muu oli tähtsusetu. Katastroofi korral ei tahakski ta pääseda eluga. Kas võit või surm! Kol-mandat väljapääsu tema jaoks polnud.

Veel üks minut. . .

Talle meenus Kamov. Tema võistleja lendab praegu Maast kaugel ega teagi, et Hapgood

sööstab talle järele ja et ameeriklaste tähelaev jõuab Marsile enne venelasi. . .   .
Hapgoodi mõtted katkestas sekundiosuti liikumine. On aeg! . . .   .
Kahjurõõmsalt mõtles ta ettevaatamatuile ajakirjanikele, kes hoiatustest hoolimata asuvad pensatsiooniliste ülesvõtete tagaajamise tuhinas kusagil tähelaeva vahetus läheduses, ning surus kindla käega lülitile.

Aeg kulges kohutavalt aeglaselt. .. Päevad täis piinavat igavust, veetilkadena üksteisega sarnased, möödusid unise" üksluisusega. Kogu teekond aga kestab sada seitsekümmend päeva. . .   .

Erakordne olukord, raskusjõu puudumine, raketi akende taga laiuva maailmaruumi suurejooneline vaa   tepilt - kõik see kaotas kiiresti oma uudsusevõlu.
Teha polnud absoluutselt mitte midagi.
Rakett lendas taevamehaanika vääramatute seaduste järgi ja. peab nad eesmärgile viima, kui ei juhtu ootamatut kokkupõrget mõne taevakehaga. Muuseas, Hapgood ei pidanud sellist kohtumist võimalikuks.

Vahekord Ralph Basoniga .oli järsku ja parandamatult halvaks muutunud. Põhjuseks oli see, et ajakirja

89

nik kaanis endale kogu aeg viskit sisse ja oli pidevalt purjus.

Kaasavõetavate toiduainete küsimuse arutamisel oli Bason nõustunud Hapgoodiga, et vägijooke kaasa ei võeta, kuid juba teisellennupäeval ütles ta ootamatult:

«Küll on tapvalt igav.! Kuulge, Charles, võtame õige kärakat!»

.«Mida te sellega mõtlete?» muutus Hapgood valvsaks. Ta ei suutnud mõista, kuidas sai Basonil olla kaasas .alkohoolseid jooke. Enne starti oli .ta isiklikult kogu tähelaeva laadungi hoolega üle vaadanud.

«Kui ta salaja kaks-kolm pudelit kaasa tõi, siis pole sellest veel suuremat häda,» mõtles .Hapgood.

Kuid asi oli palju halvem.

Oma äärmiseks pahameeleks sai Hapgood teada, et .Bason oli varustajaga salaja kokku leppides laadinud tähelaeva reservuaari, mis vedelhapniku asemeloli täidetud viskiga.   .

«Idioot!» karjus vihast meeletu Hapgood.. «Mida te hakkate teekon,na lõpul hingama? Kas oma neetud piiritust või?» Basoni tegu ähvardas kaasa tuua kõige rängemaid -tagajärgi. Sõidukil oli kaksteist reservuaari hapnikku. Neist ühe puudumine seadis kogu ekspeditsiooni ka tastroofi ohtu.

«Ise ju rääkisite, et õhku jätkub meil küllaldaselt, isegi tagasipöördumiseni Maale! Milleks selline varu? Me täidame oma reservuaarid Marsil,» ütles Bason .rahulikult, pööramata oma kaaslase raevule mingit tähelepanu.
«Millega me neid täidame?!»
«Kuidas millega? Marsi õhuga loomulikult. Meil on ju ometi pump olemas!»

Mõne silmapilgu vaatas Hapgood Basonile otsa, suutmata lausuda ühtegi sõna.

«Kust te teate,» ütles ta lõpuks, «et Marsi õhk kõlbab hingamiseks? Kas te siis tõesti ei tea, et reservuaarid pole täidetud.. õhuga, vaid vedelhapnikuga? Meil pole mingeid võimalusi Marsi atmosfäärist hapnikku eraldada.»



«Mis siis nüüd saab?» küsis Bason jahmunult. «Ma ei teadnud, et lugu on niisugune. Pöördume tagasi Maale. »

«Ma ei saa tagasi pöörduda. Minu kui tähelaeva komandöri otsus on säärane: oma kuriteo eest maksate eluga. Kui hapnikku ei jätku, viskan teid raketist välja.»

«Tuleb vähem hingata!» pomises heidutatud ajakirjanik. «Hakkame hapnikku kokku hoidma!»

«Võite üldse mitte hingata,» vastas nüüd juba rahunev Hapgood. «Minusse see ei puutu!»

Ta pööras Basonile selja ja vaatas kitsast aknastvälja.

Sellest päevast alates hakkas ajakirjanik lakkamatult jooma. Purjus tähelendur kõlkus kitsas ruumis ringi, mürgitades õhku alkoholiaurude vänge haisuga.

Hapgood mõtles algul kogu viskitagavara hävitada, kuid peale põhjalikumat kaalutlemist laskis Basonil nii palju juua, kui see vaid soovis. Ta otsustas, et kui hapniku puudujäägi oht muutub reaalseks, jätab ta oma kaaslase Marsile, sest vaevalt õnnestub tal täide viia oma ähvardust heita Bason tagasiteel tähelaevast välja. Ajakirjanik oli temast noorem ja tugevam. Nad hukkuksid sel juhul mõlemad.

Teinud sellise otsuse, talus Hapgood kannatlikult Ralphi purjutamist. Ta tegi kindlaks, et reservuaaris: on vähemalt kakssada liitrit kanget viskit. Selle!st hulgast jätkub Basonile täielikult kogu viieks kuuks. Aga kui ta peaks pidevast joomisest surema, siis seda parem. See oleks isegi parim lahendus. Maale tagasijõudmisel kaebab Hapgood varustaja kohtusse hapniku alkoholiga ümbervahetamise pärast.

Milline kuritegelik nõmedus! Parem oleks võinud ära vahetada kasti konserve. ,Sel juhuloleks neil tulnud vaid pisut nälgida, nüüd aga on Hapgood sunnitud oma kaaslase tapma. Ta hakkas siiski võimalikult harvemini ja säästlikumalt värskendama õhku sõidukis.
Väike kogus hapnikku oli kaasa võetud lisavaruks ja Hapgood püüdis end petta mõttega, et see ,ehk päästab ta oma otsuse täideviimise vajadusest. Sügavas hingepõhjas aga teadis ta, et see

lootus on petlik.
Kui Marsini jäi lennata veel kümme päeva, nõudis Hapgood Basonilt kategooriliselt joomise lõpetamist.
«Maandumine on ohtlik,» seletas ta. «Võib-olla tuleb teil mind selle juures abistada ja siis peate olema kaine.»
Hapgoodi imestuseks täitis ajakirjanik selle käsu igasuguste vastuvaidlusteta. :
Kõhna, mullakarva, aukuvajunud ~äoga ja ajamata habemega jättis ta . täiesti rauga mulje. Lakkamatu joomine, värske õhu ja vähimagi füüsilise töö puudumine olid ta jõu täielikult hävitanud.
Hapgood ei tundnud end põrmugi paremini. Vaatamata sellele, et ta iga päev teatud kellaajal võimIes, end

92

korralikult raseeris ja rangelt kinni pidas toitlustamise režiimist, oli temagi jõud tugevasti kahanenud. Põhjuseks oli rahutu ja närviline uni. Basoni juuresolek, kes kainetel silmapilkudel süngelt vaikis ning jälgis vihkavate pilkudega iga tema liigutust, joobnult aga sõimas ja ähvardas, hävitas lõpuks ta närvid.
Kartes, et joobnud kaaslane võiks märatsemishoogude ajal ta tappa, peitis Hapgood ära kõik esemed, mis mingil moel võiksid olla relvaks, samal ajal aga hoidis ise alati oma püstoli käepärast. Mitmel korral valdas teda tugev kiusatus Bason maha lasta ja sellega lõpetada alatine piinlemine, kuid tal ei jätkunud jõudu tõsta kätt kaitsetu inimese vastu. «Teen seda enne äralendu Marsilt,» otsustas ta.
«Ärge arvake, et teil õnnestub mind tappa ja üksinda tagasi Maale pöörduda,» ütles talle kord Bason. «Kui ma pean hukkuma, siis hukkute ka teie koos minuga!»
«Ärge rääkige rumalusi!» vastas Hapgood, otsustades kasutada kavalust. «Ma püüdsin hapnikku niipalju kui võimalik säästa ja loodan, et seda jätkub siiski meile mõlemale. »
Talle näis, et Bason usub tema sõnu, kuid tegelikult polnud see siiski nii. Ajakirjanik sai olukorrast suurepäraselt aru ja teadis, et Hapgood teda petab.
«Kui taoleks tahtnud mind tappa enne eesmärgile jõudmist,» mõtles Ralph, «siis võinuks ta seda teha kümneid kordi. Nähtavasti tahab ta minust lahti saada Marsil. Tähendab joomine tuleb maha jätta ja olla valmiskallaletungi tagasi lööma. Me kas pöördume! Maale tagasi koos, või ei pöördu meist kumbki. Ma. ei lase end ohvriks tuua!»
Ta teadis, et Hapgoodil on püstol, kuid see asjaolu teda ei heidutanud. Basonil oli tunkede põuetaskusse peidetud väikene brauning, mille olemasolust Hapgoodil aimugi polnud.
«Ta arvab, et olen relvata. Seda parem! Minu poolel on ootamatu kallaletungi eelis. Relvaga ähvardades sunnin teda Maale tagasi lendama, seon ta siis kinni ja nii jätangi kuni teekonna, lõpuni. Kui rakett jõuab Maa lähedusse, annan talle vabaduse, et ta saaks laskumist juhtida. Mulle siis veel kallale tungida pole tal

93

enam mingit mõtet. Kui aga hapnikku ei peaks lõpuni jätkuma, siis hukkume paratamatult koos.»
Nii mõtles Bason ja see oligi põhjuseks, miks ta tõepoolest viskist loobus. Viimaseid päevi enne Marsile jõudmist kasutas fa energiliselt oma normaalse seisundi taastamiseks. .
Hapgood jälgis teda rahutusega. Ta nägi, et Basoni noor ja terve organism oma jõuvarud kiiresti taastas. «Kas ma tulen temaga toime?» mõtles ta. «Ralph on minust märksa tugevam. Kui ma teda esimese lasuga ei tapa, siis ,rebib ta mul kerge vaevaga relva käest.»
Hapgood ei aimanudki, et ka Bason oli varustatud relvaga, ja seega oli tema plaan juba ette määratud kokkuvarisemisele. Lootes oma püstolile, pidas ta end täielikult olukorra peremeheks.

Saabus, lennu viimane päev. Rakett lähenes eesmärgile. Hapgood selgitas Basonile tema ülesandeid laskumisel. .

«Kui pidurdamine lakkab, tuleb teil minu käskluse peale avada langevari.»

«Hästi!» vastas Bason. «Kuidas te aga raketti pidurdate?»

Selle küsimuse esitamisel närvitses ta ise tugevasti. Juba ammu oli teda häirinud mõte, et tuleb jällegi veega täidetud kasti pikali heita ja anda end täielikult Hapgoodi meelevalda. Bason ei kahelnud, et tema kaaslane seda olukorda kasutab ega lase teda enam alumiiniumkirstust välja. Hapgood aga ei mõelnud sellele Üldse.

«Kuna meil on ainult Üks mootor, siis ei saa me selle abil pidurdada. Peame raketti pidurdama hõõrdumise abil Marsi atmosfääris. Kui minu arvestused on õiged - selles ma aga ei kahtle -, siis vältab pidurdamine kaksteist tundi ja nõuab mult väga suurt pingutust.»

Bason hingas kergendatult. Kõige hirmsam oht oli möödas, edaspidiseid ei kartnud ta enam nii väga, olles veendunud, et avalikus võitluses on nende väljavaated võrdsed.

28. detsembril täpselt kell kaks, nagu Hapgood 'oli välja arvestanud, lendas rakett Marsist mööda, riiva

tes kergelt selle atmosfääri. Teinud poolringi, möödus ta uuesti planeedist, kuid nüüd juba teisest küljest. Hapgood juhtis oma tähelaeva tugevasti väljavenitatud spiraali mööda ümber Marsi kord-korralt madalamale, tungides seejuures ikka tihedamatesse atmosfäärikihtidesse ja kasutades hõõrdumist raketi kosmilise kiiruse vähendamiseks. Viimastel ringidel ei väljunud rakett enam üldse Marsi atmosfäärist. Kui kiirus langes tuhandele kilomeetrile sekundis, otsustas Hapgood lendamise lõpetada. Raketi väliskesta kuumenemise tõttu oli temperatuur laeva sisemuses tõusnud viiekümne kraadini ja mõlemad kosmonaudid tundsid, et nad pole enam. võimelised sellist kuumust taluma. Kartes teadvuse kadumist, mis oleks põhjustanud nende mõlema hukkumise, suunas Hapgood lennuki viie kilomeetri kõrguselt otse planeedile. Ta tahtis maanduda enne loojangut, Päike aga oli sel momendil juba madalal horisondi kohal. «Langevari!» karjus ta Basonile.

Saabus otsustav hetk. Kas peab langevari vastu? Hapgood tundis tugevat tõuget. Raketi kohal avanes

hiiglaslik siidist langevari. Kiirus langes järsult. Langevari pidas siiski vastu.

Higist märg, hambad kramplikult kokku surutud, püüdis Hapgood smlre pingutusega hoida tähelaeva vertikaalse languse eest, võttes appi kogu oma lennukunsti.

Kui «maapinnani» oli jäänud vaid pool kilomeetrit, muutus ilm ootamatult pimedaks. Päike kadus silmapiiri taha ja öö kiirest saabumisest järeldas Hapgood, et nad asuvad Marsi «troopikas».

Tuli teostada pime ma andumine. Ähvardas oht sattuda mõnda järve, mille sügavusest Hapgoodil polnud loomulikult aimugi. Valikut aga ei olnud. Rakett langes kiiresti allapoole. .. Tugev tõuge. .. Kostis juhtimispuldil asuva mõõteriista purunemise heli . . . Basoni hirmukarjatus. .. ja tähelaev jäi seisma. Nad olid Marsil. Hapgood vaatas instinktiivselt kella. Kolmteist ja kolmkümmend neli minutit. Ta pöördus Basoni poole. «Kirjutage!» Ütles ta: erutusest kähiseva häälega.

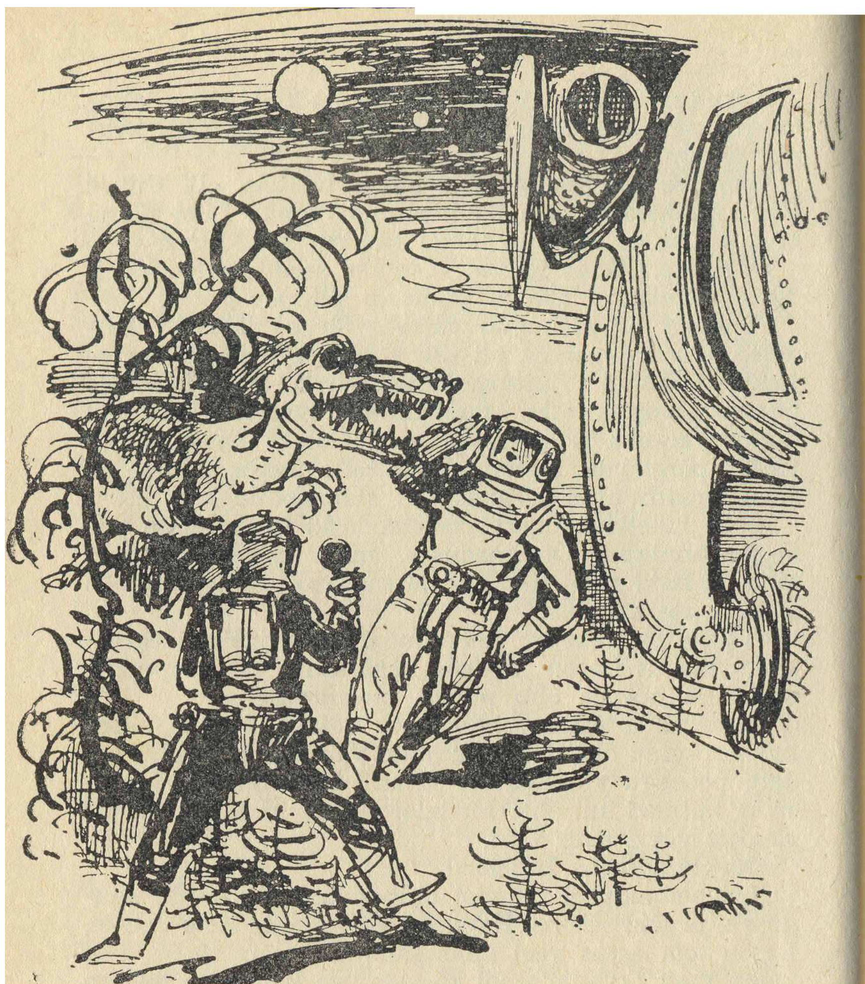
«Washingtoni aja järgi kell kolmteist kolmkümmend neli kahekümne kaheksandal detsembril tuhande ühek1sasaja . . . aastal jõudis Ameerika tähelaev, mille konstruktoriks oli Charles Algernon Hapgood, tema juhtimisel Marsile.»

«Ekipaažiga, mis koosnes ülalnimetatud Charles Hapgoodist ja ajalehe «New York Times» kirjasaatjast Ralph Basonist,» jätkas ajakirjanik. «See on alles pool võitu. Tuleb raketist väljuda ja puudutada jalaga planeedi pinda, et meie prioriteeti kinnitada. Vene tähelaev võib saabuda iga minut.»

«Kui ta polegi juba saabunud,» pomises Hapgood, kuid nii, et Bason seda ei kuulnud.
«Kiiremini, Charles!»
Ajakirjanik haaras palavikulise kiirusega fotoaparaadi. .
Hapgood teadis, mida ta tahtis teha. Nad võtsid võimalikult kiiresti juhtimispuldilt kella. Kell oli Maa peal erikomisjoni poolt kinni pitseeritud. Kella numbrilauda, mis peale tundide ja minutite näitas ka kuupäeva, tuli pildistada väljaspool tähelaeva, et tuua endaga kaasa vaieldamatu tõend raketi Marsile saabumise aja kohta. Ka fotoaparaat oli pitseeritud.
Pannud pähe hapnikumaskid ja võtnud kaasa kella, fotoaparaadi ja võimsa magneesiumilambi, ronisid mõlemad läbi kitsa ava tähelaevast välja.
Kui sisemine uks oli hermeetiliselt suletud, ütles Hapgood: «Väljuda raketist võõrale pinnale täielikus pimeduses pole kuigi mõistlik.».
«Jääge kohale!» vastas Bason. «Ma väljun üksinda. Ma ei kavatse teie arguse tõttu kaotada kogu lennu loorbereid! »
Haaratuna sportlikust hasardist, unustas ta sel hetkel täielikult, et neil on väga vähe võimalusi üldse veel kunagi ,Maale tagasi pöörduda.
«Avage!» karjus ta käskivalt, nähes, et Hapgood kõhkleb.

1 Lugeja pidagu meeles, et Washingtoni aeg erineb Moskva ajast seitsme tunni võrra. Kell 13 Washingtonis vastab kella 20-le Moskvas.

Lukud naksatasid. Külm õhk tungis kambrisse, jahutades otsekohe nende kuumenenud kehasid. Uks avanes pärani.
Esimene, mis Hapgoodile silma hakkas, oli Suure Vankri tähtkuju madalal horisondi kohal. Läbi Marsi hõreda õhu ei säranud tähed «maise» eredusega.
«Väljuge!» ütles Bason. «Öigluse seisukohalt on teil õigus esimesena astuda planeedi pinnale.»
Tähelaevoli laskunud väikese järve liivasele kaldale. Uksest «maani» oli üle poolteise meetri. Tahtejõudu pingutades ja ebamäärast hirmu maha surudes hüppas Hapgood alla. Marsi nõrk külgetõmbejõud tegi hüppe kergeks ja sujuvaks, nagu oleks ta hüpanud toolilt 'põrandale. Bason ulatas talle. kella, lambi ja fotoaparaadi ning järgnes siis Hapgoodile.
Mõne -meetri kaugusel mustendasid tundmatute taimede tihnikud. Ööpimeduses, mida valgustasid vaid tähed, näisid need tihnikud ähvardavalt süngeina, täis avastamata saladusi.
«Tarvis on raketist eemalduda, et ta jääks ülesvõttele,» karjus Bason ja tema hääl kostis läbi hapnikumaski ja hõreda õhu hädise piuksumisena.
Ümberringi valitses häirimatu vaikus. Külma, otsektii tardunud õhku ei liigutanud vähimgi tuuleiil. Eredalt, peaaegu vilkumat\1,lt särasid arvutud tähed, niisama külmad kui õhk. Madalal silmapiiri kohal paistis sinakat värvi suur täht.
«Maa!» sosistas Hapgood.
Nad eemaldusid raketist umbes kümne sammu kaugusele ja jäid seisma. Hapgood võttis kella käte vahele, Basonaga astus veel kaks sammu edasi, tõstis ühe käega magneesiumilambi kõrgele pea kohale ja teisega avas aparaadikatiku.
Pimestav sähvatus valgustas lühikeseks silmapilguks tihedaid põõsaid, lagendikku, järve, liikumatut raketti selle kaldal ja Hapgoodi kuju, kell väljasirutatud käes. Nägu katva hapnikumaskiga näis ta mingisuguse fantastilise olevusena, selle võõra, tundmatu planeedi asukana. . .
Sellisena tuli BasoniI teda kuni oma elu lõpuni mäletada!



Kiiresti lülitas Bason lambi järgmiseks sähvatuseks ja tõstis selle pea kohale. uue ülesvõtte tegemiseks, kui kuulis peenikest sisisevat vilet...

Pikk tume keha vilksatas horisondi valgusviiru taustalotse tema kõrvalt möÖda. Basoni kõrvu kandus meeleheitlik karjatus.

Tahtmatu liigutusega vajutas ta aparaadi avajale. Magneesiumi välkvalge sähvatus rebis pimedusest

esile pildi, millest kogu tema keha silmapilkselt kattus kleepuva higiga.

Kahe sammu kaugusel, seal, kus äsja oli seisnud Hapgood, sätendas mingisuguse pika, hiiglasuurt jämedat madu meenutava looma hõbedane nahk.

Õudusest tardunud Bason nägi Charlesi jalgu välja ulatumas tema peale langenud tundmatu eluka kere alt. .

Järgmisel hetkel lamp kustus. Saabunud pimedus, mis peale heledat. valgust näis veel palju süngemana, tekitas Basonis surmahirmu. Lasknud kuuldavale metsiku, läbilõikava karjatuse, viskas ta lambi käest ja tormas endale millestki aru andmata tähelaeva poole. Täielikus meeltesegaduses, unustades, et tal on taskus püstol, kargas ta ühe hüppega väljumiskambri avatud uksest sisse ja virutas selle enda järel kinni.

Ta värises üle kogu keha ja tundis tugevat iiveldust.

Jõuetuna ja võimetuna millelegi mõtlema lamas ta täielikus pimeduses kambri põrandal. Silme ees seisis lakkamatult pilt kaaslase hukkumisest: jäme karvane madu ja tema alt väljaulatuvad liikumatud jalad.

Liikumatud. . .
«Tähendab ta oli siis juba surnud,» tekkis esimene teadlik mõte.

Iiveldus hakkas jätele andma. Vappumine jäi vähemaks. Bason tõusis istukile ja kimlatas. Ümberringi oli vaikne. Väljast ei kostnud ühtki heli. Ta kuulis vaid oma erutatud südame lööke..

«Võib-olla oleksin ma saanud teda päästa?» vilksatas arglik mõte. «Ei, ta oli juba surnud,» tõttas ta end rahustama.

Ta tõusis püsti ja läitis valguse. Välisuks oli tihedalt suletud. Ta oli unustanud, et oli ju ise selle kinni virutanud, ja võpatas ootamatusest. Seejärel vabastas end hapnikumaskist ja läks raketi sisemusse. Äkki valdas teda talumatu, rammestav uni. Kohta valimata laskus Bason põrandale ja uinus silmapilkselt.

Ta ei teadnud, kui kaua oli maganud, aga kui ta silmad avas, tungis kitsaste akende kaudu sisse päevavalgus. Ta tõusis istukile, haaras pea käte vahele ja püüdis mõelda. Hapgood on hukkunud. Ta viibib

temale kasutu raketiga üksipäini Marsit. Ees ootab paratamatult surm. Miski ei saa teda päästa. Ei miski peale. .. Aga kuidas võib loota, et Nõukogude tähelaev laskuks just siia? Planeet on ju hiiglasuur, Kamov võib oma tähelaeva maandada ükskõik missuguses kohas Marsi saja viiekiimne miljoni ruutkilomeetrisel pinnal. Puudub igasugune lootus... Kui kaua kestab tema agoonia? Temale üksinda jätkub õhku kolmeks kuuks: Kolmeks kuuks... talle meenus, kuidas nad sellesama õhu pärast olid pidanud plaani teineteist tappa.

Kas on mõtet nii kaua venitada?..

Bason kobas brauningu järele, mida ta nii hoolikalt oli Hapgoodi eest peitnud. Kuul, mis oli määratud kaaslase jaoks,peab nüüd tabama teda ennast. Ta lähenes aknale. Kas hirmus marsielukas on veel seal? Basonil välgatas mõte, et nüüd oleks hea elukat pildistada. «See alles oleks sensatsiooniline ülesvõte,»mõtles ta ja samas naeratas tahtmatult. Kes seda ülesvõtet näeb! . . . .

Väljas oli päev. Päikesest valgustatud sinkjashallide taimede tihnik ja liivane väljak, millel tähelaev seisis, oli tühi ja elutamatu. Ta märkas mahavisatud lampi, mis vedeles liival. Hapgoodi keha polnud aga kusagil näha.

Basoni pilk peatus äkki tumedal laigu!. Sellel kohal olid nad öösel seisnud. .
Ta nägi inimese jalga talle hästi tuttava saapaga ja siniste tunkepükste räbalaid. Samas vedeles muljutud kell.

Bason sai aru, et laik - see on veri, aga tükike jalga on kõik, mis järele jäänud tema kaaslasest, kelle Marsi madu puruks kiskus. Värin läbis ta keha. Nõrkus jalgades sundis seinalt tuge otsima.

Ei,. ära sellest neetud maailmast!... Teha lõpp... lõpp otsekohe! . .

Ta surus käes külma terast .ja tõstis püstoli aeglaselt suu juurde. Äkki aga võpatas ta ja laskis käe langeda.

Raketist vähem kui kolmesaja meetri kaugusel liikus mingisugune helkiv, kiiresti lähenevese. Päike säten-

das nähtavasti tema metalsel pinnal. Taimed varjasid eseme kuju ja Bason ei saanud õieti aru, mis see on. Ta liibus vastu aknaklaasi ja jälgis silmadega mõistatuslikku eset, mis liikus otse raketi suunas.

«Meenutab auto katust,» rääkis ta valjusti. Kuidas sattus aga auto Marsile? Kas tõesti on planeet asustatud ja tähelaevale lähenevad Marsi elanikud? Kas see on tõesti pääsemine, mis

tuleb viimasel minutil?

Basoni süda hakkas ootamatult tärganud lootusest kiiremini lööma. Kui Marsi elanikud said luua liiklusvahendi, mis meenutab «maist» autot, peab nende tehnika olema kõrgel arenemisastmel.

«Aga võib-olla on see hoopis mõne marsieluka helkiv soomus? Kes teab, missugused olendid seda planeeti asustavad?» mõtles Bason.

Helkiv ese lähenes suure kiirusega. Ta eesmärgiks oli ilmselt Ameerika tähelaev.

Mõne hetke pärast veendus Bason, et tema ees pole loom, vaid inimese või temaga sarnase olevuse kätega valmistatud ese. Ta nägi selgesti, et salapärase auto katus oli kaetud helkiva valge lakiga.

Raketile lähenesid mõistusega olevused.

Möödusid veel mõned Basoni jaoks piinavad silmapilgud, ja taimede varsi enda alla muljudes väljus nende varjust too salapärane ese: liivasele väljakule jäi seisma väike, pimestavalt valge, roomikutega maastikuauto. Tema peegelsiledate akende taga paistsid inimesed.

Inimene, kes istus masina rooli tqga, kummardus ettepoole ja Bason põrkas summutatud karjatusega tagasi.

Ta tundis ära Paitšadze, kelle nägu oli talle ülesvõtete järgi hästi tuttav.

HOMMIK

Päikesesüsteemi planeetidest on tavalisele inimesele kahtlemata kõige tuttavam planeet, mis kannab antiikse sõjajumala nime - Marss. Oma sõjaka nime võlgneb planeet oranž-punakale, «verekarva» värvu-

sele, mille poolest ta teravalt erineb teistest «rändavatest tähtedest» -planeetidest.

Muinas-kveeka mütoloogias on sõjajumal Marsil teistsugune nimi - Ares. Seepärast nimetatakse teadust, mis uurib Marsi pinda, areograafiaks. See teadus tekkis pärast seda, kui silmapaistev hollandi astronoom Christiaan Huygens, vaadeldes aastal 1659 Marssi, avastas esimesena planeedi pinnal tumedate laikude ähmaseid piirjooni.

Ükski taevakeha pole esile kutsunud nii palju vaidlusi, oletusi ja arvamusi kui Marss. Ja ükski teine planeet pole etendanud astronoomia arengus nii tähtsat osa. Geniaalne Kepler avastas planeetide liikumise seadused just Marsi vaatluste kaudu.

«Punase planeedi» populaarsus kasvas eriti suureks pärast 1895. aastat, kui itaalia astronoom Schiaparelli tegi oletuse, et tema poolt planeedi pinnal avastatud peenikesed sirged jooned kujutavad endast kunstlikult loodud kanaleid, grandioosset niisutussüsteemi, mille ehitajateks peavad olema arenenud mõistusega marsielanikud. Sellel ideel oli laiades rahvahulkadeg suur menu, kuid astronoomide ringis kutsus ta esile tõsiseid vastuväiteid. «Kanalite» olemasolugi peeti kahtlaseks, rääkimata veel nende kunstlikust tekkimisest. Avaldati arvamust, et juhuslikult laialipaisatud tumedad laigud võivad suure kauguse tõttu näida sirgjoontena. Marsi suurte vastasseisude ajal, mis korduvad iga viieteistkümne-seitsmeteistkümne aasta järel, kui planeet asub Maale kõige lähemal, ei saadud soovitud vastust ja vaidlused jätkusid. Küsimus. jäi lahtiseks. . .

Marss on võrdlemisi väike planeet. Tema läbimõõt on kaks korda väiksem Maa läbimõõdustl. Väikese külgetõmbejõu tõttu on planeedi atmosfäär väga hõre ja vastab tiheduselt umbes Maa ülemiste stratosfäärikihtide tihedusele. Marss asub Päikesest poolteist korda kaugemal kui Maa ning saab seega soojusenergiat märksa vähem.

Planeedil on kaks kaaslast. Oma mõõtmetelt on nad väga väikesed ja Marsilt vaadatuina näivad. vaid

1 Maa läbimõõt = 12757 km. Marsi läbimõõt!::; 6770 km.

suurte tähtedena. Vana-aja astronoomid panid neile nimeks «Fobos», mis tähendab «hirm», 'ja «Deimos»l «õudus». Julmal sõjajumalal Marsil ei saanudki olla teisi kaaslasi. .

Kuna Marss asub Päikesest väga kaugel, on planeedi orbiit Maa omast tunduvalt pikem ja pikem on ka tema tiirlemisperiood. Täistiiru ümber Päikese teeb ta 687 ööpäevaga. Kuna Marsi telg on nagu Maa omagi planeedi liikumistee tasapinna suhtes kaldu, toimub seal samuti aastaaegade vaheldumine, nende kestus on aga ligi kaks korda pikem kui meil Maa peal.

Öö ja päev vahelduvad samuti kui Maal ning pea,aegu sama pikkusega. Marsi täispööre ümber oma telje on Maa täispöördest ainult kolmkümmend seitse ja pool minutit pikem.

Kuni Kamovi lennuni Veenuse kohal pidasid astronoomid Marssi ainukeseks taevakehaks, millel võiks üldse eksisteerida elu. Planeedi mõningate alade värvuse perioodilised muutused meenutasid mitmeti Vastavat värvuse muutust Maa looduses kevadel ja sügisel. Elusolendite olemasolu küsimus jäi vaieldavaks. Kuna huvi selle salapärase planeedi vastu oli väga suur, toimuski esimene kosmosereis just sinna.

Tähelaeva meeskond lahendas «kanalite» küsimuse nende kahjuks, kes pidasid. kanaleid kunstlikult looduteks. Veel enam - Marsil paistvad pikad, kuidagi korrapäraselt asetuvad sirgjooned osutusid Paitšadze. sõnade järgi ainult kaugusest tingitud illusiooniks.

29. detsembril 19. . aastal algas Marsi areograafilisel meridiaanil, kuhu oli laskunud Nõukogude tähelaev, järjekordne hommik. Peaaegu kahekordselt väiksemana näiv Päike tõusis aeglaselt tumesinisesse violetse varjundiga taevasse ja samaaegselt jäid särama ka mõned suuremad tähed.

Ümberringi võrdlemisi tihedalt asetsevate järvede pinda läbis kerge liikumine. See oli tingitud öö jooksul tekkinud jääkaane intensiivqest sulamisest. Peagi muu

1 Fobose läbimõõt = 16 km, Deimose läbimõõt :::::::J 8 km.

tus vesi uuesti liikumatuks. Taimed avasid oma lehed, pöörates need päikese poole.

Need taimed hämmastasid «maist» silma oma eriskummalise välimuse ning sinkjashallide 'ja siniste värvitoonide kombinatsioonidega. Taimede kõrgus ei ulatunud üle saja kolmekümne sentimeetri. Jämedad var:red kasvasid sirgelt püsti nagu' noored kuused. Varte küljest hargnesid kuni meetripikkused, sirged, teravabambulised lehed, paiknedes allpool hõredanialt ja ülalpool tihedamalt. Lehed olid kõvad ja nõtked; värvilt helehallid, sinakate varjunditega keskpaigas ja siniste servadega. Öö saabudes tõmbusid nad liblika tiibade taoliselt kokku ja siis tuli nähtavale nende tumesiniste karvakestega kaetud alumine pind. Päeval lehed avanesid, pöördusid päikese poole ja sinine värvus laienes äärtelt- kuni lehe keskpaigani. Ja nii muutus keskpäevaks kogu taimestik ülalt vaadatuna siniseks. Keskpäevast päikeseloojakuni toimus kogu protsess vastupidises järjekorras ja õhtuks oli taimestiku värvus jälle hallikassinine. .

Päike tõusis kõrgemale ja tema pimestavad kiired mänglesid tähelaeva lumivalgel korpusel, mis seisis otsekui tardunult järye kaldal.

Kosmoselaeva kahemeetrise läbimõõduga rattad lõikusid sügavale liiyasseo Laiad tiivad heitsid tumedat varju. Siinsamas kõrval, otse vee piiril, seisis tähelaevaga võrreldes päris väikene ja madal voolujooneline roomikauto, misoli samuti valgeks värvitud.' Igas neljas küljes olid pikad kitsad aknad, mille paksul klaasil peegeldus Marsi maastik.

Tihedast võsast hüppas välja väike karvane loomake. Oma suuruse, vilka liikumise ja pikkade kõrvadega meenutas ta veidi maapealset jänest. Loomakese keha kattis üleni pikk

sinkjashall vill, mis taimede värvusega hästi ühte sulas. Suured ümmargused süsimustad silmad asetsesid väga lähestikku, milline asjaolu kahtlemata ahendas tema vaatevälja.

Loomake liikus pikkade hüpetega mööda liivast järvekallast ja istus äkki tagumistele käppadele. Keha pingul ja lingus kõrvad tõmmatud vastu selga, oli ta valmis iga hetk kiiresti põgenema. Kuid nähes, et teda

104

ehmatanud ese püsis liikumatult paigal, rahunes loomake pikkamööda, tõstis uuesti kõrvad püsti ja kallutas pea veidi viltu. Näis, nagu oleks ta midagi kuulatanud.

Ümberringi oli aga kõik vaikne. Põõsastest hüppasid välja veel kaks samasugust loomakest ja lähenesid esimesele. .

Ootamatult kostis terav heli. Klõpsatas nähtamatu vedru ja õhulaeva keres libises kerge suminaga kõrvale raske uks. Nähtavale tuli karusnahkseis tunkedes inimene, kiiver peas. Raginal langes alla metallist trepp.

Loomakesed kargasid laiali ja kadusid võssa. Neid ehmatanud inimene hüppas kahe meetri kõrguselt treppi kasutamata kergelt maha. Temale järgnes teine samasuguses riietuses. .

«Need loomakesed ei kartnud mitte meid, vaid kära,» ütles ta. «Nad pole iialgi inimest näinud ega oska teda . karta. Et nende loomakeste «kasuka» värvus ühte langeb ümbritseva taimestiku värvusega, näitab, et Marsil on keegi, kes peab neile jahti ja kelle eest neil tuleb end varjata. Teisiti ei saa seletada kaitse värvus e tekkimist.»

. «Teil on õigus. Kindlasti pole need «jänesed» ainukesed planeedi asukad. Peame leidma ka nende vaenlased. »

«Tuleb olla ettevaatlik. Kes teab, milliseid olendeid siin veel leidub.»

«Eilse päeva jooksul, Sergei Aleksandrovitš, ei näinud me kedagi.»

«Loomi hirmutas kära, mida tekitasime maas tikuauto kokkumonteerimisel,» vastas Kamov. «Kus on juba niisuguseid «jäneseid» , seal peab olema ka «hunte»; mäherdused need aga on, seda esialgu muidugi ei tea.»

«Ettevaatus pole liigne,» nõustus Paitšadze.

Hapnikumaskid katsid tihedalt näo alumist osa, kuid nendesse monteeritud helivõimendajad võimaldasid rääkida häält kõvendamata.

Kamov laskus treppi mööda alla. Tema järel väljus tähelaevast Melnikov, käes filmikaamera ja õlal kaks automaatpüssi, millised ulatas Paitšadzele. Peale auto

105

maatpüsside olid ekspeditsioonist osavõtjad varustatud ka püstolitega. Kummalgi rippus rinnal binokkel ja nahkümbrises fotoaparaat.

«Kui olete filminud meie ärasõidu, minge kohe tagasi ja meenutage Konstantin Jevgenjevitšile minu korraldusi,» ütles Kamov. «Kordan: tähelaevast ei tohi väljuda ilma äärmise vajaduseta. Kui selleks vajadus tekib, siis võite väljuda ainult teie üksinda. Belopolski ei tohi laeva maha jätta mitte ühekski silmapilguks. Kui me pole õhtuks tagasi jõudnud, ärge võtke midagi ette. Juhul kui side peaks katkema, lülitage sisse raadiomajakas ja hoidke ta kuni maastikuauto tagasijõudmiseni kogu aeg tegevuses. Kui aga auto üldse ei saabu, lennake tagasi Maale täpselt ettenähtud ajal.» «Just nii, Sergei Aleksandrovitš! Õnnelikku reisi!»

«Pimeduse saabudes süüdake prožektor,» lisas Kamov. «Me võime hilineda, aga prozektori valguse järgi on kergem tähelaeva leida. Noh, nägemiseni.»

Ta surus Melnikovi kätt ja suundus maastikuauto juurde. Paitšadze istus juba masinas rooli taga.

«Ah jaa,» pöördus Kamov 'Q'eel kord ümber. «Ilmutage film veel täna. Mind huvitab, kas need väikesed loomakesed tulid. hästi välja.»

«Kuulen, Sergei Aleksandrovitš!» Hapnikumask varjas Melnikovi naeratuse. Ta oli kindel, et tähelaeva aknast soodsan tingimustel tehtud ülesvõtted «jänestest» on hästi õnnestunud. See

väike naljakas stseenike äratab kahtlemata suurt huvi, kui filmi hakatakse kord demonstreerima Maa. peal kinoekraanidel: Marsi loomakesed nende loomulikus ümbruses! . . .

Kamov istus masinasse, ja sulgenud hermeetilise ukse, avas hapnikureservuaari kraani. Kui õhu koostis ja surve maastikuautos normaalseks muutusid, vabastas ta end maskist. Samuti toimis ka Paitšadze.

Melnikov seisis viie sammu kaugusel ja käivitas filmikaamera. Tähelaeva akna taga paistis Belopolski nägu.

Paitšadze pööras käepidet. Ainult maastikuauto vaevalt märgatav võbisemine tõendas,et tema võimas mootor hakkas hääletult töötama.

106

«Asume teele, Arsen Georgijevitš!» ütles Kamov. Maastikuauto lähenes aeglaselt. taimedetihnikule,
mis tähelaeva tiheda müürina ümbritses. Paitšadze ei raatsinud neid taimi lõhkuda.

«Kahju, Sergei Aleksandrovitš!»

«Sõitke vasakule!» ütles Kamov. «Näib, et seal on läbipääs. Ei maksa tähelaeva lähemat ümbrust rikkuda, väljavaade muutuks inetuks.» Ta puhkes naerma.

Paitšadze pöördus vasakule. Sealoli tõepoolest läbipääs just vajalikus suunas. Liivane tee nagu ise kutsus ennast järgima. Maastikuauto pöörduski «teele», suurendas kiirust ja kihutas läände.

Melnikov lõpetas filmimise ja vaatas autole järele. Kamovi sõnad - «Juhul kui maastikuauto ei pöördugi tagasi, lennake minema» - kostsid tal veel kõrvus.

Kui ei pöördugi tagasi. .. Ei, seda ei või, ei tohi juhtuda! Kindlasti pöördub!. . . Peab pöörduma tagasi!

Ta ohkas ja läks aeglaselt tähelaeva juurde. Sisenenud väljumiskambrisse, tõstis ta enda järel redeli üles ja vajutas nupule. Välisuks sulgus. Kümne sekundi pärast avanes automaatselt sisemine uks, laskis Melnikovi läbi ja sulgus uuesti. Ta võttis maski ära ja läks obser~atooriumi. Õhulaev tundus talle mahajäetuna. Kaht kõige armastatumat seltsimeest pd'lnud enam siin. Nad kihutasid praegu tundmatu maailma võõraste ja salapäraste kauguste poole.

Belopolski seisis ikka veel akna juures:!

«Nad paistavad veel,» ütles ta. Kaugel üle võsalatvade helkis kiiresti väheneva maastikuauto lumivalge katus. Hetkeks vilksatas ta üleni ja kadus siis silmist.

«Nüüd hakkame ootama,» katkestas Belopolski vaikuse, «Homme on meie kord.»

«Homme? Peaks see homme kiiremini saabuma!,. mõtles Melnikov ja läks laeva raadiojaama juurde. Elektrilaengute tasane ragin aparaadis ja kontrolllambi punane täpp viitasid rahustavalt, et maastikuauto raadiojaam töötab. Esimese teate lubas Kamov anda poole tunni pärast. Selle aja jooksul jõuab auto läbida küllaltki pika teekonna.

107

Melnikov istus aparaadi juures. BelopoIski käis observatooriumis sihitult edasi-tagasi ja istus siis Melnikovi kõrvale. Mõlemad asusid kannatlikult ootama. Neil oli võimalus igal ajal ka ise Kamovit välja kutsuda, kuid nad ei tahtnud ekspeditsiooni juhi poolt kehtestatud raadioside korda rikkuda.

Lõpuks oli kolmkümmend minutit möödas.

. Valjuhääldajas kostis terav plõksatus. Kamov lülitas mikrofoni sisse.

«Räägib Kamov,» kostis tuttav hääl. «Kuidas te mind kuulete?»

«Hästi kuuleme,» vastas Belopolski.

«Ma kuulen teid ka hästi. Senini pole mingeid uudiseid. Läbime maastikku, mis oluliselt ei

erine tähelaeva ümbrusest. Nägime mõningaid. «jäneseid». Ühe pidime peaaegu lömastama. Hüppas otse roomikute alla, kuid Arsen Georgijevitš suutis kõrvale tõmmata. Neid on siin nähtavasti üsna rohkesti, kuid teisi elukaid pole näha. Me liigume kogu aeg otse edasi. Mis uudiseid teil on?» .

«Ei mingisuguseid. Kõik. on vaha viisi.»

«Teostage lähema ümbruse vaatlusi. Järgmine kõnelus toimub täpselt tunni aja pärast. Korrake!» «Järgmine kõnelus tunni aja' pärast.»

«Lõpetan side.»

Hääl vaikis, kostis mikrofoni väljalülitamise klõpsatus.

«Kas te jääte siia, Konstantin Jevgenjevitš?» küsis Melnikov.

«Jah.»

«Ma lähen laboratooriumi. Sergei Aleksandrovitš palus, et ma tänase filmi ilmutaksin. Tulen varsti tagasi. »

«Minge. »

Belopolski silmitses tähelepanelikult. oma noort seltsimeest. .

«Minge,» kordas ta, «ja ärge närveerige! Küll nad tulevad õigel ajal tagasi. Rahutuseks pole mingit põhjust. Kui Marsil peakski leiduma suuri elukaid, süs maastikuautot ei julgeks nad ikkagi rünnata.»

«Ma ei karda kallaletungi,» vastas Melnikov. «Aga

kujutlege niisugust olukorda, et hapnikuballoon hakkab lekkima ja neil tuleb õhust puudus või puruneb mootor või maastikuauto ise. Roomik võib katkeda ja nad ei suuda seda parandada: Kui see kõik juhtuks tähelaevast kaugel, siis nad ju hukkuksid!»

«Boriss Nikolajevitš,» vastas Belopolski, «minu arvates on teil juba võimalust olnud veenduda, et kõik meie kosmoselaeval on kõrgeima kvaliteediga. Maastikuauto pole selles suhtes erandiks. Mis puutub aga hapnikuballooni, siis pole see neil seal ainus, ja ega ta papist ole. Mingit lekkimist seal ette tulla ei saa.

Mäletate, kuidas Sergei Aleksandrovitš balloone vastu võttes käskis ühe neist kümne meetri kõrguselt alla visata ja see jäi täiesti terveks.» .

«Mäletan, kuid ikkagi. . .»

«Mind häiriks teie asemel hoopis midagi muud,» jätkas Belopolski. «On olemas üks teoreetiline oht.

Toonitan - ainult teoreetiline. Marsil esineb liivatorme. Nad on sedavõrd tugevad ja hõlmavad nii tohutult suuri maa-alasid, et võime neid Maa pealt teleskoopidega jälgida. Marsi lagedail tasandikel peaksid puhuma tugevad tuuled, mida põhjustab õhu ebaühtlane soojenemine planeedi erinevais paigus. Mind panebki imestama tuulevaikus, mis kestab juba kaks päeva. Tuuled haaravad endaga kaasa hiiglasuuri liivamasse ja kannavad neid suure kiirusega edasi. Näete, selles peitub hädaoht. Aga ma kordan, et see hädaoht on ainult teoreetiline. Milastikuauto konstruktsiooni juures on' niisugust võimalust arvestatud. Tema mootor veab läbi ja sõidusuunda saab hoida raadiomajaka *järgi*. Peale selle pole tormid eriti tugevad mitte siin, vaid neis kõrbedes, mida lennul nägime. Ärge unustage, et asume sügava nõo põhjas. Vaevalt et maastikuauto sellest nõost ,väljub. Niisiis ärge muretsege, meie sõbrad pöörduvad tagasi tervelt ja vigastamatult.»

Belopolski rääkis rahuliku" ühtlase häälega. Tema väited olid loogilised ja põhjendatud, kuid tema näilik rahu ei suutnud Melnikovi petta. Ta märkas sõnaohtrust, mis polnud Konstantin Jevgenjevitšile sugugi omane. Võtnud filmikaamera, puges ta läbi luugi ja läks oma fotolaboratooriumi.

Belopolski saatis teda kaastundliku pilguga, mõistes; hästi tema seisundit.
«Me arutasime temaga läbi kõik teadaolevad hädaohud,» mõtles ta. «Aga kui palju võib olla neid ohte, millest meil pole aimugi!»
Ta ohkas ja asus jällegi raadiojaama juurde. Punane täpike põles endiselt ühesuguse rahustava valgusega. Tema peenike kiir kõneles sõnatult, et maastikuautos on kõik korras. «Meie kardame nende pärast, nemad aga muretsevad kindlasti meie pärast. Mis siis ikka, ju see nõnda peabki olema. Ja nii on kahtlemata kõik need neli päeva,» rääkis ta omaette.
Möödus tund ja maastikuauto ning tähelaeva vahel toimus jälle lühike kõnelus. Polnud midagi uut. Maas. tikuauto läbis kogu aeg ühetaolist maastikku. Kõik oli korras.
See hommik venis Melnikovil ja Belopolskil lõputult pikaks. Päike liikus aeglaselt oma kõrgpunkti. Väljas näitas termomeeter viisteist kraadi sooja.
«Ja see on ekvaatoril!» märkis Melnikov. «Tõepoolest, külm planeet!»
Päikese kõrguse järgi otsustades oli kell umbes üksteist «kohaliku aja järgi», nagu väljendus Belopolski, kui Kamov teatas, et nad on läbinud sada kilomeetrit.
«Mootor töötab suurepäraselt;» ütles ta. «Me liigume veel umbes viisteist kilomeetrit edasi ja siis pgördume lõunasse.»
Sellest kõnelusest .möödus kaks tundi. Saabus aeg järjekordseks sidepidamiseks,. kuid raadiojaam vaikis.
Kellaosutid olid kokkulepitud minutist juba ammugi möödas, indikaatorlamp näitas endiselt, et maastikuauto raadiojaam töötab, tasane klõbin valjuhääldajas tõendas, et ka tähelaeva raadiöjaam on .töökorras, kuid sidet ei olnud ikkagi.
Belopolski lülitas otsustavalt mikrofoni sisse. «Miks te vaikite?» ütles ta valjusti. «Vastake!. . . Vastake! . . .»
Ta ootas veidi aega ja kordas siis uuesti samu sõnu. Melnikov pidas hinge kinni ja kuulas pingutatult.
«Autoga pole midagi juhtunud,» ütles Belopolski, püüdes kõigest jõust rääkida rahuIlkult. «Tema raa-

diojaam ju töötab. Võib-olla nad ehk väljusid masinast. »
«Mõlemad?»
See küsimus pani Belopolski võpatama. Kamov oli öelnud, et nad mingil juhul ei lahku maastikuautost üheaegselt. Keegi pidi ikka kohale jääma. Aga miks nad ei vasta?
«Sergei Aleksandrovitš!... Arsen Georgijevitš!... Miks te vaikite? .. Miks te vaikite? . .. Vastake! Vastake!.. .»
Vastust ei tulnud.
Observatoöriumis valitses rusuv vaikus.
Melnikov ja Belopolski, püüdes teineteise eest varjata piinavat ärevust, ei tõstnud silmi indikaatori punaselt täpilt.
Mõlemad kartsid, et lambike äkki kustub. Vaevalt kuuldav krõbin valjuhääldajas tundus neile väga tugevana ja iga hetk pidasid nad seda mikrofoni sisselülitamise oodatud klõpsatuseks.
Kuid minutid järgnesid minutitele ja raadiojaam vaikis visalt.

LASK

Kiirelt ja kergelt liikus maastikuauto aegade jooksul paakunud liival, jättes enda järele laiade roomikute selgesti nähtavad jäljed.
Valge kere peegeldas hästi päikesekiiri ja auto sisemuses oli meeldivalt jahe.
Kamov ja Paitšadze istusid pehmetes mugavates tugitoolides ja tundsid end suurepäraselt.

Pisut väsitav oli neid ümbritseva maastiku üksluisus, kuid nad ei kaotanud lootust lõpuks siiski midagi huvitavat näha ja vaatlesid tähelepanelikult ümbrust. Mõnikord tuli sõita ümber järvede ja kord pidid nad isegi tuiskliivasse kinni jääma. Ootamatult vajusid roomikud
sisse, kuid Paitšadze andis välkkiirelt tagasikäigu ja masin pääses õnnelikult lõksust.
«Ehtne rabalaugas,» ütles Kamov. «Ainult liivane. Seda kohta tuleks lähemalt uurida.»

111

Tähelaevast eraldas neid juba üle saja kilomeetri, aga see kaugus ei häirinud neid põrmugi ja maastikuauto liiku:;; endise kiirusega ikka edasi ja edasi.

Kamov oli veendunud, et võimas mootor, mille suure armastusega spetsiaalselt nende jaoks olid valmistanud Uraali mootoriehitustehase töötajad, ei vea neid alt.
Kahetunnilise töötamise järel see isegi.ei kuumenenud, vaid oli niisama külm kui teekonna algul. Temasse kätketud jõud vedasväikest maastikuautot nagu mängides ja roomikute katkematud lindid rullusid vaikse. naginaga sujuvalt üle veoratta.

«Hästi monteerisime kokku,» kiitis Paitšadze. «Ja kiiresti! »

«Ega me teda asjata Maa peal kolm korda kokku pannud ja lahti võtnud,» ütles Kamov. «Mäletate, kuidas Konstantin Jevgenjevitš torises, kui nõudsin veel kolmandat korda lahti- ja kokkumonteerimist?»

Paitšadze puhkes naerma.

«Aga kas mäletate,» lausus ta, «kuidas te Matvei Ivanovitši käest riielda saite, kui tema mutrivõtme ära lõhkusite? »

Kamovile meenus vana Uraali meister, kes oli neid õpetanud maastikuautot kokku monteerima, ja ta muigas.

««Tööriistaga, noormees, tuleb ümber käia ettevaatlikult, hoolikalt ja armastusega!» Umbes nii ta vist ütles, Arsen Georgijevitš?»

«Nii jah!»

Kamov vaatas .kella. «Pool kakstlfist,» ütles ta.
«Oleme läbi sõitnud, sada nelikünimend kilomeetrit.
Aeg on suunda muuta. Uurime veel pisut ümbrust umbes viiskümmend kilomeetrit lõuna poole ja siis sõidame tähelaeva juurde tagasi.»

«Nii et pöörame ära 1» küsis Paitšadze. Kambv kergitas end ja vaatles binokliga tähelepanelikult ümbrust.

Kõikjal ikka üks ja sama - võsastik ja liiv.
Ta pidi just käe binokliga alla laskma' ja andma korralduse suuna võtmiseks lõunasse, kui kallutas end äkki ettepoole.

«Mis see siis on?» ütles ta. «Vaadake, Alisen Georgijevitš!»

112

Paitšadze tõstis omakorda binokli silmadele. Maastikuautost umbes kaks kilomeetrit paremat paistis taimede sinakal taustal mingisugune piklik tuhmilt helkiv ese. See eraldus teravalt tasasest lagendikust, millega silmad olid jõudnud juba harjuda. «Oleks nagu metallist,» tähendas Kamov.

Korraldust ootamata pööras Paitšadze sõiduki märgatud eseme suunas. Kärsitu uudishimu sundis teda kiirust lisama.

Kui maastikuauto jõudis esemest poole kilomeetri kaugusele, ütles Kamov binoklit silmadest eemaldamata:

«Nüüd ma tean, mis see on. See on tähelaev, aga palju väiksem kui meie oma.»

«Tähelaev? . .. Me pole siis Marsil ainukesed?»

«Nähtavasti on see ameeriklase Charles Hapgoodi tähelaev. »

«Huvitav kohtumine!» ütles Paitšadze pettunult. «Aga mina lootsin, et näeme midagi tähelepanuväärset. Kas teatarne sellest ka Belopolskile?»

«Küll me jõuame. Side on määratud kella kolmeteistkümneks. Pole mingit põhjust graafikut rikkuda, seda enam et poole minuti pärast oleme nagunii ameeriklase juures.»

Maastikuauto sõitis otse läbi tiheda võsa ja jõudis välja liivasele järvekaldale, mis igati sarnanes nende endi maandumispaigaga. Maastiku sarnasus oli nii täielik, et esimesel hetkel näis, nagu oleksid nad «koju» jõudnud. See mulje hajus aga õige pea.

Maastikuauto peatus kümne sammu kaugusel Ameerika tähelaevast, mis lebas liival nagu tiivuline vaal muinasjutust. Tähelaevoli värvitud hõbedaseks ja oli umbes kaksteist meetrit pikk ning kaks ja pool meetrit lai. Kerealumisest osast väljaulatuvad ja otstes teravnevad pikad tiivad andsid talle transportlennuki välimuse. Rattaid ei olnud. Kamov pani endamisi tähele, et lennu ajal tiibu sisse ei tõmmata. Tagumist osa varjas paksu siidriide kuhi.

«Väga huvitav!» tähendas Kamov. «Tähelaev laskus planeedile langevarju abil. Mulle ei tulnud selline moodus mõttessegi. Tiibadest ju aitab selleks, et suju-

valt laskuda. Vaat kus tarkuse välja nuputanud see mister Hapgood.» .

«Kus siis ameeriklased ise on?» küsis Paitšadze. Tõepoolest, tähelaeva juures polnud kedagi näha.

«Nad kas magavad või on kuhugi ära läinud,» vastas Kamov.

Ta vaatles tähelepanelikult ümbrust ja haaras siis äkki oma kaaslasel õlast.

«Vaadake!» ütles ta väriseva häälega.

Nendest mõne sammu kaugusel paistis liival tume laik Mõlkis kell vedeles kõrvuti inimese ärarebitud jalaga, mis oli kängitsetud paksu tallaga saapasse. Sealsamas lähedal lebas purunenud magneesiumilamp.

«Jube lugu!» pomises Kamov. «Siin on toimunud tragöödia. Kas tõesti sai kogu meeskond hukka? Jääge siia,» lisas ta, pannes hapnikumaski näole, «ma lähen autost välja. See küsimus vajab selgitamist.»

«Olge ettevaatlik, Sergei Aleksandrovitš!» Paitšadze pani endalegi maski pähe. «See on kindlasti «huntide» töö, keda me veel pole näinud.»

Kamov võttis püstoli kabuurist välja ja pani vöö vahele. Paitšadze haaras kätte püssi' ja avas nupule vajutamisega kõik aknad.

«Teie ärge väljuge sõidukist mingil juhul!» ütles Kamov, avas ukse ja astus välja. Lähenenud tumedale laiguie maas, kummardus ta selle kohale ja uuris tähelepanelikult inimese jalga,
mis oli pisut altpäolt põlve ära rebitud. Muid kehaosi polnud näha.,

«Milleks on siin kell?» mõtles ta. «Kuidas see siia võis sattuda? Ja milleks magneesiurpilamp? Kas hukkus siin üks või rohkem inimesi? Kuidas seda teada saada?» .

Luku metalne klõpsatus sundis teda end kiiresti sirgu ajama.

Tähelaeva keres avanes uks. Kamov märkas masinlikult, et uks liigub hingedel, aga mitte ei libise eest ära nagu neil. «Nii on ebamugav;» vilksatas mõte läbi pea.

Nähtavale tuli tumesinistes tunkedes mees. Hapniku mask varjas ameeriklase nägu.

Ta jäi justkui kõheldes ukselävele peatuma, hüppas aga seejärel alla ja suundus Kamovi poole. Tema kõnnak oli ebakindel. . .

«Tere! Kas te olete vene kosmonaudid?» kostis tiheda
maski alt kõlatu hääl.

«Jah,» vastas Kamov. «Kes teie olete?»
Bason võpatas ootamatult valjuhäälsest vastusest.
Karnov (kelle ta ära tundis) rääkis inglise keeles.
«Olen Ameerika tähelaeva meeskonna liige,» vastas ta.

«Nii me arvasimegi, kui teie laeva nägime. Kasvu järgi otsustades pole teie Charles Hapgood, mina aga arvan, et see tähelaev saabus siia tema juhtimisel. Kus ta ise on?»

«See siin on kõik, mis temast järele jäi.» Bason osutas ärarebitud jalale. «Tänaöösel, tungis meile kallale tundmatu elukas. Ta kiskus Charles Hapgopdi puruks. Ma ise pääsesin vaevu, kui olin välja lasknud kõik padrunid, aga seltsimeest mul päästa ei õnnestunud.»

«Kuidas see elukas välja näeb?» küsis Kamov kiiresti. «See oli jäme hõbehalli karvkattega madu. Nägin teda vaid lühikese magneesiumisähvatuse vältel ega saanud täpsemalt vaadelda.»

.

«Pole midagi imestada, et te kõiki padruneid välja lastes ikkagi elukat ei tapnud,» ütles Kamov, «kuna tulistasite ju täielikus pimeduses.»
Basoni nägu kattus tiheda punaga, aga Kamov ei märganud seda.
«Kes teiega veel ühes on?» küsis ta.
«Rohkem pole kedagi. Meid oli kaks.»
«Kuidas on teie nimi?»
«Ralph Bason. Olen «New York Timesi» korrespondent.»
«Tähendab teie ekspeditsioonil polnud mingeid teaduslikke eesmärke?»
«Hapgood teostas vaatlusi.»

«Tõsi, ta oli silmapaistev teadlane. Kahju, et ta, hukkus.» Ja äkki, nagu midagi taibates, vaatas Kamov ameeriklasele tungivalt silma. «Te ütlesite, et elukas tungis teile kallale täna öösel. :Millal te siia saabusite?» «Eile hilisõhtul. Aga teie?»

.«Miks te väljusite tähelaevast öösel? Pimeduses varitseb ju lõpmatu hulk tundmatuid ohte. Miks te ei oodanud koitu, nagu toimisime meie? Nüüd tean, miks te seda tegite. See kell ja lamp räägivad teie eesmärkidest kõige selgemat keelt. Kuid lubage endale öelda, mister Bason, et käitusite mõlemad Hapgoodiga nagu poisikesed.»

Kamov oli sügavalt nördinud. Taloli kahju, et Charles Hapgood nii mõttetult hukkus.

«Meie saabusime sMarsile kakskümmend neli tundi varem kui teie,» jätkas ta, nähes, et Bason ei vasta,. «väljusime tähelaevast aga alles eile hommikul ega pildistanud mingisugust ajanäitajat. Meie ei aja taga absurdseid rekordeid.»

«Tahtsime olla esimesed,» rääkis Bason. «Me kartsime, et teie, mister Kamov, meid ennetate.»

«Te siis tunnete mind?» .

«Kes ei tunneks teid, «Kuu Kalumbust»! Olete ju mister Paitšadzega küllaltki kuulsad, et teid ära tunda, eriti veel Marsil.»

«Mida kavatsesite pärast Hapgoodi hukkumist ette võtta? küsis Kamov. «Kas te oskate tähelaeva juhtida? »

«Ei oska,» vastas Bason lihtsalt. «Tahtsin lõpetada elu enesetapmisega ja oleksin seda ka teinud, kui teie ootamatu ilmumine mind viimasel minutil poleks takistanud.»
Kamovil hakkas sellest inimesest hale.

«Vabandage mind,» ütles ta, «kui ma ehk väljendasin end teravalt. Mul on tõsiselt kahju, et Hapgood asjatult hukkus, ja see viis mind, tasakaalust välja. Te ei pruugi sugugi lõpetada enesetapmisega, vaid pöördute koos meiega tagasi Maale.»

Kamov läks maastikuauto juurde' ja rääkis Paitšadzega lühidalt oma jutuajamisest Basoniga.

«Nad maksid mõlemad kallilt oma kergemeelsuse eest,» lisas ta. «See ajakirjanik on veel

noor mees, aga pea on tal juba hall - arvatavasti juhtus see tänase öö jooksul.»
Seni kui Kamov Paitšadzega vestles, kaalus Bason pingsalt oma olukorda. Esikoha loorberid olid libisenud

116

käest: venelased olid neid ennetanud. Lüüasaamine oli täielik. Vähe sellest, et nad Hapgoodiga esimestena Marsile ei jõudnud; tema, Bason, peab nüüd Maale tagasi pöörduma, päästetuna vene kosmonautide poolt, nagu kutsikas, keda turjapidi loigust välja tiritakse. Ees ootab ainult väljanaermine, irvitamine nurjunud kosmoseretke üle. Bason teadis ju paremini kui keegi teine, kui halastamatu on ameerika ajakirjandus.
«Kui lood oleksid ümberpöördult,» mõtles ta, «kui Maale pöörduks tagasi Ameerika tähelaev, venelaste oma aga hukkuks, oleksin miljonär.»
Ta võpatas ootamatult pähe tulnud mõttest... Kamov on siin. . . Ta oskab tähelaeva juhtida. Haarata ta kinni. .. Sundida teda Maale lendama! Vene tähelaev hukkub ilma Kamovi ja Paitšadzeta. Kes usuks, et asi polnud nii, nagu jutustab tema, Bason, vene teadlase päästja? Ja kui Nõukogude Liidus usutakski Kamovit, siis Ameerikas ülistataks ikkagi teda, Basonit. Ta saaks siiski rikkaks meheks!
Pidev joomine ja möödunud öö kohutavad elamused olid Basoni ajutegevust nõrgestanud. Ta polnud võimeline oma mõtteid kontrollima. Selge oli talle vaid üks: võttes vastu Kamovi ettepaneku, häbistab ta end igaveseks ja kaotab kõik. Tuleb otsustavalt tegutseda.
Kamov lähenes uuesti.
«Peame asuma tagasiteele,» .ütles ta. «Meie tähelaevani on umbes sada viiskümmend kilomeetrit. Võtke oma isiklikud asjad endaga kaasa. Arvatavasti pole neid ,kuigi palju?»
«Päris vähe,» vastas Bason. «Ma panen need kiiresti kokku. Tulete ehk minuga koos ja tutvute lähemalt meie tähelaevaga? Kahju on küll teda siia maha jätta, aga kuna tema juht hukkus, pole midagi parata. Kas teie tähelaeval jätkub siis minu jaoks ruumi?» .
«Jätkub,» naeratas Kamov. «Meie laeva mahuks veel kümme inimest.»
«Oodake, ma viskan teile redeli alla,» ütles Bason, kui nad laeva juurde jõudsid.
Vastuse asemel haaras Kamov ukseraami alumisest servast kinni, tõmbas end üles ja hüppas kergelt laeva sis~musse. Ameeriklane järgnes talle ja sulges ukse.

117

Väikeses kambris oli kahele, kitsas, seda enam et sisemine uks avanes samuti hingedel.
Kamovit pani imestama ruumi kitsikus. Vaba ruumi oli väga vähe. Nähtavasti oli tähelaevas ainult üks kajut, milles elas meeskond ja mis ühtlasi mahutas aparatuuri ning kogu varustuse.
Võtnud maha hapnikumaski, tundis ta otsekohe, et õhku polnud kaua värskendatud: oli kuum ja lämmatav. Teda hämmastas piirituseaurude seiskunud lehk. Kamov pidi juba Basonilt selgitust pärima, kuid vaadanud ameeriklasele näkku, kes samuti oli end maskist vabastanud, taipas olukorda küsimatagi. Tursunud nägu, punetavad silmalaud ja tuhm pilk jutustasid paremini kui sõnad pikemaajalisest purjutamisest.
Kamovil hakkas vastik. Ta pööras Basonile selja ja läks juhtimispuldi, juurde, vaadeldes seda tähelepanelikult.
«Rutake!» ütles ta. «Me ei saa kaua oodata. Korjake kokku, mida tahate kaasa võtta, kuid arvestage, et alkohoolsed joogid on meil keelatud.
Kamov tahtis parajasti ringi pöörata, kui tundis, et tema keha ümber põimus nahkne silmus. Käed suruti tugevasti vastu külgi ja Kamov leidis, et ta on, rihmaga kõvasti kinni seotud. Enesevalitsemist siiski, kaotamata pöördus ta rahulikult ameeriklase poole.
«Mida see tähendab, mister Bason?» . Ameeriklane ei vastanud, pani hapnikumaski näole ja

väljus kiiresti laevast. Kambri välisuks paugatas ta
järel kinni. Kamov pingutas lihaseid, kuid tugev rihm ei andnud järele.

«Bason läks Paitšadze juurde. Mida mõtleb see inimene teha? Mis on selle ootamatu kallaletungi eesmärgiks?» .

Teda haaras kasvav rahutus seltsimehe pärast, kes midagi ei aimanud. Kamov püüdis minna akna juurde, kuid selle alla kinnitatud terasreservuaar takistas teda. Käte abita polnud võimalik kitsa aknapiluni pääseda. . .

Väljunud tähelaevast, läks ameeriklane maastikuauto juurde. Tegevusplaan oli tal juba täiesti selge.

Ta tapab Paitšadze ja võtab kaasa kogu hapnikutagavara, mis sõidukis peaks leiduma. Kamovil ei jäänud muud me kui Ameerika tähelaeval Maale lennata. Eesmärk oleks seega saavutatud. Bason ei mõelnud enam millelegi muule. Pealegi - taanduda oli juba hilja. Venelased ei andestaks talle kunagi kallaletungi
Kamovile.

Paitšadze istus masinas, oodates kannatlikult Kamovit. Kellaosuti lähenes tälielaevaga sidepidamiseks,määratud ajale ja ta oli kindel, et Kamov sellest täpselt kinni peab. Kohe peaks ta väljuma, et teatada sõpradele ootamatust juhtumist ning alustada tagasiteed.

Paitšadze nägi, kuidas kosmoselaeva uks avanes ja Bason maha hüppas. Kamovit ei ilmunud nähtavale.

Bason astus lähemale ja seisatas. Tema näoilmes oli midagi ebameeldivat, Paitšadze tunpis kerget ärevust ja kergitas end istmelt.

«Milles asi seisab?» küsis ta.

Bason sirutas käe välja. Hõrendatud õhus kostis lask õige vaikselt. Langeva keharaskuse all avanes sõiduki uks ja Paitšadze veeres kummuli liivale.

«Korras!» mõtles Bason. Ta värises erutusest. Iiveldus tungis jälle kurku ja kippus teda lämmatama. Püüdes tapetu poole mitte vaadata, astus ta lähemale. Asi oli vaja lõpuni, viia. Selleks et Kamovil igasugune põgenemisvõimalus ära lõigata, tuli maastikuauto teha sõidukõlbmatuks.

Püstol oli ikka veel käes ja Bason pistis selle nüüd tasku. Mootor asus poltidega kinnitatud metallist katte all. Ajakirjanik hakkas otsima mutrivõtit, mis tõenäoliselt pidi olema tööriistade kastis. Aga kus on kast? Arvatavasti istme all...

«Ärge liigutage!» kuuldus tema selja tagakellegi hääl. Ameeriklane pöördus kähku ümber. Kahe sammu kaugusel temast seisis Paitšadze, hoides vasakus käes püstolit, millega sihtis Basonile otse pähe. .

«Kus on Kamov? Kui temaga on midagi juhtunud, lasen teid maha kui koera! Vastake!»

«Ma ainult sidusin ta kinni..



«Kui see on tõepoolest nii, siis tänage õnne!» Paitšadze hingas kergendatult. «Pöörake selg, võtke püstol taskust ja visake maha!» .

Bason alistus. Tema äsjane erksus kadus. Tahe oli murtud.

Paitšadze pani jala mahavisatud relvale. Pärast hetkelist kõhklust pistis ta oma püstoli vöö vahele ja kobas vasaku käega ameeriklase taskud läbi.

«Pöörake ümber!» käsutas ta. «Minge oma tähelaevale ja ärge unustage, et olete valve all. Vähimagi kahtluse puhul tulistan. Ma ei lase mööda nagu teie.»

«Jätke mind siia,» ütles Bason murtult. «Ma ei taha Maale tagasi minna.»

«Eks rääkige Kamoviga. Mina täidaksin teie palve suurima heameelega.»

Langetatud päi suundus Bason tähelaeva juurde. Ta ei näinud, kuidas Paitšadze vaarus ja vasaku käega maastikuauto ukse käepidemest kinni haaras, et mitte kukkuda. Tahtejõudu pingutades sai ta nõrkusest jagu ja liikus aeglaselt ameeriklasele järele. Astronoomi parem käsi rippus elutult küljel.

«Visake mulle redel alla!» ütles ta. Vaikides täitis Bason ka selle käsu. Kamov seisis juhtimispuldi najal ja vaatas küsiva pilguga Basoni poole, kui see uuesti tähelaeva ronis. Märgates aga samas ameeriklase selja taga Paitšadzet, naeratas ta ja noogutas peaga, nagu tahaks öelda: «Teadsin, et nii juhtub.»

Bason vabastas rihmad, millega Kamov oli kinni seotud.

«Tänan, Arsen Georgijevits!» Kamov sirutas käe välja ja märkas alles nüüd, et seltsimehe nägu on kahvatu.

«Mis teil viga on? Kas olete haavatud?» Paitšadze rääkis lühidalt vahejuhtumist.

«Kuul tabas paremat õlga,» ütles ta. «Pole midagi kohutavat, ei valutagi eriti. Ainult nõrkus kipub peale.»

«Kohe vaatame järele?» ütles Kamov, ja pöördudes Basoni poole, küsis vaevu mahasurutud vihaga: «Kus asuvad siin sidumismaterjalid?»

Ajakirjanik osutas väikesele punase ristiga kastikesele.

«Aidake haavatu lahti riietada!»

Avanud kasti, veendus Kamov, et selles leidub kõike, mida vaja. Kuul oli sisse tunginud veidi allpool parempoolset rangluud. Ent kui ta haavatu kõhuli pööras, nägi ta, et kuuloli jäänud kehasse. See oli märksa halvem lugu.

«Kardan, et me ei pääse ilma operatsioonita,» ütles ta. «Igal juhul tuleb nii ruttu kui võimalik meie tähelaevale tagasi pöörduda.»

121

Ta sidus haava kiiresti ja osavalt.

«Nüüd on kõik korras! Istuge ainult rahulikult minutit viisteist. Pean siiski ütlema, et sellise haavaga õlas oli mahaviskumine väga riskantne.»

«Kallaletung tuli ootamatult,» selgitas Paitšadze. «Ma ei saanud teisiti toimida. Ta oleks uuesti tulistanud ja siis juba kindlasti täpsemalt. Loomulikult oli mu kavalus õige algeline, kuid uskusin, et tal pole sellistes asjades kogemusi. Milleks ta üldse tahtis mind tappa? Mis oli kallaletungi eesmärk?»

«Arvan, et ma juba taipasin tema eesmärki,» vastas Kamov ja jätkas Basoni poole pöördudes ing1ise keeles:

«Kas te tõesti arvasite, et nõustun teiega tagasi lendama ja oma seltsimehed maha jätma? Ärge hinnake inimesi enda järgi, mister Bason. Kõik, mis juhtus, panen ma teie vapustatud närvide arvele. Kui te jälle normaalses seisundis olete, häbenete isegi oma käitumist.»

«Kardan, et te ise hindate inimesi enda järgi,» ütles Paitšadze vene keeles.

«Kiirustage!» käskis Kamov. «Võtke oma asjad ja hakkame minema.» .

«Ta palub end siia jätta. ütles, et ei taha Maale tagasi pöörduda. Saan temast aru.»

«Lollus!»

Bason tõi kuulekalt väikese kohvri. Ta tundis oma edasise käekäigu vastu tuima ükskõiksust. Nüüd oli kõik lõplikult otsas. Ees ootas ainult häbi ja teotus.

«Oleksin pidanud veel kord tulistama, kui see inimene maas lamas,» mõtles ta. «Kuidas ma võisin lubada venelasel end nii kergesti ninapidi vedada! . . . Lasta mööda kolme sammu kauguselt . . . Täiesti andestamatu! Kamov küll räägib, et ta poleks nagunii lennanud, aga need on ainult sõnad. Surma ähvarduseloleks ta laulnud hoopis teist laulu...»

Isiklikke asju Basonil peaaegu polnudki ja peagi oli ta kohver pakitud.

«On aeg teele asuda!» ütles Kamov. Ta kummardus Paitšadze kohale. «Kuidas te end tunnete, Arsen Georgijevitš?»

122

«Pole viga.» Paitšadze tõusis, ent lõi tuikuma ja oleks peaaegu kukkunud. Kamov haaras ta ümbert kinni.

. «Pea käib tugevasti ringi.»

«Hoidke mu kaela ümbert kinni,» ütles Kamov.

«Kõige raskem on maastikuautoni jõuda, edasi viin teid aga juba kiiresti «koju». Minge ees!» käsutas ta Basonit.

Ameeriklane täitis vaikides käsu. Hüpanud tähelaevalt maha, aitas ta Kamovil haavatut alla tuua.

«Kahetsen väga, mister Kamov, seda mõtlematut kallaletungi. Ma ei taipa isegi, kuidas see võis juhtuda, Nähtavasti pole ma täie aru juures. Charles Hapgoodi hukkumine röövis mult mõistuse.»

«Pole midagi imestada,» vastas Kamov. «Pealegi jõite te viimasel ajal ohtrasti. Arvan, et

kohus võtab seda arvesse. Viige Hapgoodi jalg tähelaeva.»
Ta tõstis Paitšadze kätele.
«On teil raske, Sergei Aleksandrovitš?»
«Mitte põrmugi! Kas olete unustanud, et viibime Marsil? »

Kamov kandis seltsimehe maastikuautosse ja seadis ta võimalikult mugavasti tagumisele istmele lamama.

Bason seisis ikka veel ukse juures. Kamovi viimased sõnad tabasid teda pikselöögina. Seni näis talle, nagu ei omistaks Nõukogude tähelaeva komandör juhtunule kuigi suurt tähtsust. Nüüd mõistis ta, et oli rängalt eksinud. See, mis talle tundus leebusena, oli vaid harukordne enesevalitsemine.

Kamov pöördus Basoni poole tagasihoitud ärritusega:«Ärge viitke meie aega! Mis te veel ootate?»

Bason ei vastanud. Vaikides tõstis ta maast selle, mis ta kaaslasest järele jäänud, asetas tähelaeva väljumiskambri põrandale ja sulges ukse. Samuti vaikides asus ta näidatud kohale masinas. Kamov istus ta kõrvale. Enne liikuma hakkamist lülitas Kamov sisse raadiosaatja.
«Lõpuks ometi!» kostis Belopolski hääl. «Mis teiega juhtus, Sergei Aleksandrovitš?» .

«Pärale jõudes jutustan kõik,» vastas Kamov. «Nüüd aga kuulake tähelepanelikult. Arsen Georgijevitš on haavatud. Korraldage mugav ase. Kui jõuame maasti

kuautoga kohale, tulgu Boriss Nikolajevitš mulle appi haavatut kandma. Peale selle toome endaga kaasa veel ühe inimese. Tema jaoks seadke valmis tagavarakajut.» «Missuguse inimese?.. Kustkohast?!...»

«See on Ameerika tähelaeva meeskonna liige. Lähemalt selgitamiseks pole praegu aega. Kannatage pisut. Maastikuauto hakkab sõitma täie kiirusega. Sõidu ajal ma teiega ühendusse ei astu. Poolteise tunni pärast oleme kohal. Kas kõik on selge?»

«Ei, esialgu on kõik täiesti ebaselge,» vastas Belo polski. «Aga teie korraldused täidetakse.»

«Nägemiseni. Lõpetan side.»

Lülitanud mikrofoni välja, pöördus Kamov Paitšadze poole:
«On teil mugav, Arsen Georgijevitš?»
«Väga hea, ärge muretsege!»
«Palun peatuge veel üks minut,» ütles ootamatult Bason.
«Milleks?»

«Tahaksin veel korraks minna tähelaeva. Sinna jäi Ameerika lipp. Tahan selle laeva külge kinnitada. Lehvigu ta siin meie Marsi külastamise mälestuseks.»
«Ei!» vastas Kamov teravalt. «Ma ei luba!» Ta käivitas mootori.

«Ma kihutan maksimaalse kiirusega, Arsen Georgijevitš. Tee on meile juba tuttav ja seega ohutu. Kui kiirus peaks teile kuidagi halvasti mõjuma, siis ütelge.»

«Midagi ei juhtu,» vastas Paitšadze. «Tunnen end kõigiti hästi.»

Tagasisõit kestis alla poolteise tunni. Maastikuauto kihutas saja kümne kilomeetrise tunnikiirusega, hoidudes kõrvalekaldumatult oma endistesse jälgedesse, mis tasasel ja tihkel maapinnal olid selgesti nähtavad. Reisijatekabiini head vedrud ja pehme tugitool tegid haavatule olukorra talutavaks ja Kamov lootis, et transportimine ei põhjusta mingeid komplikatsioone. Haav oli õnneks kerge. Tõsi, kuul tuli välja võtta, kuid see teda ei heidutanud. Tähelaeval oli olemas kõik operatsiooniks vajalik. Kui haav oleks olnud kardetavam, siis pidanuks vähemalt ööpäeva veetma Ameerika tähelaeval, kus

puudusid haavatule sobivad tingimused. Peale selle oleks esile kerkinud veel teine raskus. Tähelaeva start Marsilt toimub kolme päeva pärast. Äralennul tekib kahekordne raskusjõud, mis raskelt haavatule oleks ohtlik. Kamov teadis, et kui Paitšadzet seejuures ka surm ähvardaks, ära lennata tuleks ikkagi täpselt kindlaksmääratud päeval, kuna vastasel korraloleks

kogu meeskond hukkumisohus.
Selle päevani oli ekspeditlsioon kulg,enud erakordselt edukalt. Äralend Maalt, lend Veenuse kohal, selle planeedi vaatlemine, kohtumine asteroidiga - kõik oli läinud suurepäraselt. Väga keerukas laskumine Marsile, mida ta salajas kartis, kuigi ta oma kartust kaaslaste eest hoolikalt varjas, lõppes samuti väga hästi. Tähelaev laskus nagu maapealsele raketodroomile. .Juba näis, et kosmoseretk möödub vastu ootusi vähimagi viperuseta.
Ja nüüd, näe, oleks kohtumine ameeriklasega peaaegu kaasa toonud katastroofi.
Kamov kahetses kibedasti, et oli lasknud Basonil end lõksu meelitada. Aga kes võis arvata, et see värdjas niisuguse kuulmatu alatusega hakkama saab! Ameeriklase totrus ja tänamatus viisid Kamovi endast välja.
Mida see inimene küll mõtles! Kui oletadagi, et tema plaani oleks krooninud edu, mis oleks siis juhtunud edasi? Nõukogude tähelaev oleks ju igal juhul pöördunud tagasi Maale. Hapgoodi kosmoselaeva võis kasutada ainult sel juhul, kui ajakirjanik oleks suutnud selgitada laeva konstruktsiooni, tema mootorite ehitust, kui talle oleks teada olnud nende võimsus, arendatav kiirus ja paljud teised andmed, milleta lend kosmoselaeval pole üldse mõeldav. Kas ameeriklane teab kõiki neid andmeid? Kindlasti mitte. Kuid oletame, et ta siiski teab. Juhituna nõukogude teadlasest, oleks tähelaev laskunud loomulikult Nõukogude Liidu territooriumile. Kas tõesti võis Basonil pähe tulla mõte, et ta oleks suutnud sundida Kamovit lendama Ameerikasse? Nähtavasti oli ajakirjanik just seda arvestanud. Ta otsustas ilmselt enda järgi...

125
.Kamovile oli füüsiliselt vastik ameeriklase lähedus, kes nüüd istus tugitoolis, milles alles mõne tunni eest oli istunud Paitšadze. Ta ootas kannatamatult pika teekonna lõppu. .
Mitmel korral pöördus Kamov tagumise istme poole.. Talle näis, et Paitšadze kannatab tugevat valu. Sellest andsid tunnistust astronoomi tuhmunud silmad ja tugevasti kokkusurutud hambad. Jõuetult pühkis ta taskurätikuga otsaesisel sätendavaid higipiisku. Oli. ilmne, et sõidutee ei tundunud temale nii siledana kui tervele inimesele. Kamovi murelikku pilkukohates naeratas Paitšadze vaevu märgatavalt ja liigutas pisut huuli, korrates ikka sama lauset: .
«Pole viga, kõik on korras!»
Kui ta ainult teadvust ei kaotaks! Sõita jäi veel üsna vähe. Kihutava maastikuauto akendest vilksatasid välgunooltena mööda taimed. Kamov pööras reostaadi käepidet nii palju kui andis,. pigistades mootorist välja viimase. Ta ei kartnud sellist kiirust. Roomikute hommikused jäljed olid suurepäraselt näha ja. tuttaval teel polnud karta mingeid ohte. «Raba», mille ääres sõidukil tuli kiirust vähendada, jäi kaugele selja taha. Tähelaev oli juba päris lähedal. Iga hetk ootas Kamov tuttava silueti esilekerkimist.
Ja ikkagi ilmus see ootamatult. Laialisirutatud tiibadega tähelaeva lumivalge kere kerkis uhkelt üle madalate Marsi põõsaste, kehastades oma välimusega selle rahva jõudu, kes teda siia oli saatnud,
Kamov vaatas heldimusega oma kosmoselaeva. Missugune kontrast Ameerika väikesele tuhmhallile tähelaevale, mis kogu kerega arglikult vastu maad liibuvana näis nagu kartvat tundmatut planeeti, millele oli sattunud ja kuhu, oli nüüd määratud jääma igaveseks!
Kiirust vähendades lähenes maastikuauto tähelaevale. Kamov nägi, kuidas uks avanes ja Melnikov maha hüppas, mingi pikk ese käes. .
«Kanderaam,» märkis Kamov mõttes. Vilksamisi vaatas ta Basonile, et näha, millist muljet.
126
nende kosmoselaev avaldab. Ameeriklase nägu oli sünge.
«Ahaa!» mõtles Kamov.
Maastikuauto jäi seisma.

Paidtšadze poole pöördudes nägi Kamov, et astronoom on kaotanud meelemärkuse. Sõiduki vaevu märgatav, kuid paratamatu rappumine oli siiski oma töö teinud. Haavatu nägu näis elutuna. Kamov katsus erutatult pulssi. Ei, see oli siiski lihtne minestus. Aga ei tohi kaotada aega! Operatsiooni kiirusest olenes palju.

Kärmesti kattis ta Paitšadze näo hapnikumaskiga ja avas õhukraani. Ta andis ameeriklasele märku toimida samuti, avas ukse ja väljus maastikuautost.

«Mis on Arsen Georgijevitšiga? Kuidas see juhtus, et ta haavata sai?»

Isegi hapnikumask ei suutnud varjata Melnikovi erutust. Ta vaatas seltsimehe liikumatut keha, pööramata mingit tähelepanu Basonile. Ta lihtsalt unustas ameeriklase juuresoleku.

Haavatu pandi kanderaamile; Ta ei tulpud ikka veel teadvusele.

«See on isegi parem,» ütles Kamov. «Ta ei tunne siis kandmisel valu.»

«Kuidas see juhtus?» kordas Melnikov.

Ta vaatas vaistlikult ameeriklase poole. See seisis vaikides kõrval.

«Tervist!» Ta sirutas Basonile käe. .

«Jätke!» ütles Kamov karmilt. «Mõrtsukale ei anta kätt!»

Melnikov tõmbas ehmunult käe tagasi. «Mõrtsukas?!»

«Selle ameerika bandiidi kuul haavaski Arsen Georgijevitši,» ütles Kamov meelega inglise keeles. Ta teadis, et Melnikov saab sellest keelest aru. «Ainult tänu juhusele jäi mõrv olemata. Kas seadsite tema jaoks kajuti valmis? »

«Jah, seadsime.»

«Pange ta sinna kinni.»

Melnikov vaatas jälestusega ootamatut külalist. Tal kibeles keelel küsimus, miks Kamov ei lasknud maha seda inimest, kes püüdis Paitšadzet tappa, kuid ta nee-

las küsimuse alla. Mõne minuti pärast saab ta kõik teada. Vaikides kandsid nad haavatu tähelaevale, kus neid ootas erutatud Belopolski. Bason järgnes neile noruspäi. Märgates, et Konstantin Jevgenjevitš tegi peaga liigutuse ameeriklase suunas, andis Melnikov talle edasi Kamovi sõnad.

«Järgnege mulle!» pöördus ta Basoni poole.

Viinud ameeriklase tagavarakajutisse ja sulgenud väljastpoolt ümmarguse ukse, läks ta observatooriumi, kus Kamov kiirustas operatsiooni ettevalmistamisega. Paitšadze oli ikka veel meelemärkuseta ja Kamov otsustas narkoosist loobuda. Operatsioon kuuli eemaldamiseks ei tohi kesta üle viie minuti.

Ja tõepoolest oli viie minuti pärast kõik korras. «Nüüd on vaja ainult rahu ja hooldamist,» ütles Kamov.

«Kas te arvate, et ta on väljaspool hädaohtu?»

«Kindlasti. Haav pole kuigi raske. Minestus on tingitud vintsutusest sõidu!. Ma arvan, et kolme päeva pärast, kui stardime, tunneb Arsen Georgijevitš end küllaltki hästi.»

Rääkimise ajal lõpetas ta ühtiasi haava sidumise ja hakkas haiget energiliselt teadvusele tooma.

Kolme minuti pärast avas Paitšadze silmad. «Kuidas te ennast tunnete?» küsis Kamov.

«Hästi.»

«Püüdke end võimalikult vähe liigutada.» «Lubage mul haavatu eest hoolitseda!»; palus Melnikov.

«Me hakkame kõik kordamööda Arsen Georgijevitši juures valvama,» ütles Kamov. .

«See rikub ju meie tööplaani.»Paitšadze vaatas paluvaIt seltsimeestele otsa. «Ma ei vaja pidevat valvet. Pole ju midagi tõsist, (eks ole, Sergei Alek.sandrovitš?»

Kamov naeratas. "

«Selles küsimuses pole teil hääleõigust. Jääb nii, nagu ma ütlesin. Teie tervis on siiski kõige

kallim. Nüüd aga lamage ja vaikige. Täna ei luba ma teil enam rääkida.»
«Te polegi veel jutustanud, kuidas see kõik juhtus,» ütles Melnikov.
«Kohe jutustan.»

128

Kuulanud ära päevaste sündmuste üksikasjalise kirjelduse, ütles Belopolski mõtlikult: .
«Näib, et isegi Marsil jäävad ärimehed oma põhimõtetele truuks.»
«Teisiti ei olegi mõeldav,» vastas Paitšadze.
«Ma vist keelasin teil rääkimise,» ütles Kamov. «Miks te ei täida arsti korraldusi?»
Paitšadze naeratas ja kattis vasaku käega suu.
«See õnnetus,» ütles Kamov, «ajab tõepoolest nurja meie tööplaani, kuid sellest pole midagi. Planeet kujutab endast kõrbet. Kui Veenus valmistas .meile meeldiva üllatuse, siis Marss, millele panime nii palju lootusi, toimis hoopis vastupidiselt. Uurida «raba», koguda taimede näidiseid ja pidada jahti olemasolevatele loomadele - seda võime teha ka kolmekesi. T'ahtsin tähelaevaga õhku tõusta ja planeeti ülevalt vaadelda, kuid Basoni lask ajas nurja sellegi kavatsuse. Nüüd tuleb tahes-tahtmata oodata vaid Maale tagasilendamise tähtaega. Arsen Georgijevitš vajab võimalikult rohkem rahu. Homme sõidame Boriss Nikolajevitšiga veel kord Ameerika kosmoselaeva juurde ja teel uurime veidi «raba». Püüame leida Hapgoodi jäänused ja need maha matta. Konstantin Jevgenjevitš peab jällegi jääma tähelaevale.
«Ma hakkan taimi koguma,» ütles Belopolski.
«Ainult pärast meie tagasijõudmist. Seni kui oleme ära, ei tohi te laevalt lahkuda. Pidage meeles, et meie ei tea veel, milliseid elukaid Marsil leidub. Hapgoodi surm näitab küllalt selgesti, et tuleb olla väga ettevaatlik.»

HÜPPAV SISALIK

Järgmisel päeval, niipea kui päike tõusis, läks maastikuauto uuesti teele.
«Me jõuame tagasi umbes kuue-seitsme tunni pärast,» ütles Kamov neid saatvale Belopolskile. «Kõik korraldused, mis ma eile tegin. juhuks, kui maastikuauto eil peaks tagasi pöörduma, kehtivad ka tänase kohta.»

129

«Kõik saab tehtud! Õnnelikku reisi!» vastas Belopolski.
Kamov istus masina rooli taha, Melnikov tema kõrvale. Filmikaamerat hoidis ta süles, et kaitsta seda võimalike põrutuste eest teel. Sõiduki tagaossa olid paigutatud labidad, kirkad, nöörid, trossid ja elektrivints. Kamov sulges ukse ja käivitas mootori. Melnikov täitis samal ajal kabiini hapnikuga. Vabastanud end maskidest, viipasid nad hüvastijätuks seltsimehele,. kes seisis tähelaeva ukseavas ja maastikuauto suundus oma eilsetele jälgedele. Pööranud võsastikusihile, lülitas Kamov sisse maksimaalse kiiruse. Masin võpatas ja kihutas minema.

«Sada kümme kilomeetrit tunnis,» ütles Melnikov, vaadates kiirusenäitajale.
«Masin on hea!» vastas Kamov. «Teed on Marsil suurepärased, ei ole siin auke ega künkaid. Üldse mitte mingeid ebatasasusi. Pinnas on sile nagu laud. Kuid siiski võib sellise kiirusega sõita ainult tuttaval teerajal.»
Ühetaoline marsipealne tašandik näis elutuna, Ühtki «jänest» ei ilmunud maastikuauto teele, mis kiirelt ja ühtlaselt jättis kilomeetri kilomeetri järel selja taha.
Mõlemad kosmonaudid vaikisid. Melnikovi valdas erutus: kihutades planeedi pinnal, mida ta sageli oli Maalt vaadelnud kui väikest tähekest, tunnetas ta selle sõidu erakordsust. Kamov, kes selle tunde,juba eelmisel päeval üle elas, oli nüüd rahulik.
«Tähelepanu!» hüüdis ta äkki.«Vaadake ettepoole!» Melnikov tõstis binokli silmadele, kuid ei märganud midagi erilist.

«Kas te ei näe midagi?» «Ei midagi, Sergei Aleksandrovitš!»
«See'p see ongi,» ütles Kamov. «Seal asub «raba».
Seda on nii raske märgata, nagu oleks tegemist päris tõelise lõksuga. Eile me Arsen Georgijevitšiga ei osanud seda samuti tähele panna. Õnneks oli sõiduki kiirus väike. Tuli anda. tagasikäik. Kas näete eespool kõrvalepöörduvaid roomikute jälgi?..»
Maastikuauto jäi seisma. «Raba» ei erinenud peaaegu millegagi ümbrusest.

130
Ainult liiv oli siin pisut tumedam ja taimkate natuke kõrgem kui «kuivades» kohtades.
«Väikese. kiiruse juures võib raba õigeaegselt märgata,» tähendas Kamov. «Aga suuremal kiirusel, isegi juba kolmkümmend kilomeetrit tunnis, muutub ta ohtlikuks. Kes teab, kui sügav ta võib olla.»
Nad panid hapnikumaskid pähe ja väljusid masinast.
«Vaadake hästi sagedasti ringi,» hoiatas Kamov.
«Kui me ei märka «madude» ilmumist, kellest Bason rääkis, võib meil halvasti minna.» .
Maapind oli siin küll lausik, kuid taimi kasvas niivõrd rohkesti,. et need varjasid vaadet. Marsi loodusega kohanenud kiskja võis inimestele tähelepandamatult ligi hiilida.
«Raba» tuleb meil läbi uurida võimalikult kiiresti,» korraldas Kamov. .
Ta rääkis vaikse häälega, milles tundus allasurutud ärevust.
Maa peal kostab alati mingisuguseid hääli – kas tuule kohinat, liiva sahisemist või metsa kauget mühinat. Siin aga valitses ängistav vaikus. Maapind, õhk ja taimed olid liikumatud ning näisid päikese jahedate kiirte all otsekui tardunud. Tumesinisel taevavõlvii siin-seal siravad tähed tegid maastikupildi veelgi kummalisemaks ja ebatõelisemaks. Vaikus mõjus rusuvaIt. Pind, millele jalg astus, oli nagu valmis lõhestuma kutsumata külalise raskuse all. Loodus näis vaenulikult ja valvsalt jälgivat Maalt tulnud inimese iga liigutust. Ta oli äraootav, valmis iga hetk hävitama tema valdustesse tunginud võõraid, tundmatuid olevusi, nagu ta juba oligi teinud ühega neist.
Melnikov surus kõvemini püstoli käepidet, vaadeldes teraselt lähemat põõsapuhmast. Talle näis, nagu liigutaks keegi pikkade lehtede all. Vaistlikult liikus ta Kamovile lähemale.
«Seal on vist keegi,» ütles ta.
Kamov vaatas selles suunas, kuhu kaaslane oli käega, osutanud, tõstis siis äkki püstoli ja tulistas.
«Nagu näete, pole seal kedagi,» ütles ta. «Ärge kaotage närve. Siin on tõepoolest kõhedavõitu.»

131
Püstolipauk mõjus Melnikovile kuidagi rahustavalt ja ta tumdis oma hetkelise arguse pärast piinlikkust. Ta pistis püstoli vöö vahele ja hakkas agaralt Kamovit abistama.
Maastikuautost tassiti välja vints ja ühendati elektrimootori painduvate juhtmete kaudu auto akumulaatoriga. Kamov võttis terava otsaga terasridva ja astus aeglaselt edasi, kombates ridvaga liiva. Pinnas oli pehme.
«See pole tavaline raba nagu Maa peal, vaid kuidagi teistsugune,» ütles ta.
Ta sai astuda ainult viis võikuus sammu, kui ritv äkki käest libises ja liivasse kadus. Kamov tardus paigale.
«Paistab, nagu oleks liivakihi all vesi,» ütles ta, «kuid liiv ei saa ju seista vee peal. Küll on õnn, et me eile sellele kohale ei sattunud. Maastikuauto oleks võinud samuti kui ritv sisse vajuda.» Ta: astus sammu võrra tagasi. «Katsume sügavust mõõta. Ulatage põhjakombits.»
Melnikov tõi sõidukrst terava otsaga pika terasvarda, millesse olid puuritud mõned augud. Varda külge oli kinnitatud tross. Ettevaatlikult juhtisid nad varda samasse kohta, kuhu oli kadunud ritv, ja lasksid tal siis seal vabalt alla langeda. Trumlilt jooksev tross libises mööda

liiva ja kadus sügavusse. Kiiruse järgi, millega tross liikus, võis otsustada, et kombits ei kohta takistust ja kukub vabalt. Kamov ja Melnikov jälgisid huviga vintsilt mahakeriva trossi liikumist. Umbes minuti pärast oli kogu tross, mille pikkus oli tuhat meetrit, lõpuni maha kerinud.

«Põhja nagu polekski,» ütles Kamov.

Ta käivitas mootori ja vints hakkas trossi tagasi kerima. Terasvarda aukudes leidus samasugust liiva nagu pealispinnaseski. .

«Augud võisid liivaga täituda ka juba kohe algul,» ütles Kamov. «Sellega pole veel tõestatud, et liiv ulatuks kilomeetri sügavuseni. Huvitaval kombel on ta päris kuiv. Tähendab ülemise kihi all pole vett. Miks aga raskus langes nii vabalt? Proovime veel kord teise trossiga. »

Katset korrati. Tuha:nde kolmesaja kahekümnendal meetril varras peatus. Väljatõmmatuna tõi ta endaga kaasa samasugust liiva nagu esimeselgi korral.

Kamov võttis raadioside Belopolskiga ja kirjeldas talle üksikasjaliselt katse tulemusi.

«Proovige ka teistest kohtadest,» soovitas Konstantin Jevgenjevitš.

«Raba» pindala oli umbes üks hektar. Kamov ja Melnikov mõõtsid ligemale kolme tunni vältel tema sügavust, liikudes «kalda» äärt pidi ühest kohast teise. «Raba» keskele ei riskinud nad siiski minna. Tulemused olid kõikjal ühesugused. Jäi mulje, et Marsi selles paigas asub sügav kaev, mis on täidetud variliivaga ja .teadmata põhjustel jäänud tihedaks vajumata. Sügavuse mõõtmine kajaloodiga andis samu tulemusi - 1320 meetrit. Sügavusest võetud liivaproovid pakiti hoolikalt metallpurkidesse.

«Selle varustusega, mis meil kaasas on,» ütles Kamov, «pole võimalik midagi rohkem ära teha. Mõistatuse lahendavad kord järgmised ekspeditsioonid.»

Nad otsustasid veel «rabast» kaasa võtta näidistaime ainuvalitsevast liigist, mis siin kasvas mõnevõrra pikemaks kui tähelaeva ümbruses; ka võis ehk siinsete taimede struktuur olla teistsugune. Kõigepealt kompas Kcimov hoolikalt läbi pinnase taime ümbruses. Veendunud, et läbivajumist pole karta, hakkas ta juuri lahti.

kaevama. Samal ajal pidas Melnikov valvet, jälgides ümbrust. Mitmel korral vahetasid nad omavahel neid ülesandeid. Taimel oli tohutu hulk läbisegi põimunud juuri; mis tegi kaevamistöö väga väsitavaks. Melnikov pani ette tõmmata taim välja vintsi abil, kuid Kamov keeldus sellest otsustavalt.

«Me peame, selle taime Maale viima tervelt ja vigastamatult,» ütles ta. «Vints lõhuks aga paratamatult juuri.»

. Kahetunnilise pingsa töö järeloli eesmärk siiski saavutatud. Marsi taim võeti ettevaatlikult liivast välja ja kinnitati maastikuauto lamedale katusele laia rihma abil, mis taimesisse ei lõikuuud. Eriti hoolikalt jälgiti juurte kinnitust. Tähelaeval pannakse see hinnaline koorem spetsiaalsesse külmhoidlasse ja viiakse nii säi-

litatuna kaasa Maale, kus teda siis juba botaanikainstituudilaboratooriumides põhjalikult uurima hakatakse. Mitu sellist külmhoidlat ootasid tähelaeval. Marsi floora ja fauna näidiseid.

«Sõidame edasi!» ütles Kamov. Ta vaatas kella. «Me jäimegi siia liiga kauks. Nüüd peame ruttama.»

Maastikuauto kihutas endise kiirusega mööda eilseid jälgi edasi.

«Sellel planeedil on nii palju mõistatusi,» ütles Kamov, «et järgmistel ekspeditsioonidel on päris rohkesti tööd.»

«Miks meie nii vähe aega Marsil viibime, Sergei Aleksandrovitš?»

«Ma juba seletasin teile, miks. Me peame Maaga kohtuma teatud kindlas punktis.» .

«Marsruuti oleks võinud ju teisiti arvestada.»
«Meie oleme vaid pioneerid,» vastas Kamov. «Meie ülesandeks on Veenusest ja Marsist üldpildi saamine. Nende üksikasjaline tundmaõppimine...»
Ta ei lõpetanud lauset. Otse ees, umbes viiekümne meetri kaugusel, hüppas võsastikust sõiduteele hiiglaelukas. Mõlemad rändurid jõudsid näha looma hõbedakarvalist kasukat, *mis* kattis kogu ta keha, ja,pikki, krokodilli meenutavaid lõugu.
Märgates ootamatult endapoole kihutavat maastikuautot, liibus elukas otsekohe ligi maad Ja kadus siis äkki päratu pika hüppega tihnikusse.
Kamov vajutas täiskäigul pardapoolse roomiku pidurile. Tehes peaaegu kohapeal pöörde, lõikus maastikuauto põõsastesse ja kihutas neid enda alla muljudes elukale järele.
«Pange mask pähe!» hüüdis Kamov erutatult.
«Hoidke filmikaamera valmis! Tuleb iga hinna eest teda pildistada!»
Samas pidurdas ta sõidukit niivõrd järsku, et Melnikov põrkas peaga vastu tuuleklaasi.
«Seal ta on!» Kahekümne sammu kaugusel, järve kaldal liibus tagaaetav loom vastu maad. Vesi tõkestas tema põgenemistee ja sundis peatuma.
I

134

Melnikov käivitas filmikaamera. Kamov tõmbas samal ajal temale ja endile pähe hapnikumaskid. Elukas seisis mõne sekundi liikumatult. Seejärel avanesid suured ja hirmuäratavad lõuad, paljastades mitu rida teravaid kolmenurgelisi hambaid. Peast kuni karvase sabaotsani oli looma pikkus umbes kolm kuni kolm ja pool meetrit. Maapealse krokodilli jämedune kere toetus kolmele paarile jalgadele, millest kaks esimest paari olid lühikesed, teravate küünistega ja teineteise lähedal, tagumised aga palju pikemad ja liigestest kõverdatud nagu rohutirtsul. Arvatavasti nende abil saigi elukas teha selliseid hiiglaslikke hüppeid.
135
Ta vahtis maastikuautot oma ümmarguste, rohekashallide ja kitsateraliste kassisilmadega ning hüppas äkki tagumisi jalgu välja sirutades kaheteistkümne meetri kauguselt otse sõidukile peale.
Melnikov tõmbus selle ootamatu kallaletungi puhul tahtmatult tagasi.
Kamov ei kaotanud meelekindlust. Hetkel, kui elukas tegi hüppe, lisas ta äkki kiirust ja maastikuauto sõitis edasi, pöördudes ühtlasi paremale, et mitte järve söösta. Elukas kargas üle sõiduki ja kukkus selle taga liivale. Nähtavasti ebaõnnestunud hüppest ärritunult pöördus ta välkkiirelt ümber ja hüppas uuesti. Seekord tabas hüpe märki. Maastikuauto vappus tõukest. Kamov lülitas mootori välja.
Kiskja oli katusel ja nad kuulsid selgesti, kuidas tema küüned, aga võib-olla ka hambad metalli kriipisid. Vaevaga hangitud taim kukkus purusta\una auto katuselt alla.
«Valmis olla!» ütles Kamov.
Melnikov pani filmikaamera kõrvale ja haaras püssi. Maastikuauto liikus aeglaselt edasi, kuid elukas jäi ikkagi katusele. Võib-olla oli ta ehmunud talle täiesti võõrast liikumistundest. Saba rippus alla ja lohises mööda maad. Hammaste kriipimine metallil lakkas.
«Tuleb teda sundida hüppama,» ütles Kamov. Ta vajutas signaalinupule. .
Sireeni huilgamine lõhestas vaikuse. Sellest nähtavasti kohkunud, püüdis elukas alla hüpata, kuid seejuures libisesid ta küüned mööda metallist pinda ja ta kukkus raskelt mütsatades otse roomikute kõrvale selili. Üheks silmapilguks nägi Melnikov täiesti enda lähedal looma kõhualust heledat karusnahka ja kuut abitut õhus siplevat käppa. Elukas kõverdus kogu kehast, pööras end siis ümber ja sööstis pikkade, kümnemeetriste hüpetega minema. . .

Kamov lisas kiirust ja maastikuautoruttas kiskjale järele. Sireen huilgas katkematult, pannes marsieluka, kes iial polnud säärast heli kuulnud, tagasi vaatamata põgenema. Kamov avas esiakna.

«Tulistage ainult kindla peale,» ütles. ta. «Püüame tabada. pähe.»

136

Melnikov jälgis looma iga liigutust. Eluka hoogsad hüpped raskendasid sihtimist.

«Nii ei tule midagi välja,» ütles Melnikov.

«Kunagi peaks ta ju väsima,» arvas Kamov.

«Ei tea ju, kui kaua aja pärast. Me võime sel moel kihutades kogemata mõnda «rappa» sattuda.»

«Hästi. Proovime siis teisiti.»

Kamov lülitas sireeni välja. Ootamatust vaikusest üllatunult jäi elukas seisma ja pööras pead. Maastikuauto pidurdas temast kolme sammu kaugusel. Mööda lasta oli nüüd võimatu ja Melnikov tulistas.

«Näib, et tabasite hästi,» ütles Kamov.

Mõlemad jälgisid e[ukat üksisilmi.

«Sihtisin talle silmade vahele,» ütles Melnikov. Nad ootasid igaks juhuks veel paar minutit ja lähenesid siis loomale ettevaatlikult, püssid laskevalmis.

Elukas oli aga surnud - kuuloli tabanud täpselt silmade vahele.

«See näitab, et marsielukail paikneb aju samas kus maapealseilgi loomadel,» ütles Kamov.

«Kui neil üldse aju ongi,» tähendas Melnikov.

«Seda saame teada siis, kui oleme toimetanud ta Maa peale. »

«See asi läks meil õnnelikult.»

«Taim aga kabjuks hävis.»

«Jah, tuleb hankida uus.» .

Erutuse mõjuloli nende kõne katkeline. Nende jalge ees lamas loom, kes oli siginenud ja kasvanud Marsil, selle planeedi elu arvatavasti pika ja tundmatu arengutee tulemus. Mis ühist on sel elukaI maapealsete loomadega? Mille poolest erineb tema hoopis teistele tingimustele kohandunud organism maapealsete loomade omast, kellega teda seob väline sarnasus? Milli-seid looduse saladusi avastavad teadlased, õppides tundma seda maapealse kuuliga tapetud marsipealset olendit?

«Kas me jaksame teda kahekesi katusele vinnata?»

«Proovime! » Isegi Marsi väiksem külgetõmbejõud ei aidanud korjusega toime tulla. Elukas oli siiski kahe inimese jaoks

137

liialt raske. Vintsi ei saanud kasutada, sest neil polnud vahendeid kaldsilla valmistamiseks.

«Peame ta vedama tähelaevani, lohistades teda lihtsalt auto järel,» arvas Kamov. '

«Liiv nühib tal naha maha. Kas poleks parem sõita laudade järele?»

«Ohtlik on teda maha jätta. Võib juhtuda, et siia tulevad tema suguvennad, aga me ei tea, kas nad omasuguseid ka söövad või mitte. Ei tohi lasta sel õnnelikul jahil õnnetult lõppeda.»

«Sõitke teie üksinda, ma jään seniks teda valvama;» ütles Melnikov.

Kamov isegi ei vastanud selle peljlle. Ta vaid vaatas kord oma noore seltsimehe poole ja kehitas kergelt plgu.

«Ei jää ikkagi muud üle kui teda järel lohistada,» ütles ta. «Võtame tarvitusele kõik abinõud, et tema nahka säilitada.»

Kamov läks sõidukisse ja rääkis raadio teel kaua Belopolskiga.

«Konstantin Jevgenjevitš oli !pinuga nõus,» ütles ta. «Kui me talle auto istmepadjad alla paneme, siis ettevaatlikult ja aeglaselt sõites peaks kõik hästi. minema.»

Nii tehtigi. Maastikuautost võeti neli istmepatja, ühendati need omavahel ja vintsi abil lohistati korjus sellele pehmele alusele. Kogu selle toimingu peale kulus aega üle tunni.

«Ameerika tähelaevani me täna enam ei jõua sõita,» ütles Melnikov.

«Küllap jõuame homme.»

Tagasisõit vältas kuus tundi. Maastikuauto sõitis kõige aeglasema käiguga. Sageli tuli peatuda, et paremini kinnitada improviseeritud «järelvankri» üksikosi. või kohendada sellel sõitvat korjust. Päike hakkas juba läände vajuma; kui väsinud jqhimehed lõpuks tähelaeva juurde jõudsid. Tapetud looma paigutamine külmhoidlasse oli samuti hea tükk tööd. Kamov lükkas kategooriliselt tagasi ettepaneku kasutada Basoni abi ja nad nägid kolmekesi kurja vaeva kuni pimeduse saabumiseni.

«Viiest päevast on juba kolm möödas,» ütles Kamov, kui' raske töö oli lõpetatud, «meie aga oleme selle aja vältel väga vähe ära teinud.»

«Paneme ülejäänud kahel päeval tempot juurde,» vastas Belopolski. «Tegelikult polegi saavutused nii väga väikesed. Selle sisaliku Maa peale toimetamine on juba isegi suur vägitegu.»

«Kuidas te ütlesite? Sisaliku?,»

«Jah. Hüppav sisalik. Minu arvates on see kõige sobivam nimetus sellele loomale.»

LIIVATORM

Tähelaeva Marsil viibimise neljandal päeval tõusid Belopolski ja Melnikov magamast tund aega enne päikesetõusu. Oli tähele pandud, et igal hommikul ilmusid tähelaeva lähedusse väikesed jäneseid meenutavad loomakesed. Kamov käskis iga hinna eest vähemalt ühe neist maha' lasta. Kaasas snaipersihikuga püssid, ronisid mõlemad seltsimehed tähelaeva tiivale. Oodata ei tulnud kuigi kaua. Nagu eelmistelgi päevadel, ilmusid «jänesed» koos algava päeva esimeste valguskiirtega. Viis loomakest karglesid pikkade hüpetega järvekaldal.

Kaks lasku kõlasid peaaegu korraga ja kaks «jänest» jäid jahirneeste saagiks.

Endaga rahul, pöördusid nad tagasi tähelaevale ja teine külmkamber võttis hoiule veel kaks Marsi fauna esindajat. Kamov kiirustas hommikusöögiga. Tuli sõita Ameerika tähelaeva juurde ja teel hankida lõhutud rabataime asemele uus.

«Selleks võib kulutada kokku viis tundi,» ütles ta.

«Eks sellega ole nii, kuidas läheb,» tähendas Belopolski. «Seni pole ükski päev Marsil möödunud üllatuseta.» Ta oli tusane ja pahur. Juba neljandat päeva pidi ta istuma «kodus». Olukord oli kujunenud nii, et Kamovil tuli iga päev teha matku maastikuautol, aga Konstantin Jevgenjevitš igatses nii väga ka oma silmaga näha Marsi loodust.

«See on kõikjal ühesugune,» lohutas teda Kamov..

«Ei või olla,» vastas Belopplski. «Loodus on lõpmatult mitmekesine.»

«Homme lähete koos Boriss Nikolajevitšiga uurima tähelaeva ümbrust põhja ja ida suunas. Õhtul aga lahkume Marsilt.»

Need Kamovi sõnad leevendasid Belopolski tuska ja ta väljus tavalises meeleolus, et saata oma seltsimehi juba kolmandale matkale.

«Ärge viitke aega!» ütles ta hüvastijätul.

Maastikuauto läbis kiiresti need viiskümmend kilomeetrit, mis lahutasid tähelaeva «rabast». Kamov ja Melnikov vestlesid kogu aeg eile tapetud «sisalikust».

«Huvitav loom, eks ole, Boriss Nikolajevitš?» rääkis Kamav. «Keha nagu sisalikul, tagumised jalad nagu rohutirtsul, lõuad meenutavad krokodiili, silmad kassi, nahk on aga nagu valgel karul. Kunagi üks järgmistest ekspeditsioonidest püüab selle imepeletise elusalt ja viib Maa peale.» .

«Ta ei saaks hingata meie õhus, mis on Marsi õhust märksa tihedam.»

«Tehakse eriline hõrendatud õhuga puur, aga toita võib teda kas või kodujänestega.»

«Tahaksin sellest jahist osa võtta,» ütles Melnikov.

«Kas te oleksite siis nõus veel kord Marsile lendama? »

«Mitte ainult Marsile, vaid ükskõik kuhu' vaja!»

«See on hea. Juhuseid võib palju tulla. Kosmoseretked alles algavad. Aga et neist kasulikult osa võt.ta, selleks tuleb palju õppida.» .

«Seda ma just mõtlengi teha!» vaštas Melnikov.

«Õige. Kunagi saab teist ehtne «tähekapten».»

Kamov muigas, meenutades tiitlit, mille ameerika ajlehed andsid kunagi Hapgoodile.

Oli see nüüd eilse praktika vili või sattusid nad «kergemale» taimele, aga peatus «rabas» ei kestnud tundigi ja laadinud oma saagi masina katusele, kihutasid nad edasi rada pidi, mis eile «hüppava sisaliku» ilmumisega oli katkenud.

Maastikuauto kell näitas kümnendat hommikutundi, kui horisondil tuli nähtavale Ameerika tähelaeva

140

siluett. Kahe minuti pärast olid nad juba kohal. Kamov peatas sõiduki samas kohas kus eelmiseigi korral.

«Küll on ikka väikene!» ütles Melnikov ameeriklaste tähelaeva uudistades.

«Suur just pole!» Kamov vaatles hoolikalt ümbrust. Esimese mulje järgi polnud selle kahe päeva. jooksul midagi muutunud. Mõlkis kell ja purunenud lamp vedelesid endiselt maas. Tähelaeva uks oli kinni. Lähemal vaatlusel aga märkas ta arvukaid jälgi liival ja ka .tähelaeva tiibadel. Nende pind oli tugevasti kriimustatud. .

«Siin on käinud elukad,» ütles ta. «Ja ma arvan, et üsna mitu. Tuleb olla väga ettevaatlik. Nad võivad peituda siinsamas läheduses. Need karvased hüppavad sisalikud on väga ohtlikud.» Ta jäi hetkeks mõttesse ja jätkas siis: «Hapgoodi jäänuseid otsides ei väljume masinast. Aken tuleb siiski avada. Relvad hoiame laskevalmis. Milliste kuulidega on nad teil laetud?»

«Lõhkevatega. »

«Siis on kõik korras. Liigume.» Maastikuauto läks aeglaselt liikvele.

Tähelaeva ümbruse hoolikas vaatlemine kestis peaaegu terve tunni. Ümberringi oli kõik vaikne. Ühtki elukat ei tulnud nähtavale, ehkki liival võis sageli näha nende jälgi.

Otsingud ei andnud tulemusi.

Nad pöõrdusid ,tagasi tähelaeva juurde. Tuli kiirustada. Kordamööda autost väljudes kaevasid nad labidatega sügava augu. Kirkasid kasutada polnud vaja.

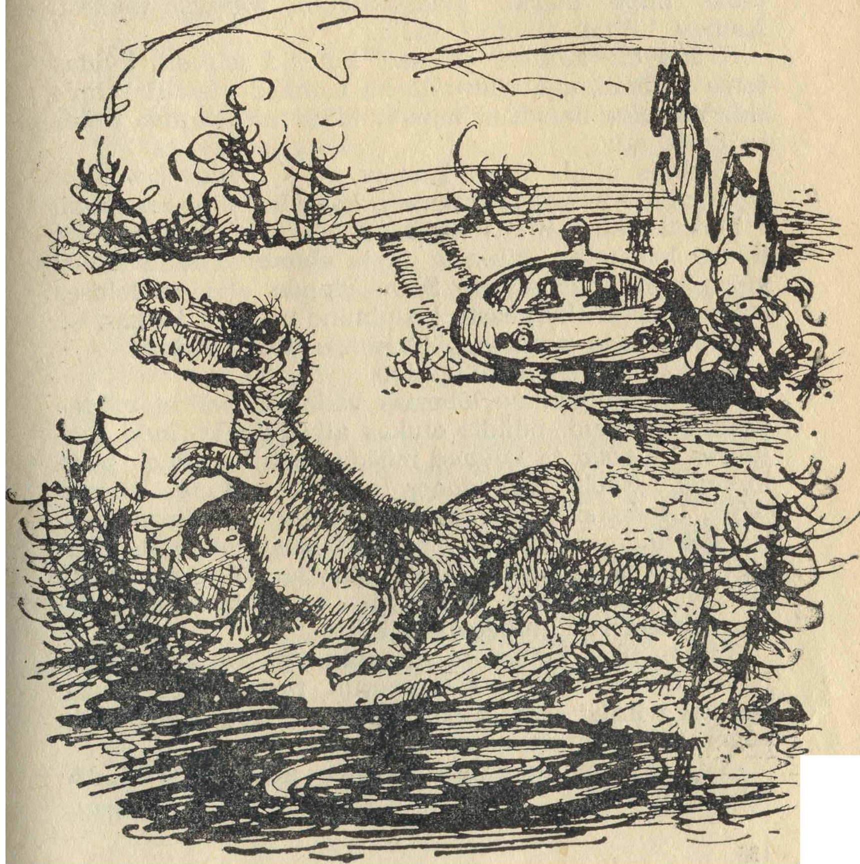
Kamov korjas kokku kella ja lambi riismed. Tähelaevas pani ta juhtimispuldile suure lakkpitsatitega ümbriku. Selles oli akt ameeriklaste Marsile lendamise kohta ja tähelaeva kapteni Charles Hapgoodi hukkumise kirjeldus. Akti oli Kamov koostanud vene ja inglise keeles ning varustanud enda ja Basoni allkirjadega.

Otsinud üles Ameerika lipu, millest Bason oli rääkinud, ja leidnud suure metallkasti, pani Kamov sellesse Hamtoodi jala, väljus siis tähelaevast ja sulges enda järel ukse.

Tähelipusse mähitud «kirst» lasti auku, auk aeti, kinni ja selle kohale tehti väike hauakũngas.

141

.Rohkem polnud siin midagi teha ja Kamov asus oma kohale sõiduki rooli taha. Kell oli umbes üks. Poolteise tunni pärast jõuavad nad koju.
Maastikuauto hakkas liikuma. Heitnud veel kord pilgu Ameerika tähelaevale, märkas Melnikov, et järv selle taga muutus tumedaks: veepind virvendas tugevasti.
«Tuul tõuseb,» ütles ta.
Kamov vaatles taevast. See oli, nagu ikka tumesinine, mõne siin-seal vilkuva tähega. Peaaegu seniidis, päris Päikese läheduses helkis Deimos, Marsi teine kaaslane. Ühtki pilve polnud näha. .
. ..«Kolm päeva oli tuulevaikne,» ütles ta. «Pole midagi imestada, kui see vaikus lakkab. Marsil peaks esinema ka tuuli.»
Kuuldus krõbin valjuhääldajas ja s-amas kõlas Belo polski hääl: .
«Sergei Aleksandrovitš, kas te kuulete mind?» «Kuuleme hästi,» vastas Kamov.
«Kus te praegu asute?»
«Ameerika tähelaeva juures. Just hakkasime siit ära sõitma.» .
«Missugune ilm teil seal on?»
«Tõusis väike tuulehoog.» .
Oli kuulda, kuidas Belopolski Paitšadzelt midagi küsis.
«Me palume teid võimalikult kiiresti siia sõita. Kõigi tundemärkide järgi peaks varsti algama liivatorm.» .
«Hästi, Konstantin Jevgenjevitš.»
«Arsen Georgijevitš küsib, kas teie arvates poleks: parem ettevaatuse mõttes Ameerika tähelaevale minna ja oodata selles tormi möödumist?»
«Ei,» vastas Kamov. «Pole ju teada, kui kaua torm kestab. Kui lahkume autost ja jätame ta seisma, võib. tO'rm teda kahjustada või liiva alla matta. See tooks endaga kaasa suuri raskusi. Ma usaldan masinat. Küllap murrame õnnelikult läbi.» .
Maastikuauto sõitis edasi täie kiirusega. Roomikute, lülid sulasid otsekui üheksainsaks helkivaks vööks. Tuul puhus otse vastu, kuid võimas masin nagu poleks seda «tundnudki».
.
142
«Kas need tormid on ohtlikud?» küsis Melnikov, ja nähes, et Kamov ei vasta, vaid vaatab pingsalt ettepoole, jätkas: «Konstantin Jevgenjevitš rääkis mulle, et Marsi liivatormid ei suuda meie maastikuautot rivist välja lüüa.»
«Belopolski eksib harva,» ütles Kamov.
Tuul paisus järjest. Kerge liivatolm tõusis õhku, kat tes silmapiiri uduvinega.
«Torm on päris lähedal,» ütles Kamov.
Ja nagu tema sõnade kinnituseks tõstis järsk tuuleiil maastikuauto ees üles terve liivapilve ja paiskas selle vastu akent.
Jällegi klõpsatas raadio:
«Räägib Belopolski.»
«Kuuleme teid.» .
«Tähelaevale läheneb idast hiiglasuur liivavall, mis liigub väga kiiresti. Kardame, et te ei jõua tähelaevani läbi murda. Kas te «rabast» juba möödusite?»
«Veel mitte.»
«Kas olete seflest veel kaugel?»
«Umbes kakskümmend kilomeetrit.»



«Oleks hea, kui jõuaksite sealt enne tormi mööda sõita. Arsen Georgijevitš ütleb, et see on kõige ohtlikum teelõik.»

«Arvan, et jõuame. Umbes kahekümne minuti pärast peaksime ülema «raba» juures.»

«Loodetavasti läheb torm ruttu mööda,» utles Belopolski.

«Igal juhul mitte enne kaht või kolme tundi. Kas mäletate,. mida te ise kirjutasite oma raamatus tormide kohta Marsil?» Kamov puhkes seejuures naerma. «Nüüd me siis kontrollime teie arvutusi.»

«Oleksin õnnelik, kui selguks, et eksisin.»

«Kardan, et te siiski ei eksinud. Edaspidi kõneleb teiega Boriss Nikolajevitš.»

«Kas «raba» on veel kaugel?»

«Kilomeetrit kümme.»

«Liivapilv on tähelaevast ainult kilomeetri kaugusel,» ütles Belopolski. «Ta liigub edasi kohutava kiirusega.» J a hetke pärast lisas: «Akendest pole enam

võimalik välja näha. Ilm on muutunud täiesti pimedaks.»

Ei Kamov ega ka Melnikov vastanud midagi. Siis aga paiskas Melnikov mikrofonisse: «Näeme liivapilve. «Rabani» on jäänud veel kolm kilomeetrit.»

Horisondil tõusis äärest ääreni üles hiiglasuur tume sein. Tuuloli üles keerutanud tiheda liivamassi ja kandis seda nüüd kohutava kiirusega edasi, maastikuautole otse vastu. Kohtumiseni jäid veel vaid mõned sekundid.

Kamov teadis hästi, et kui maastikuautol õnnestub «rabast» mööduda enne kohtumist selle liivaseinaga, siis on hädaoht märksa väiksem. Pimeduses, mis nüüd kohe pidi saabuma, oli'«raqa» kohutavaks ohuks.

Liivapilv lähenes hoögsalt: oli näha: kuidas tema ees raevutsesid püörised. Juba nägi Kamov ees «rabast» kõrvalepöörduvaid roomikute jälgi...   I

Veel! . .. Veel pisut!...

Melnikov kallutas end ettepoole, nagu tahaks oma kehaga võimsale mootorile kaasa aidata.

Maastikuauto oli ärapööramiskohast niisama kaugel kui orkaani kurjakuulutav seingi. Kumb jõuab kiiremini «rabani»? See võis olla elu ja surma küsimus,

«Tänan, sõbrad!» hõiskas Kamov valjusti, kui maastikuauto tegi hoogsa poolkaare ja pööras piki varase'maid roomikujälgi tähelaeva poole suunduvale sirgele.

«Kellele te seda hüüdsite?» küsis Melnikov.

«Uraali töölistele,» vastas Kamov.«Neile, kes valmistasid meile selle suurepärase masina.»

Kohutav paik jäi selja taha. Nüüd ei tohi ainult pimeduses õigelt teelt kõrvale sattuda.   .

Ja samal minutil, nagu püüdes selle võidu eest kätte maksta, sööstis kohutav tuulispask

maastikuautole kallale. Kiirus langes järsult neljakün;mele kilomeetriIe tunnis. Pilkane pimedus mähkis endasse kogu ümbruse. Vastu autoaknaid peksid krigisedes rasked liivamassid, nagu nühiks keegi neid smirgelpaberiga.

«Boriss Nikolajevitš, paluge raadiomajakas tegevusse lülitada.»

Just samal hetkel, nagu olekski juba palvet kuuldud, süttis kilbil

tuhmroheline ring, selgesti eralduva musta ribaga keskel.

«Tubli! Taipas juba isegi,» ütles Kamov.

Nüüd tuleb ainult täpselt suunda hoida, et must riba ei laieneks ega muutuks tuhmiks. See tähendaks, et maastikuauto on teelt .kõrvale kaldunud. Ülejäänu teevad mootor ja masina tugevad seinad.

. «Kuidas on lood, Boriss Nikolajevitš?» küsis ta.

«Kõik on korras, Sergei Aleksandrovitš! Kahju, et seda orkaani ei saa filmida.»

. «Vaat mille pärast tema muretseb!» naeris Kamov. «Kardan, et sellise tugeva valgustuse juures võib film kergesti rikki minna!»

Nende ümber raevutses ,torm. Marsi loodus oileks nagu vihastanud, et ta ei saa jagu väikesest jultunud masinast, mis ilmus siia kaugelt Maalt ja liigub kõigi loodusjõudude kiuste jonnakalt edasi.

Neid ümbritses läbipaistmatu öö. Imelik oli mõelda, et kusagil väljaspool tormi piirkonda särab päike, et kõik see toimub südapäeval. Melnikov proovis süüdata maastikuauto katusel asuvat prožektorit, kuid selle suhteliselt nõrk valguskiir ei suutnud tihedast liivaeesriidest läbi tungida ja ta kustutas tule.

Juhtimiskilbil asuvate mõõteriistade sinakas valgushelk oli ainus, millel silm võis puhata närvidele käivast pimedusest.

«Kas te ei karda, et liiv tungib veorataste kuullaagritesse?» küsis Melnikov. .

«Ei karda,» vastas Kamov. «Belopolski korraldusel ja tema vahetul juhtimisel pidi maastikuauto taluma katsetuste ajal vabrikus pikaajalist kestvat peenikese liivajuga. Nagu näitas sellele järgnenud hoolikas kontroll, ei sattunud veoosadesse ühtki liivatera.»

Möödus peaaegu pool tundi.

Äkki süttis põhjatus pirniduses tibatilluke ere täpp. «See on prožektor!» ütles Karoov. «Tiilllendab me oleme päris kodu lähedal.»

«Huvitav, et ta on sellise tormiga nähtav.»

«Nelljsada kilowatti. See on ju peaaegu aviomajaka võimsus.» . .

Melnikov lülitas sisse mikrofoni.

.«Näen prožektorit!» teatas ta.

«Tore!» vastas Belopolski. «Me süütasitne ta juba viisteist minutit tagasi. Tähendab te olete üsna ligidal.

Kas paistab hästi?»

«Täiesti selgelt.»

«Kuidas maastikuauto käitub?»

«Suurepäraselt! Sergei Aleksandrovitš palub raadiomajaka välja lülitada.»

«Lülitan välja.»

Auto aeglustas liikumist. Tähelaevoli kusagil päris lähedal.

Prožektor põles heleda tähena ja tema valguses said tuhmilt nähtavaks sõiduki akna taga keerlevad liivaterad.

Torm ei lakianud, vaid muutus veel raevukamaks.

Kuid nüüd polnud ta enam ohtlik. Maastikuauto lähenes «kodule».

Nähtamatu niidina sidus valguskiir teda tähelaevaga, sõpradega, kes kannatamatult ootasid seal kindlate seinte taga.

M Ä L E S T U S SAM M AS

Väljumine maastikuautost polnudki nii lihtne.

Orkaan rabas jalust, laskmata astuda ühtki sammu. Peatunud sõiduk kattus silmapilkselt kuni akendeni liivaga. Sealsamas kõrval asuv tähelaev oli vaevalt nähtav. Ainult prožektori ere tuli võimaldas kuidagi orienteeruda.

Kamov juhtis masina vahetult tähelaeva külje alla, vasaku parda varju. Tema palvel nihutas Belopolski lennuki tiiva pisut välja, nii et maastikuauto oli ka ülalt kaitstud. Väljumisruumi uks oli auto uksega vastakuti. Neis tingimustes polnud üleminek laevale enam ohtlik ja rändurid lahkusidki teineteise järel maastikuautost.

Tähelaev lamas vastu maad. Rattad ja tiiyad olid sisse tõmmatud, et vähendada tuule mõjupindq. Uks asus madalal ja sisenemiseks polnud vajagi kasutada treppi.

Lennukis vabastas Kamov end hapnikumaskist ja läks otsekohe Paitšadze juurde. Kogu sõidu vältel polnud haavatust kordagi juttu olnud, kuid Melnikov sai aru, et arsti mõtted keerlesid pidevalt patsiendi ümber. Haavatu tundis end hästi. Vahetanud sideme, mõõtis Kamov haige temperatuuri ja siis alles rahunes.

«Näib, et kõik kulgeb õnnelikult,» ütles ta. «Ülehomseks stardiks olete juba päris tubli.»

«Sellise haavaga,» vastas astronoom, «poleks ma sõja-ajal rivist lahkunudki.» .

«See on iseasi,» vastas Kamov. «Võitlus loodusega peab toimuma ohvriteta.»

Torm möllas veel poolteist tundi ja lakkas siis niisama ootamatult, kui oli alanudki. Liivasein kihutas tähelaevast mööda ja kadus kiiresti horisondi taha. Mõne minuti jooksul puhus veel tuul, siis vaibus seegi. Tähelaeva ümbrus võttis täpselt endise ilme.

«Väga huvitav!» rääkis Belopolski. «Kui me selle tortni ajal oleksime maganud, siis poleks me mingi hinna eest uskunud, et see üldse siin märatses.»

Tõepoolest - ümberringi polnud orkaanist näha. vähimatki jälge. Pinnast kattev liivakiht näis puutumatuna. Tihedad põõsad seisid nagu varem, nende juurtel polnud isegi liivakuhikuid. Ainult tähelaeva paremal pardal kõrgus tohutu küngas, kattes sellel küljel kõik aknad.

«Tõstke tähelaev ratastele,» -käsutas Kamov. Melnikov surus nupule puldil. Mootor hakkas tööle ja ra.ttad väljusid oma pesadest. Sõiduk kerkis aeglaselt parda äärde kuhjunud liiv varises alla ja aknad vabanesid.

Nüüd oli sellestki küljest kõik nagu enne. Endiselt helkis liikumatu järvepind. Näis, nagu ei oleks tema madalate kallaste vahel mitte vesi, vaid elavhõbe.

«Tuul vaibus täiesti,» tähendas Kamov. «Marsi loodus annab meie meteoroloogidele kõvasti peamurdmist.»

«Botaanikudki saavad palju tööd,» lisas Belopolski.

«Näib, et tormi ajalliibusid taimed vastu maad. Kuidas said aga nii jämedad varred painduda? Nende siseehitus on nähtavasti teistsugune kui maapealseil taimedel.»

«Kõlk onsiin teistsugune,» jätkas Kamov. «Ainult väliselt meenutab Marsi loodus mõnevõrra Maa oma, tegelikullt aga on tema areng läinud tõenäoliselt hoopis teist teed kui Maa peaal. Iga ala teadlastel oleks siin lai uurimisväli.»

«Aga meie taim?» hüüahs äkki Melnikav, tormates akna juurde. .

«Kas tõesti tuleb veel kolmandat korda selle õnnetu põõsa järele sõita?» ütles Kamov.
Kartus oli siiski asjatu. Taim, mille nad tormi ajal täiesti unustasid, oli omal kohal. Mõne minuti pärast, peale liivast punastamist, oli see juba külmhoidlas.
Päikeseloojanguni oli veel küllalt aega. Ülejäänud osa päevast kasutati, nagu ekspeditsioonil kavas, mälestussamba püstitamiseks, mis pidi, tähistama tähelaeva maandumiskohta. Töö vältas mitu tundi ja osa võttis sellest kogu meeskond peale Paitšadze, kellel Kamov kategooriliselt keelas tähelaevast väljumise. Bason istus kajutis luku taga. Oli otsustatud, et *ta* vabastatakse sealt alles siiis, kui tähelaev Marsilt lahkub. Mälestussamba asukohaks valiti tähelaeva läheduses väike lagendik, mida piirasid igast küljest tihedad, põõ*sad. Kaugus* lagendiku keskelt lähima põõsani oli üle kahekümne meetri, nii et «hüppavad sisalikud» ei saanud töötajaile märkamatult läheneda. Pealegi olid kõik varustatud relvadega.
Paitšadze nõudis tungivalt, et tal lubataks olla vähemalt väljumisruumi lahtise ukse juures. Sellelt kõrguselt oli kogu ümbrusest hea ülevaade ja *ta* võis - seltsimehi hädaohu korral õigeaegselt hoiatada. Teda ennast kaitses tähelaeva uste asetus.
Võtnud kasutusele kõik need ettevaatusabinõud; asusid kosmoserändurid rahulikult tööle.
Ootamatule takistusele põrgati siis, kui hakati tähellaevast välja laadima peenikesi terasvaiu, mis planeedi liivasesse pinnasesse rammituina pidid saama mälestussamba alustugedeks. Iga vai oli kaksteist ja pool meetrit pikk; neid väljumiskambri kaudu välja tuua osutus võimatuks. Kitsas koridoris ei saanud vaiu kuidagi ümber pöörata. Tuli kasutada observatooriumis olevat

luuki. Selle luugi kaudu pugesid lennust osavõtjad Maa peal tähelaeva, sest väljumiskamber oli stardiga seotud tehnilistel põhjustel suletud.
Neli vaia toodi observatooriumi ja siseruumidesse viiv ümaruks suleti tihedalt. Sõiduki rattad tõmmati sisse - sel kombel nihkus luuk madalale maapinna lähedale. Kamov hakkas observatooriumist üksinda üksteise järel raskeid terasvaiu seltsimeestele välja ulatama. See tehtud, sulges *ta* luugi, taastas normaalse õhu ruumis, ja tõstnud tähelaeva kere uuesti üles ratastele, läks välja teistele appi.
«Hooletus!» Ütles *ta.* «Tähelaeva konstrueerimisel oleksin pidanud praegust olukorda ette nägema.»
Vaiade sisselöömine polnudki nii lihtne *töö.* Maa peal poleks see mingil juhul jõukohane olnud kolmele inimesele. Marsi väiksem külgetõmbejõudaga aitas kõigist raskustest üle saada.
Elektrivintsi abil tõsteti esimene vai üles jal seati vertikaalseks. Kergetel alumiiniumist treppidel seistes kinnitasid Melnikov ja Belopolski vaia otsa raske elektrivasara. Vool elektrivihtsi ja vasara käivitamiseks saadi maastikuauto akumulaatoreist. Vasar, mis Maa peal kaalus kolmsada kilogrammi, kaalus siin ainult sada kümme kilogrammi. Ent sedagi oli küllalt, nii et kaks meest pidid kogu jõu kökku võtma, et vasarat vajalikule kõrgusele tõsta.
Vaia rammimisel tuli olla väga ettevaatlik, sest liivases pinnases läks see iga löögiga peaaegu poole meetri võrra sügavamale. Vasara hoidmine sellistes
tingimustes oli küllaltki pingutav. Kamov lülitas elektrivoolu sisse üheks-kaheks vasaralöögiks ja kat kestas siis jälle voolu, kuni Melnikov ja Belopolski laskusid treppredelil mõne astme võrra allapoole. Niisuguse täpse koostööga löödi vai täielikult maa sisse.
Peale lühikest hingetõmmet alustati samal viisil teise vaia rammimist ja lõpuks oli *ka* viimane, neljas vai sügavale maasse löödud.
Vaiadele asetati paks terasplaat ja kruviti poltidega kõvasti kinni. Monumendi alus oli valmis. Ülej'äänud töö läks juba lihtsamalt.
Õhtul kella kaheksaks **oli** mälestusmärk püstitatud.

LiivalagendikuI, keset kummalisi sinkjashalle taimi, kerkis paljudeks aastateks kolme meetri kõrgune roostevabast terasest obelisk. Tema tipus leekis loojuva päikese kiirtes rubiintäht kuldses raamis.

Erutuse ja uhkusega silmitsesid monumendi püstitajad oma töö vilja, Kodumaa hingus kandus nendeni läbi lõputute kauguste, mis nende tähelaev oli ületanud, et siia kaugele planeedile jätta see suure teadusevõidu sümbol. .

KALJUD

Ilmnes, et maastik tähelaevast põhja ja ida pool ei erinenud millegagi juba uuritud läänepoolsest osast. Jäi mulje, et Marsi looduslik ilme on kõikjal ühesugune, vähemaltplaneedi selles osas, kus laev oli

maandunud. Nõukogude teadlased, tehes kokkuvõtteid nii kohapealsetest vaatlustest kui ka sellest, mida olid näinud kosmoselaeva akendest Marsi kohal lennates, tulid järeldusele, et planeedi pinnaehituse valitsevaks osaks on kõikjallaiuv kõrb. Loomariigi esindajaiks olid tõenäoliselt ainult «hüppavad sisalikud» ja «jänesed».

Sellise mulje jättis Marss esimestele külalistele Maa pealt. .

Kas võis seda muljet aga üldistada kogu planeedi kohta? Sellele küsimusele saab anda vastuse vaid tulevik.

«Elu arenemiselomab määravat tähtsust energia hulk, mille planeet saab oma keskselt allikalt, Päikeselt,» seletas kord Belopolski, «Arenguprotsess sõltub tervikuna sellest tegurist. Ei tule sugugi arvata, et kõikidel planeetidel, kus esineb elu, peaks see protsess tingimata viima inimesetaoliste olevuste tekkimiseni. Marss on alati saanud märksa vähem päikeseenergiat kui Maa, seepärast on täiesti loogiline järeldada, et evolutsioon on siin olnud palju aeglasem kui Maal ega ole kujundanud kõrgelt arenenud mõistuslikke olevusi. Maa asub Marsist soodsamais tingimusis, saades rohkem päikeseenergiat, ja areng on seal toimunud kiiremini. Veenus aga on veelgi paremas olukorras ja seal peaks see protsess kulgema veel kiiremini. On täiesti tõenäoline, et elu Veenusel jõuab arenemises maapeal

sest elust ette. Loodus oma lõputus mitmekesisuses on suuteline kohanema igasuguste tingimustega, nagu seda kujukalt näeme Marsil.»

:Need Konstantin Jevgenjevitši sõnad meenusid Kamovile, kui ta maastikuauto aknaist nägi ikka üht ja sama tuttavat pilti Marsi tasandikest.

Maastikuauto liikus seni veel läbiuurimata suunas lõunasse. Hommikul olid Melnikov ja Belopolski teinud kolmetunnilise sõidu põhja ja idasse, avastamata midagi uut. Kamov otsustas ettenähtud programmi lõpule viia ja siirdus üksinda viimasele retkele.

«See sõit on nii rohkem vormilist laadi,» ütles ta enne lahkumist oma sõpradele. «Võtan selle ette vaid südametunnistuse rahustamiseks, et keegi ei saaks ütelda, nagu poleks me täitnud oma ekspeditsiooni

kava. Meie töö Marsil on lõppenud. Pole mingit mõtet praegu asja ees, teist taga kahel inimesel riskeerida.. «Ühel samuti mitte,» vastas Paitšadze.

«Minuga ei saa midagi juhtuda. Sõidan paraja kiirusega umbes saja kilomeetri kaugusele ja pöördun siis jälle tagasi. Peame ju ometi teada saama, mis on meist lõuna pool. Kui aga midagi peaks juhtuma,— lisas ta, «siis on Boriss Nikolajevitš tagasilennul Konstantin Jevgenjevitšile

igati abiks. Üksinda oleks raske toime tulla, kuna Arsen Georgijevitš langes rivist välja.» .
Mitte mingid argumendid ei andnud tulemusi: Kamov jäi oma juurde kindlaks. Tema seltsimehed mõistsid, et vaidlemine on asjatu, ja nõustusid õige
vastumeelselt komandöri otsusega ,minna retkele . üksinda. ,
Belopolski võttis Kamovilt siiski sõna, et ta mingil juhul masinast ei välju.
Maastikuauto liikus keskmiselt ,nelikümmend kilomeetrit tunnis ja Kamov jälgis tähelepanelikult maastikku enda ees, et õigeaegselt märgata mõnd «raba».
Maastik muutus. pikkamööda märgatavalt madalamaks. . Sagenesid järved ja .taimkate oli, siin lopsakam kui tähelaeva ümbruses. Kamov pani tähele, et võsastikud muutusid ikka tihedamaks ja ulatuslikumaks.
Kui nad eespool moodustavad tiheda seina, tuleb mul tagasi pöörduda. Püüda neist läbi tungida oleks ettevaatamatu,» otsustas ta endamisi.
Esialgu olid aga liivased lapid taimede vahel küll'altki suured, nii et maastikuauto sai manööverdades takistamatuh edasi liikuda. Vaatlusväli oli avar ja Kamov ei. kartnud «sisalike» ootamatuid rünnakuid. Nende elukate jälgi polnud kusagil näha.
Möödus veel terve tund. Ta oli tähelaevast juba seitsmekümne kilomeetri kaugusel. Oli aeg tagasi pöörduda. Kaks tundi kulub maastikuauto koost võtmiseks ja pealelaadimiseks. Täpselt kell kaheksa lahkub tähelaev Marsilt. Nähtavasti ei anna ka see viimane retk midagi uut.
Kamov peatas auto ja 'Vaatles ümbrust. Pilt oli ikka. sama.

Ta lülitas sisse mikrofoni ja teatas laevasolijaile, et alustab tagasisõitu.
«Sõidan t'agasi teist teed kaudu. Tunni aja pärast pange raadiomajakas tööle,» teatas ta.
Kamov võttis suuna idasse. Uurinud siingi maastikku kuni kahekümne kilomeetri kauguseni, ilma et oleks avastanud midagi tähelepanuväärset, pöördus ta nüüd
otsustavalt põhja, «koju». Lootmata näha mööduval maastikul midagi erilist, vaatles Kamov siiski endise tähelepanelikkusega ümbrust.
Vilksatas mööda järveke, mida palistas lopsakas sinkjashallide taimede puhmastik. Kuigi see pilt oli iseendast väga ilus, ei jäänud silm sellele siiski kauemaks peatuma. Kümneid taolisi järvi oli juba varemgi teele sattunud. Nüüd möödus väike lagendik, sarnane sellega, kuhu nad olid püstitanud obeliski. Ka kollase, halli ja sinise värvi kombinatsioonid on ilusad, kuid olid juba nähtud sadu selliseid lagendikke.
Maastikuauto liikumistee kõrval tuli äkki selgesti nähtavale pidev jälgede ahel. Kamov vähendas kiirust ja vaatleis tähelepanelikult jälgi. Need olid Marsi valitseja, vastiku krokodillilõustaga karvase kiskja «sisaliku» - jäljed. Millal võis elukas siit mööduda?
Seda oli raske kindlaks teha. Võimalik, et eelmisel päeval, aga võib-olla alles mõni minut enne maastikuauto ilmumist. Tasasel liival säilivad jäljed kaua. Ehk
jälgivad kuskil päris lähedal kassisilmad masinat ja pikad, rohutirtsu kombel kõverdatud tagumised jalad on pingul otsustavaks hüppeks.
Kui palju mõistatusi peidab endas selle eluka organism! Milline on tema hingamisaparaadi ehitus? Tal tuleb hingata vähese hapnikusisaldusega hõrendatud
õhku. Ükski maapealne loom ei saaks siin hingata.
Eluka hiiglapikad hüpped,mis paiskavad keha kaheteistkümne meetri kaugusele, nõuavad tohutut energiat. Kust ta selle energia võtab?
Aga mõistatuslik «raba»? Tume mülgas, millel ometi kasvavad taimed ja arusaamatul kombel püsib liiv.
Palju, väga palju saladusi peab teadus veel lahen-

dama selle.l planeedil; millel elu on kulgenud omal viisil, erinevalt elust Maa peal.

Kamov meenutas Veenust, mis näis palju omasemana. Kõik see, mida nad oma lühikesel planeedist ülelendamise ajal nägid, laseb oletada, et elu areng seal toimub samasuguselt kui Maalgi.

Asjatult ei nimetanud astronoomid Veenust «Maa õeks», Marssi aga salapäraseks planeediks.

Kamovi mõttekäigu katkestas umbes kilomeetri kaugusel paremal pool nähtavale ilmuv väike mäeahelik, midagi kaljude ja küngaste vahepealset. Ta silm oli niivõrd harjunud tasandikega, et ta kohe nagu ei taibanudki selle ootamatu vaatepildi olemust. Künkad Marsil! Need polnud kindlasti liivast, sest tuuled oleksid liiva juba ammugi ümbrusega tasandanud. Tähendab need peavad olema kaljud. Senini polnud nad planeedil märganud ühtainsat kivigi.

Maastikuauto liikus kiiresti kaljude suunas. Mida lähemale Kamov jõudis, seda suuremaks kasvas ta erutus.

Lõpuks ometi on ta ees midagi, mis erineb kõigest seninähtust! Ülespoole kõrguvad kivirahnud (ta nägi juba selgesti, et need olid liivast täiesti paljad) näisid paiknevat mingi seni veel tabamatu korrapärasusega. Võib-olla olid need ehk mingi ehitise jäänused, jäljed kunagi planeeti asustanud mõistuslike olendite kätetööst? .

Maastikuauto lähenes kaljurünkaile, mis olid viis kuni viisteist meetrit kõrged. Neid oli kokku mõnikümmend ja nad täitsid ligi hektarisuuruse maa-ala.

Kamov vaatles teraselt kõige lähemat kivi: See sarnanes biotiitgraniidiga. Seepärast näisidki rahnud algul liivaküngastena. Kivide pruunjas toon sulas kõrbe värvusega ühte. Need võisid olla ka kunagi siin kõrgunud mäeaheliku viimased jäänused.. Fotoaparaadi abil tuleb suurima hoolega -jäädvustada iga kaljurüngas: teaduse jaoks on see äärmiselt oluline. Ehk aitab see maapealseil teadlastel selgitada, mida kujutasid endast need kaljud kauges minevikus. Ja loomulikult on vaja kaasa võtta ka selle graniidi proovi tükke.

Kamov juhtis maastikuautot aeglaselt piki graniitrahnudega kaetud maa-ala serva, tehes igast kaljurünkast mitu ülesvõtet. Kaljud seisid. üksteisele nii lähedal, et auto ei pääsenud nende vahele. Kas nad asetsesid mingi kindla korra kohaselt, nagu talle algul näis, või valitses siin loodusele omane kaootilisus, seda ei suutnud Kamov kindlaks teha. Oli siin tegemist loodusliku pinnamoodustisega või planeedi kunagiste asukate püstitatud, ajahambast tundmatuseni puretud ehitusega? Vastusel sellele küsimusele oli määratu tähtsus.

«Pean selle probleemi lahendama, maksku mis maksab!» mõtles Kamov. «Kui ronida mõne seespool asetseva kaljurünka otsa, avaneb vaade ülevalt, nii-öelda plaanis. See aitaks selgitada rahnude üldist asetust ja annaks võib-olla soovitud vastuse.»

Ta vaatas kella. Aega oli väga napilt.

«Pole viga! Võin tagasi minna ka tuldud teed mööda. Tuttaval teerajal võib arendada täiskiirust. Nõnda hoian kokku vähemalt tunni ja seda aega võin kasutada.»

Raadiovastuvõtja klõpsatas ja kuuldus Belopolski hääl:

«Räägib tähelaev!»

«Kuulen! »

«Vastavalt teie soovile lülitan sisse raadiomajaka.» «Pole tarvis! Otsustasin sõitä tagasi vana teed kaudu,» teatas Kamov.

«Miks?»

«Maastikuauto seisab praegu graniitkaljude jalamil.

Mul läks nende uurimisega palju aega kaduma.» Valjuhääldajas oli selgesti kuulda

imestushüüdeid. «Kaljud! Kus te need avastasite, Sergei Aleksandrovitš?» küsis Belopolgki.

«Tähelaevast umbes kaheksakümmend kilomeetrit lõunasse. Ma pildistasin neist peaaegu igaüht, kuid on vaja selgitada, kas nad on looduslikud kaljud või mingi ehituse varemed. Selleks pean tungima kaljudega kaetud alale. Maastikuautoga seda teha ei saa.»

«Tähendab te tahate masinast väljuda?» küsis Belopolski.

«See on vältimatu. Pealegi tuleb võtta ka kivimite proove.»

Raadio vaikis mõne hetke.

«Sergei Aleksandrovitš, olge ettevaatlik!» Seda ütles juba Paitšadze.

«Loomulikult!» vastas Kamov. «Muretsemiseks pole mingit põhjust. Ümbrus on täiesti ohutu. Oodake mind kahe tunni pärast.»

«Kas ma siiski toimin õieti?» mõtles ta, kuid juba: samal hetkel ajas selle mõtte minema. «Mis võiks mind ohustada? Kiskjad? Miks peaksid nad just nüüd ilmuma, kui neid senini kuskil näha ei olnud? On ilmne, et kohtasime Melnikoviga «hüppavat sisalikku» päeval täiesti juhuslikult. Nähtavasti käivad need ohtlikud elukad jahil vaid öösiti.» .

Kamov mäletas hästi, et tapetud looma silmaterad olid tüüpilised öisele kiskjale.

Mis muu võiks teda veel ohustada? Tõenäoliselt mitte midagi.

Kamov kontrollis püstolit, ja kinnitas siis selga: hapnikuballooni, tõmmates rihmad pingule, et balloon kaljule ronimisel ei segaks. Kalju asus maastikuautost.

viiekümne meetri kaugusel ja oli vähemalt kümme meetrit kõrge. Selle tipust pidi avanema avar vaade. Kaljurüngas oli ajahambast tugevasti puretud, kuid see kindlasti ainult kergendas ronimist tema järske seinu mööda. Igaks juhuks võttis Kamov kaasa pika köie.

«Puudub ainult alpinisti kepp,» mõtles ta, «kuid alpinism Marsil peaks olema märksa hõlpsam kui Maal. »

Ta pani maski pähe ja väljus masiilast, sulgedes enda järel tihedalt ukse.

Kaljurahnu jalamile jõudes nägi ta, et selle tippu ronimine on täiesti võimalik, ehkki tõus on järsk. Aeg oli uuristanud kaljusse sügavad praod. Paljudest kohtadest olid suured graniiditükid välja langenud. Peaaegu tipus leidus väljaulatuv nukk, mille taha võiks kinniltada silmuse. See kergendaks märgatavalt ülesronimist.

Juba teisel katsel õnnestus tal heita silmus kaljunuki taha, kuhu see ka tugevasti kinni jäi. Kamov alus

tas ronimist. Tema keha kaalus siinseis tingimusis vaid Kolmkümmend kilogrammi, kuid ta oli siiski üllatunud, et see näiliselt raske tõus osutus tegelikult nii kergeks. Juba mõne minuti pärast jõudis ta tippu. Seismine oli siin võimatu, seepärast heitis ta pikali; toetudes jalgadega samale kaljunukile, mille taha oli enne heitnud silmuse.

Sellelt kõrguselt oli kogu kaljune ala hästi näha. Kamov sai kohe aru, et mingit korrapärast asetust siin polnud. Tegemist oli lihtsalt loodusliku kujundusega. Surunud maha pettumuse, tegi ta mõned ülesvõtted ja pöördus siis ettevaatlikult, et pildistada ka teises suunas. Selgus, et kaljurünka jalamil, millel ta asus, oli tühi maa-ala, läbimõõduga kakskümmend kuni kakskümmend viis meetrit. Kamov vaatas alla ja tundis, kuidas tal ebameeldiv külmajudin üle selja jooksis.

Kogu kaljudevahelist maa-ala täitis tuttava hõbedase karusnaha tuhm sädelus.
«Sisalikud»! .
Neid oli väga palju. *Nag* lamasid tihedalt üksteise kõrval liival ja nähtavasti magasid.
Imelik, et nad tema sealolekut ei haistnud. Kalju jalamil seistes oli ta ju päris nende kõrval olnud. Võib-olla puudub Marsi kiskjatel haistmine, mis nende maapealsetel suguvendadel nii kõrgelt on arenenud? Tuleb siit võimalikult kiiresti kaduda, kuni nad veel magavad. Paha aimamata oli Kamov sattunud otse elukate «pessa», kuhu need päeval peitu poevad. Tarvitseb vaid ühel neist ärgata ja teda näha, ning tee allaminekukson ära lõigatud. .
Kamov tegi kiiresti veel mõned ülesvõtted, sest ta ei suutnud loobuda magavate sisalikkude pildistamisest. Oleks see kõik toimunud Maal ja alllamapud maapealsed kiskjad, siis oleks. fotoaparaadi klõpsatus nad otsekohe äratanud, kuid Marsi hõrendatud õhus levib heli halvasti. Sisalikud jäid liikumatult edasi lamama.
Pannud aparaadi ära, laskus Kamov ettevaatlikult allapoole, köie juurde. Kui nüüd elukad ei ärkaks veel kolme-nelja minuti jooksul, siis jõuaks ta maastikuautosse.

Ta haaras köie pihku, vaatas alla ja tardus. Süda hakkas ärevalt ning kiiresti taguma, keha läbisid külmajudinad.
Otse tema all kohal, kuhu tal tuli laskuda, paistis pikk hõbedane keha. Kamov nägi otse endale suunatud rohekashalle kassisilmi, mis jälgisid iga tema liigutust. Elukas liibus vastu maad, valmis hüppeks.
Kas ta suudab hüpata kümne meetri kõrgusele?
Kamov haaras püstoli ja, laskmata kiskjat silmist, ronis tagasi kalju tippu. Kahju, et ta ei võtnud endaga kaasa püssi. Selliselt kauguselt oleks tabamus kindel. Püstoliga võib ta looma ainult haavata. Pealegi ärataks lask muidugi ka magavad sisalikud. Ei, tulistada ei tohi! Ta surus end vastu kaljut ja jälgis oma vastast, püüdes jääda täiesti liikurnatuks.
Kiskja ei teinud katset hüpata. Ta lamas liival ja vahtis meest tardunud pilgul.
Kui elukas ei lahku, muutub olukord väga tõsiseks. Laskumine kiskja nähes on täiesti võimatu. Oodata?
Kui kaua aga võib see ootamine kesta?
Kamovil polnud aimugi sisalike harjumustest: Kui palju jätkub kiskjal kannatust? Kuivõrd arukas ta on? Kas ta taipab, et inimesel on tarvis alla laskuda? Mida ta üldse mõtleb ennenägematust olevusest, kes on ootamatult ilmunud tema valdustesse? .
Kamov otsustas midagi ette võtmata oodata pool tundi. Kui sisalik selle aja kestel ei lahku, proovib ta looma maha lasta või teda vähemalt lasuga hirmutada. Võib-olla ei ärata siin nii nõrgalt kostev heli teisi kiskjaid. . .
Minut möödus minuti järel... .
Kui jätta maastikuauto Marsile, siis on tema käsutuses veel mitu tundi. Selle aja jooksul võib mõndagi juhtuda.
Traagilisele olukorrale vaatamata säilitas Kamov oma tavalise rahu. Külmavereliselt kaalus ta, kuidas oleks võimalik pääseda sellest ootamatust vangistusest.
Kui köis üles tõmmata, siis pääses selle abil naaberkaljule. See asub vaid viie meetri kaugusel ja ka selle tipus on teravalt väljaulatuv nukk, mille taha on kerge heita silmust. Kinnitanud niiviisi mõlemast otsast köie

saaks ta nagu rippsilla, mida mööda oleks .võimalik ronida teisele kaljule.
Köis on viiskümmend meetrit pikk. Sellest jätkub küllldaselt, et manöövrit korrata ja ronida veelgi kaugemale.

Nii liiguks ta maastikuautole võimalikult lähemale, püüaks siis .kiskja hävitada, kui see talle järgneb, ja enne teiste kohalejõudmist peaks jõudma autosse joosta.

Kamov hakkas köit ettevaatlikult üles tõmbama. Köie teine ots lamas kiskjale päris lähedal ja ta: ootas, huviga, kuidas loom selle, liikumisele reageerib. Nii lähedal liikuv köis ei saanud kiskjale muidugi märkamatuks jääda. «Sisalik pööras korraks pead, kuid samas suunas pilgu jälle inimesele. See huvitas teda nähtavasti rohkem.

J uba oligi kogu köis Kamovi käes. Enne oma riskantse plaani teostamisele asumist otsustas ta oodata määratud poole tunni möödumist. Võib-olla kiskja siiski lahkub.

Ühel silmapilgul näis Kamovile, et tema lootus täitub. Sisalik pööras temalt pilgu ja liikus aeglaselt kalju jalamil edasi-tagasi. Paistis, nagu oleks ta kaotanud huvi inimese vastu. Kas loom oli ta unustanud? Täiesti võimalik.

Aga ei! Veidi aega kõndinud, heitis kiskja uuesti maha: ja suunas liikumatu pilgu kalju tippu.

«Visa loom!» mõtles Kamov.

Määratud aeg möödus.

Ettevaatlikult tõusis ta põlvili, võttis silmuse heitmiseks hoogu ja viskas. Kunagi varem polnud ta seda kunsti harjutanud, kuid tema imestuseks langes silmus täpselt soovitud kaljunukile. «Näe, kuidas võib endas avastada talendi, millest varem polnud aimugi!» mõtles ta endamisi muiates.

Toetanud jala kaljuprakku, sikutas ta tugevasti köit, et proovida silla vastupidavust.

.

Köis andis aga ootamatult kergesti järele. Nii kindlana paistnud kaljunukk kõikus ja langes alla. Kamov oleks seejuures peaaegu kaotanud tasakaalu. Kõigi lihaste äärmise pingutusega õnnestus tal end kõverasse

tõmmata ja sellega viimasel hetkel vältida kukkumist kümne meetri sügavusse, otse lamavate kiskjate sekka.

Kaljutükk kukkus sisalikust umbes viie meetri kaugusele liivale. Sellest tugevasti ehmunud, hüppas elukas kahe kalju vahele, otse oma magavate kaaslaste keskele.

Loomade seas tekkis ärevus. Hõbedane vaip all hakkas lainetama ja liikuma.

Kirudes lahtimurdunud kivi ja oma ettevaatamatust, nägi Kamov, kuidas kiskjad üksteise järel lahkusid oma puhkepaigast ja tunglesid kaljudevahelise läbipääsu poole. Näis, nagu oleks kogu ümbritsev maa-ala kattunud hõbedakarvalise nahaga. Kamov loendas loomi üle viiekümne. Laskumine polnud enam mõeldav üheski suunas. Kõik teed põgenemiseks olid ära lõigatud. Kuni loomad pole ära läinud, on ta sunnitud oma kaljul istuma. Kamov mõistis hästi, et ainus lootus pääseda on rajatud võimalusele, et nad pimeda tulekul lahkuvad. Päike loojub siin kell kaheksa kolmkümmend Moskva aja järgi. Tähendab aega jäi veel neli tundi. Hapnikku peaks balloonides nii kauaks jätkuma. Seda, et kiskjad võiksid tema juurde ronida, Kamovei kartnud. Nad ei teinud vähimatki katset kaljule hüpata, nagu seda kindlasti oleksid üritanud maapealsed kiskjad. Ta oli oma ligipääsematus varjupaigas täiesti ohutu ja oleks võinud rahulikult oodata kiskjate lahkumist öisele jahiretkele, kui ainult... kui ainult tähelaev ei oleks pidanud lahkuma Marsilt täpselt kell kaheksa. Igal juhul peab ta siit pääsema hiljemalt kell seitse, muidu pole mingit lootust õigeaegselt tähelaeva juurde jõuda ja siis on surm möödapääsmatu.

Kamov oli võtnud Belopolskilt sõna, et igal juhul, mis ka ei oleks, alustatakse äralendu Maale täpselt ettenähtud ajal. «Kas isegi sel juhul, kui teie tagasitulek peaks viibima?» oli küsinud Konstantin Jevgenjevitš. Ja tema vastas: «Isegi sel juhul.»

Belopolski peab oma sõna. Ta teab väga hästi, millised tagajärjed võivad olla viivitamisel.

Aeg liikus edasi...

Kiskjad lonkisid endiselt kõikjal kaljude vahel.

Vahetevahel peatus kord üks, kord teine kalju jalamil, liibus ligi maad, nagu valmistuks hüppeks, ja vahtis Kamovit oma liikumatute rohekashallide kassisilmadega.

Vaatamata oma lootusetule seisukorrale oli Kamov imelikult rahulik. Alateadvuses oli tal mingi ebamää~ rane tunne, et kõik laheneb siiski õnnelikult. Ta poleks kuidagi suutnud seletada, millel see talle endalegi arusaamatu kindlusetunne põhjenes, kuid see ei lahkunud temast.

Kella minutiosuti liikus numbrilaual ühtlaselt edasi, lõigates aina lühemaks temale jäänud aega.

Sekundid jooksid...

Elu - surm!... Elu - surm!...

. Olukord ei muutunud...

Kamov mõtles teda ootavatele sõpradele. Kui väga nad praegu närveerivad!

Ta kujutles selgesti kõiki kolme. Belopolski on tavalisest süngem ja käib observatooriumis ikka juhtimispuldi juurest ukseni ja jälle tagasi.

Melnikov seisab kindlasti akna juures ja vaatab murelrkult horisondile: kas ehk äkki ei ilmu nähtavale tuttav valge masin?

Paitšadze on väliselt rahulik, vaatab ainult iga minut kella. Iial ei kaota ta oma harjumuspärast endavalitsemist, kuid Kamov teab väga hästi, et keegi pole tema pärast nii mures kui see ustav ja äraproovitud sõber.

Kell on kuus... Aega on jäänud veel ainult üks tund...

Kamov toetab pea kätele. Väsinud ajus kõlavad visalt, kibeda etteheitena viimati kuuldud sõnad: «Sergei Aleksandrovitš, olge ettevaatlik!»

T AGA S I MAA L E!

2. *jaanuaril* 19.. . *aastal,.*

Meie viimane päev Marsil kujunes raskeimaks kõigist sellel planeedil veedetud päevadest.

Äärmiselt raske on jutustada kõigest, mida meil tuli läbi elada ja tunda, kuid mapean seda tegema, sest see on mu kohus...

Umbes keskpäeval läksin ma välja Kamovit saatma, kes pidi maastikuautoga veel viimase retke sooritama. Sergei Aleksandrovitš oli suurepärases meeleolus.

«Ärge tundke igavust!» ütles ta naljatades, kui istus masinasse.

Maastikuauto sõitis ära...

Pöördusin tagasi laeva pardale. Belopolski istus asemel lamava Paitšadze juures. Samas kõrvaloli ka raadiojaam.

Läksin oma laboratooriumi ja hakkasin seal korda looma. Tuli valmistuda

äralennuks. - Ühtlasi tahtsin täita Kamovi palve ja ilmutada Basoni fotoaparaadist saadud filmi. Sergei Aleksandrovitš küsis eelnevalt ameeriklase nõusolekut. Viimasele oli see palve ilmselt vastumeelne, kuid ta nõustus siiski. Ütles vaid, et film on peaaegu tühi - tehtud on ainult kaks võtet. Kamovit aga huvitaski just teine ülesvõte, millel Basoni sõnade järgi oli jäädvustatud kiskja kallaletung

Hapgoodile. Kas oli see samasugune «sisalik», kelle me, tapsime, või mõni muu, meile tundmatu marsielukas? Missugune on ta välimus?

Ilmutasin filmi. Ilmnes, et Ameerika kosmoselaeva komandörile oli kallale tunginud just «sisalik». See õudne ülesvõte oli hästi õnnestunud. Nii kiskja kui ka tema ohver olid pildil, nagu ütlevad kinoopeniatorid, «suuresplaanis».

Lõpetanud oma töö laboratooriumis, läksin tagasi astronoomide juurde. Nad vestlesid parajasti millegi üle, mis polnud seoses ei Marsiga ega meie viibimisega sellel. Kamovilt polnud senini veel mingit teadet.

Lähenesin aknale ja vaatlesin juba hästi tuttavaks saanud pilti Marsi kõrbest. Päev oli selge ja täiesti tuuletu.

Kell neliteist kümme teatas Kamov, et alustab tagasisõitu. Ta palus tunni aja pärast raadiomajaka sisse lülitada, kuna kavatses tagasi sõita teist teed kaudu.

Möödus tund ja Belopolski lülitas sisse mikrofoni. Toimus lühike kõnelus, mida mäletan spna-sõnalt.

Sergei Aleksant;lrovitš teatas hämmastavast uudisest, et ta on leidnud mingisugused kaljud. Nende sõnade juures tõusis isegi Paitšadze erutusest istukile. Kaljud Marsil! «Lõpuks ometi!» sosistas ta.

Kamov utles, et tahab oma avastuse põhjalikumaks uurimiseks ja proovide võtmiseks maastikuautost väljuda. Paitšadze palus teda olla ettevaatlik, mille peale Kamov kuidagi rutates lõpetas jutu. Võimalik, et. ta püüdis vältida edasisi keelitusi.

Kui .kostis m.ikrofoni väljalülitamisel tekkiv klõpsatusi kargas Arseni Georgijevitš ootamatult jalule. Belopolski raputas etteheitvalt pead.

«Rahutuseks pole mingit põhj'ust,» lausus ta. «Tean!» oli Paitšadze vastus.

«Milleks siis nii narvitseda?»

«Ma ei tea seda. isegi, kuid närvitsen millegipärast tõesti. »

Sel hetkel tuli mul äkki silme ette äsja ilmutatud ülesvõte - Hapgoodi pea kiskja lõugade vahel - ja ma ütlesin tahtmatult:

«Kui aga «sisalikud» . . .»

Keegi ei vastanud.

Observatooriumis valitses rusuv vaikus, Paitšadze, unustanud Kamovi korralduse kuni stardini lamada, sammus kitsas.: ruumis juhtpuldi ja koridori viiva ukse vahet edasi-tagasi. Vahetevahel peatus ta ja vaatas pika pilguga raadioaparaadile, nagu tahaks paluda, et see räägiks. Belopolski vaatas liialt sageli kella, reetes sellega oma sisemist ärevust.

«Oodake minp kahe tunni pärast,» oli Kamov viimati öelnud.

Tund möödus tunni järel, kuid komandörilt ei tulnud ühtki teadet. Belopolski lülitas korduvalt sisse mikrofoni, aga väljakutsele vastust ei järgnenud.

Kontroll-lamp põles ühtlase valgusega, millest järeldus, et maastikuauto raadiojaam on sisse lülitatud ja töökorras.

«Oleks meil nüüd veel teine maastikuauto, siis järgneksin Sergeile jälgi pidi,» ütles Paitšadze.

«J a kui meil ka olekski veel teine masin, ei sõidaks te ikkagi kuhugi,» vastas Belopolski.

«Miks?»

«Seepärast et ma ei lubaks teil seda teha. Sergei Aleksandrovitši äraolekul vastutan mina nii teiekui ka tähelaeva eest.»

Paitšadze ei vastanud sõnagi. Ta vaatas vilksamisi tähelaeva komandöri asetäitja poole ja hakkas kiiremini edasi-tagasi käima.

«Heitke parem pikali,» manitses Belopolski.

Vastu ootusi täitis Arsen Georgijevitš tema soovituse.
Ta heitis pikali ja ei lausunud kuni kella kaheksani enam ühtki sõna.

Aeg venis piinavalt. Ma ei lahkunud hetkekski akna juurest ja vahtisin ainiti, nii et silmad hakkasid valutama, suunas, kust maastikuauto pidi nähtavale ilmuma.

Mõnikord tundus mulle, nagu näeksingi horisondil auto valget keret; süda hakkas kiiresti kloppima, kuid inõne hetke pärast hajus see mulje jäljetult.

Möödus Kamovi enda poolt määratud kellaaeg, mil ta pidi tagasi jõudma. Maastikuautot polnud aga ~usa-' giL Kontroll-lamp raadiojaarnaI põles endiselt ja see oli. vahest veel kõige piinavam.

Mis võis .seal küll juhtuda? Kus on Kamov? Mis sundis teda maastikuautost nii kauakseemale jääma?

«On ta üldse elush kerkis tahtmatult pähe kohutav küsimus.

Minutid möödusid... Kartsin kella vaadata: Stardini oli jäänud õige vähe aega.

Visal t kostsid kõrvus Kamovi, sõnad: «Mis ka ei juhtuks, tähelaev peab. startirna täpselt ettenähtud ajal.» '

Ja Belopolski vastus sellele:

«Luban, et täidan teie korralduse.»

Kas suudab Konstantin Jevgenjevitš oma lubadust täita?

Teadsin, et ta peab suutma. Täheliaeva mitteküllaldase kiiruse tõttu olime graafiku vangid. Me ei võinud Marsilt startimisega viivitada, sest see oleks viinud kogu ekspeditsiooni hukkumisele. Kui Kamov õigel ajal ei ilmu, ei jää Belopolskil muud üle kui lennata tagasi Maale ilma temata. Nii hirmus kui teadmine seltsimehe hukkumisest ka poleks, kuid määrata hävingule kogu ülejäänud meeskond ja koos sellega anda raske hoop kogu astronautikale oleks täiesti mõttetu.

Observatooriumis valitses täielik vaikus. Igaüks meist sulgus endasse, kartes vaadata teistele silma, et mitte lugeda sealt omaenda salajasi mõtteid.

Esimesena ei pidanud vastu ja katkestas vaikuse Belopolski. Ta kargas äkki püsti ja tormas akna juurde.

Mitu minutit vaatas ta kummaliselt liikumatu, tardunud pi1guga teraselt kaugusesse. Tema laubal hiilgasid suured higipiisad.

Mida võis küll praegu Läbi elada see inimene, kelle osaks oli langenud lausuda nii kohutav sõna? Oli ta ju tähelaeva komandöri asetäitjana praegu siin ainujuhiks. Tal tuli anda käsklus, mis puuduva seltsimehe jaoks võrdus surmaotsusega: «Teele asuda!»

Ta pöördus ümber ja ütles väga vaikselt:

«On jäänud ainult kakskümmend minutit!»

Võpatasin kogu kehast. Paitšadze ei liigutanud end. Me kumbki ei vastanud sõnagi.

«Tooge Bason siia!» pöördus Belopolski minu poole.

Bason siia tuua. . . Vaat siis, kes hakkab tähelaeval asendama Kamovit! Pöördume Maale tagasi samuti neljakesi, nagu..olime sealt lahkunudki . . .

Avasin kajutiukse ja ütlesin:
«Tulge minuga kaasa!»
. «Kas laev lahkub Marsilt?» küsis ameeriklane.
Ma ei vastanud talle midagi.
Kogu aeg püüdsin mitte kella vaadata, nüüd aga ei suutnud enam kiusatusele vastu panna. Nägin, et Paitšadze tegi sama osuti lähenes vääramatult ja, nagu
mune näis, väga kiiresti kaheksale.
«Kiivrid pähe panna!» käsutas Belopolski inglise keeles. Ta ei tahtnud seda ränka lauset kahte korda ütelda. . . Ta ulatas Basonile kiivri. Märkasin, et see oli
tema isiklik kiiver. Kamovi oma jättis ta endale.
. Niisiis, kõik on lõppenud! Me lendame ära! . . .
«Konstantin Jevgenjevitš,» sosistas Paitšadze.

165

. Belopolski heitis talle küsiva pilgu, kuid Arsen Georgijevitš ei ütelnud enam ühtki sõna.
Möödus lõputult pikk sekund...
«Hea küll,» ütles viimaks Belopolski, «ootame veel kakskümmend minutit.»
Paitšadze tõusis äkki püsti ja ütles valju ning selge häälega:
«Maastikuauto võis puruneda ja Sergei Aleksandrovitš ootab meid.»
Belopolski viitas vaikides raadiojaama punasele lambile ja lausus ainult ühe sõna: «Õhk!»
Paitšadze tõmmu nägu muutus halliks.
Mõistsime mõlemad, mida Konstantin Jevgenjevitš tahtis ütelda.
Indikaatorlamp näitab kindlalt, et maastikuauto raadiojaam on täiesti korras. Vastuvõtja aga vaikib
tähendab Kamovit autos ei ole. Marsi atmosfääris pole võimalik hingata.
Hapnikuvarust, mis ta masinast väljudes kaasa oli võtnud, piisas vaid kuueks tunniks. Viimasest kõnelusest temaga oli möödunud aga juba viis tundi. Tähendab Kamovile on jäänud õhku vähem kui üheks tunniks.
«On vaja teda otsida!» ütlesin ma.
Belopolski vastas võõra, puise häälega:
«Hästi! Tähelaev otsib oma komandöri veel kümme minutit!» Ja lisas peaaegu karjudes: «Kõnelused lõpetada!»
Bason jälgis tähelepanelikult temale arusaamatut kõnelust. Kahtlemata tunnetas ta täbelaeval valitsevat ränka pinget, kuid ei saanud aru selle põhjustest.
«Kus on mister Kamov?» küsis ta.
Paitšadze, kes seisis seljaga tema poole, pöördus järsult ümber.
«Kas te komandöri käsku ei kuulnud?» küsis ta tulivihase häälega, unustades, et Bason ei saa vene keelest aru. «Pange kiiver pähe! Kõnelused lõpetada!»
Segadusse sattunud ameeriklane vaatas minu poole. Kordasin käsklust inglise keeles. Bason täitis selle vaikides.
166
Minutiosuti liikus kiiresti edasi. Väljas pimenes. Saabus öö.
«Kiivrid pähe panna!» kordas Belopolski käsklust. Seekord aga tundsin sellest rõõmu. Oli selge, et Kamov ise tagasi ei tule. Jäi ainult üle otsida teda kosmose-laevaga, vaatluse teel õhust. Laeva võimas prožektor valgustab maastikku.
«Asuda võrkudesse!»
Observatooriumis olid juba varem üles riputatud startimise ajaks ettenähtud

lamamisvõrgud. Marsil polnud stardiväljakut ja laev sai võtta soovitud suuna alles õhus, lennul.
Belopolski asus juhtimispuldi juurde. Tema võrk jäi tühjaks.
Isegi oma esimesel stardil Maa peal ei tundnud ma nii piinavat ärevust...
. Ma ei pööranud pilku meie uue komandöri näolt. Ta oli endiselt kahvatu, kuid pealtnäha keskendunult rahulik.
Millise ebainimliku tahtejõupingutusega suutis see inimene end küll rahulikuks sundida!

Tähelaeva kere vabises. Mootorite möirgamine tugevnes iga sekundiga, näis, nagu täidaks see kogu maailmaruumi. ..
Laev liikus paigalt.
Veel puudutasid ta rattad Marsi pinda.
Nüüa aga vajutas Belopolski tuttavale nupule, rattad tõmmati sisse.
Tähendab oleme õhus!
Käte välkkiire liigutus. . . Võimsad mootorid vaikisid ja tööle hakkas atmosfäärimootor. Tähelaeva hoogne tõus pidurdus, ja alludes kuulekalt komandöri tahtele, lendas laev nüüd juba sujuvalt planeedi kohal, samuti nagu viis päeva tagasi...
Nii mina kui ka Paitšadze hüppasime silmaplk võrkudelt maha ja tormasime akende juurde. . .
Tähelaev joonistas õhus suure ringi, pöördudes uuesti tagasi sellele kohale, kust ta äsja oli tõusnud. Prožek-

tori valgusvihk võimaldas suurepäraselt näha üksikasju Marsi pinnal.
Vilksatasid mööda järv ja väljak, kus äsja seisis meie tähelaev. Ma märkasin isegi rubiintähega terasest obeliski.
Laeva kiirus oli siiski nii suur, et mälestussammas paistis vaid silmapilguks.
Belopolski ei saanud aga kiirust vähendada, sest tähelaev oleks võinud alla kukkuda.
Lendasime lõunasse, sinna, kuhu Kamov maastikuautoga oli suundunud.
Tähelaev läbis nelja minutiga üle saja kilomeetri ja pöördus siis tagasi. Kaugemale lennata polnud mõtet. Maastikuauto võis olla kõige rohkem kaheksakümne kilomeetri kaugusel kohast, kus enne seisime.
Sada kilomeetrit sinna, teine sada kilomeetrit tagasi ja jällegi sada kilomeetrit esialgses suunas. . .
Ei midagi...
Marsi kõrb oli pime ja elutu.
Mulle tundus, et kaotan teadvuse.
Kõik on lõppenud!... .
Sergei Aleksandrovitš Kamov on jäädavalt hukkunud.. .

. . .

Tähelaev muutis järsult suunda. Me eemaldusime Marsist.
Heitsin kiire pilgu Belopolskile.
Ta kummardus periskoobi kohale. Tugevasti kokkusurutud huultest järeldasin vankumatut otsust.
Ta ei pööranud meile tähelepanu. Näis, nagu oleks ta sel hirmsaI silmapilgul üldse unustanud meie olemasolu. . .
Arsen Georgijevitš pöördus akna, juurest ära ja läks oma võrku. .

Masinlikult järgnesin ta eeskujule.
Paitšadze põskedel voolasid pisarad...,
Ma ei jõudnud veel pikali heita, kui järsk tõuge paiskas mind lamamisvõrku..
Tuttav kahekordistunud raskusjõu taju aheldas keha. Kõrvadele rõhus järjest kasvav võimas mootorite müra.

ÜKSINDA.. .

Külmas tardunud õhus seisavad sünged tumerusked graniitkaljud.

Nende jalamil luusivad puudulikult arenenud esijalgadele toetudes aeglaselt ringi pikad karvased elukad. Hõbedaselt sätendab nende karv loojeneva päikese kiirtes. Kord üks, kord teine läheneb kõrge kalju jalamile, liibub ligi maad, nagu valmistuks hüppeks, ja vahib liikumatute rohekashallide silmadega üles kalju tippu. Kalju tipus aga lamab inimene. Ta pea on langetatud vasakule käsivarrele. Parem käsi surub tugevasti püstoli läikivmusta terast.

Inimene lamab siin juba kaua. Ta on nii füüsiliselt kui ka moraalselt väga väsinud. Ammu on kadunud lootus pääseda. On täiesti võimatu kaljult alla laskuda, et jõuda sinna, kus õige lähedal seisab valge, peeglina läikivate akendega auto. Seal oleks pääsemine ja elu! Teel aga on ees surm, vastik surm kiskja lõugade vahel. . .
Ei, ükskõik kuidas surra, ainult mitte nii!
Lõppegu pigem hapnik, mis inimest maski kaudu varustab.

Päike on juba päris alla silmapiirile vajunud. Kohe varsti on käes öö, kiirelt saabuv troopikaöö. Õhk muutub veelgi külmemaks. Tuleb kõva pakane. . .

Inimene aga ei mõtle sellele. Mis läheb talle korda pakane, kui hapnikku jätkub veel ainult üheks tunniks. Seal, valges autos, on balloonid elustava gaasiga, seal on õhk ja elu, aga nendeni jõuda pole võimalik - nad nagu ei asukski ainult viiekümne meetri kaugusel, vaid ühel neist Marsi kaaslastest, mis säravad ülal juba tumenenud taevas.

Inimene teab, milline saatus teda ootab. Aga tema mustad silmad vaatavad tihedate puhmaskulmude alt rahulikult ja kindlalt. Liigutused on aeglased ja mõõdetud. Ta tõstab käe ja vaatab kella helendavat numbrilauda. Osutid näitavad kümme minutit üle - kaheksa. Inimene kergitab end pisut. Näib, nagu kuulataks ta midagi.

Ümberringi valitseb aga häirimatu vaikus. Ainuski heli ei katkesta kõrbe hääletust. Pahase õlakehitusega heidab ta uuesti pikali külmale kaljule.

Möödub veel kümme minutit. Päike vajub horisondi taha. Öhk muutub kiiresti ikka külmemaks ja külmemaks. Saabub öine pakane.

Inimese kõrvu kandub mingi heli. Ta tõuseb kiiresti üles ja pöördub kogu kehaga selles suunas, kust kandus temani nii kaua oodatud mürin. See muutub järjest valjemaks, nagu oleks kusagil kaugel, kümnete kilomeetrite taga, mägedest valla pääsenud ja veereks põrguliku müraga alla kivilaviin.
Inimese nägu muutub kriitvalgeks, huuled aga naeratavad heakskiitvalt.

Aegamisi vaibub müra ja inimese 'näkku tuleb loomulik värv tagasi. Lõpmatult väsinud liigutusega laskub ta endisesse asendisse.

Lõpp! Ta on üksinda Marsil. üksinda kogu suurel planeedil!
Surm ei lase end kaua oodata: Veel vaid kolm-neli kümmend minutit, ja kõigel on lõpp! ,

Inimene kaljul ei karda surma. Ta ainult kahetseb, et on jõudnud liiga vähe teha, kõikkavatsused pole veel täide viidud, kõik plaanid pole teostatud. Aga mis siis ikka! Selle, mida tema veel kavatses teha, viivad ellu teised. Oma enneaegses surmas on ta ju ise süüdi.

Kui aeglaselt mööduvad minutid!...

Aga mis see siis on?.. Uuesti. kuuldus tuttav mürin, ikka valjemini ja ligemal. .,. See lähenes, muu
tus kõrvulukustavaks... .

Silmapiiri tagant sööstis välja piniestav valgusvihk. Samas suundus see alla, rebiqes pimeduskatet tihnikuilt ja külmunud järvepinnalt.

Inimene kaljul surus end vastu kivi, nagu kartes, et teda võidakse näha.

Seda ta tõepoolest kartiski. Mõttes vilksatas valgeks värvitud masin. Kui prožektori kiir peaks seda riivama, säraks sõiduki lakeeritud katus nagu peegel. Need,. kes pimestavat valgusvihku silmavad, avastavad siis otsekohe maastikuauto.



Tundus, nagu oleks tuhande suurekaliibrilise mürsu lõhkemismürin liitunud üheks kõrvulukustavaks möirgeks. Lõhestatud õhk lainetas. Ootamatult tekkinud tuul vihises kaljude vahel. Laiad tiivad katsid taeva inimese pea kohal.

Prožektori kiir vajus mööda. Maastikku valgustas tontIik punakas kuma

ülekihutava masina sabast sähvas pikk helepunane leek, siis kadus kõik. Mürin, kandus kaugusse ja vaikis.

Inimene ohkas kergendatult. Ta silus käega laupa, nagu tahtes peletada soovimatuid mõtteid.

171

.Uuesti kostis mürin, kuid mitte enam nii valjusti. Tähelaev pöördus tagasi. Ta lendas kaljudest, millel inimene pingsalt vaatles, kahe kilomeetri kauguselt mööda. Inimene tõusis nüüd püsti. Enam ei võidud teda märgata.

Prožektori kiir eksles mööda maad ja valgustas lühikeseks silmapilguks kaljude ümbrust. Sellest aga piisas, et märgata just seda, mis täitis inimese südame ülevoolava rõõmuga: elukaid polnud enam rahnude vahel!

Leegi punases kumas paistsid kiiresti eemalduvad hüppavad varjud. Surmani hirmunud «sisalikud» püüdsid end põgenemisega päästa.

Inimene oli vaba. Kiiresti laskus ta kalju külge kinnitatud köit mööda alla ja tormas valge auto poole. Pimeduses kukkus ta mitu korda, lõi end valusasti vastu kivide teravaid servi. Mis tähendas aga valu teadll}ise kõrval, et ta on pääsenud hirmsast saatusest langeda saagiks vastikutele «Marsi valitsejatele»!

Surm ootab ees, ta teadis seda. Oodaku, aga vähemalt ei õgi tema keha need elajad.

Istudes juba maastikuauto pehmel istmel, nägi ta veel kord oma lemmikut, oma igaveseks kaotatud tähelaeva.

See lendas juba kaugel, aga tal tarvitseks vaid sirutada käsi, vajutada nupule, ja maastikuauto katusel süttiks prožektor. Võimas lind näeks seda valgust ja laskuks. alla. Just seda oodates lendabki ta nii visalt siin ümbruses, otsides oma kadunud komandöri.

Seltsimehed pole veel jätnud lootustteda leida.

Nad on kaotanud väga palju aega. Kauge Maa läheneb halastamatult punktile, kus tähelaev peab temaga kohtuma. Kui pIimeet sellest punktist möödub, siis pole enam võimalik talle järele jõuda. Sel juhul hukkub tähelaev koos meeskonnaga.

Väsinud ajus liiguvad palavikulise kiirusega mõtted.

Mootoritel on teatav tagavaravõimsus... Tähelaeva lennukiirust võiks suurendada ja jõuda kohale. õigeaegselt . Lüliti on siinsamas kõrval. .. Süüdata prožektor. .. Päästa oma elu...

172

Endaalalhoiu instinkt tõukab kätt suruma päästvale nupule.

Sõrmed puudutavad selle siledat pinda... Veel väike pingutus. .. Kuid tahe ja mõistus võidavad instinkti.

Kas temal, tähelaeva komandöril, on õigust püüda ,päästa oma elu, riskides sealjuures seltsimeeste eluga, riskides ajaloos esmakordse suure kosmoseretke tulemustega? .

Tähelaev peab igal juhul jõudma tagasi Maale. Ja jõuabki.

Kamov langetab otsustavalt käe. Veidi aja eest, kalju tipul olles püüdis ta end ju iga hinna eest varjata, et seltsimehed teda tähelaevalt ei märkaks. Miks sirutus siis nüüd ta käsi äraandliku nupu suunas?

Ilmselt oli nii, et ootamatu vabanemine sisalikest, näilik pääsemine surmast murdis hingelise tasakaalu ja nõrgendas tahet. Ainult tema üksi on süüdi ja peab ka üksi kandma karistust. Tal pole mingit õigust riskida teiste eludega.

Kaugel silmapiiril, sealpool, kuhu tähelaev pidi suunduma äralennul Maale, ilmus nähtavale ja näis aeglaselt kõrgemale tõusvat punane kriipsuke. Juba muutus see

punktiks, jäi ikka väiksemaks ja väiksemaks ning kadus siis hoopiski silmist.
See, oli Marsist kaugeneva tähelaeva tulejälg.
Kamov sulges silmad.
. . . Kiirus kasvab. Võimas aatomienergia viib tähelaeva edasi ikka kiiremini ja kiiremini. Pöörase kiirusega lõikub musta tühjusesse terasest kere kuldse kirjaga - «SSSR-LS2». Ta kannab koduplaneedile sõnumi suurest võidust. Möödub poolteist kuud, ja ümbritsetuna juubeldavast inimmurrust, laskub raketodroomile lumivalge lind....

Marsi tumedas taevas liikusid aeglaselt tähtkujud. Suur Vanker kaldus aina lähemale silmapiirile. Tähtede keskel liikus kiiresti läänest itta planeedi esimene kaaslane, särav Fobos, mis jõuab öö jooksul läbida kaks
korda Marsi taeva. Kõvenes öine pakane. Keset liiva

.kõrbe, kinnikülmunud järvi ja kummalisi sinihalle taimi, mis sulgesid õhtul oma painduvad lehed, vilksatasid fantastiliste sisalikkude hüppavad varjud.
Nende kassisilmades peegeldus Marsi «kuu» tuhm valgus. Hõredas õhus kuuldus nõrgalt mõne tabatud «jänese» kaeblik häälitsus.

Toimus kõigil elukandvail taevakehadel igavesti korduv võitlus olemasolu eest...

Aeg läks...

Fobos laskus madalamale ja kaljude vari langes valgele masinale, mis oli ehitatud siit mitmeid miljoneid kilomeetreid eemal, kaugel Maa peal.

Kamov tõstis pea ja ütles: «Hüvasti!»

Selle sõnaga tegi ta viimase kokkuvõtte oma eluteest; mille ta nende tundide jooksul mõttes veel kord läbi oli käinud. Ta oli näost kõhnaks ja -vanaks jäänud. Tugevasti ja kangekaelselt kokkusurutud suu nurkadesse olid tekkinud sügavad kortsud.
«Hüvasti!»
Üsna lähedalootab ees paratamatu surm. Mitte miski ei saa seda muuta.

Pole mingisugust lootust...

Maastikuauto sõitis aeglaselt piki oma vanu jälgi.

Ei olnud enam ootamas tähelaeva ega seltsimehi, kes oleksid sisse lülitanud raadiomajaka. Kamov -otsustas pöörduda tagasi sinna, kus oli seisnud tema tähelaev.

Homme vaatab ta päevavalgel üle stardipaiga, et näha, millised jäljed jättis startimisel tähelaev. See oli väga oluline mehhanismi arvutusteks, mida ta tahtis soovitada mitmes suhtes ebamugavate rataste asemele. Projekt oli tal ammu läbi mõeldud, aga senini kirja panemata; ka rääkinud polnud ta sellest kellelegi. Tähendab see tuleb paberile panna, et väärtusljk idee ei hukkuks koos tema endaga. Maastikuauto jätab ta seisma obeliski juurde, et järgmine ekspeditsioon selle otsekohe leiaks. Maastikuautost aga leiavad nad tema, Kamovi surmaeelse kirja. .

Lendu Marsile korratakse tõenäoliselt kahe või kolme aasta pärast. Kuivas kliimas säilib maastikuauto nii

kaua hästi. Teda saab kasutada, tuleb ainult vahetada akumulaatorid.

Kamov kasutas prožektorit liikumissuuna kontrollimiseks võimalikult harva, sest ta kartis, et valgus meelitab ligi ümberh'ulkuvaid kiskjaid.

Kaljud, kus ta oli veetnud pikki piinarikkaid tunde, olid juba ammugi kadunud silmapiiri taha. ümberringi laius tasandik. Esmakordselt viibis Kamov väljas öösel.

Pea kohal sirasid eredalt tähed. Nende valgusel oli väga viletsasti näha tee, mida tähistasid ainult roomikute jäljed. Kaotada need jäljed tähendas aga kaotada igasugune lootus leida liivalagendike keskelt üles obelisk.

Maastikuauto sõitis kõige väiksema kiirusega. Rutata polnud kuhugi: päikesetõusuni oli veel palju aega.

Vedelhapniku varud auto reservuaarides olid nii suured, et Kamovile jätkus õhku vähemalt kaheks nädalaks. Akumulaatorite energiast piisas neljakümne tunnilijseks sõiduks maksimaalse kiirusega. Toiduaineid võib võtta Hapgoodi tähelaevalt, muidugi kui õnnestub seda üles leida, kuid Kamov oli kindel, et tuleb sellega siiski toime. Seega on tal võimalik kuni reservuaaride tühjenemiseni elada ligi kaks nädalat. Enesetapmise mõtet ei tulnud talle pähegi. Sel kombel elu lõpetada näis talle alati suurima argusena. Ameerika tähelaeval peaks leiduma paberit. Tööd jätkub kogu talle jäänud ajaks. Ta võib ja peab oma ürituse jätkajaile pärandama kõik oma mõtted, kõik arvutused kosmoselendude kohta.

Hapgoodi tähelaeval leidub kindlasti ka hapnikku. Soovi korral võib Kamov oma elu pikendada, elada märksa kauem kui kaks nädalat, aga ta ei tahtnud sellele mõelda.

Ta mõistis hästi, et see on alateadlik soov oma piinu kiiremini - ja ilma vägivallata - lõpetada, kuid ta püüdis endale mitte aru anda oma salajasematest tunnetest. Lõppude lõpuks oli selline väike argus andestatav. Niisuguses olukorras ei tohtinud temalt liiga palju nõuda.

Iga inimene, kes satub Maa peal mingisse näilikult väljapääsmatusse olukorda, võib ikkagi loota, et juhus

saadab talle appi teisi inimesi. Ta peab võitlema oma elu eest viimse võimaluseni. Ainult argpüks kaotab lootuse. Kamovil aga polnud millelegi loota. Polnud kedagi, kes oleks saanud appi tulla. Ta oli kogu sellel tohutul planeedil üksinda.

Maa asub temast kujutlematul kaugusel. Tähelaev jõuab sinna poolteise kuu pärast. Kui oletada, et ta otsekohe tagasi lendaks (mis tegelikult oli täiesti võimatu), siis jõuaks ta uuesti Marsile ikkagi alles nelja kuu pärast. Nii kauaks ei jätku Ameerika tähelaeval hapnikku. Päris kindlasti pole Marsil mingisuguseid mõistusega olevusi, kellelt võiks loota abi. Oodata seda aga kuskilt kolmandast kohast oli mõttetus, utoopia.

Kamov tahtis end veenda, et tal puudub isegi teoreetiline võimalus pääsemiseks, ja ta mõtles metoodiliseIt läbi kõik pähe tulevad variandid.

Ameerika tähelaev! Esimesel pilgul kõige loomulikumana ja kindlamana näiv abinõu. Mis oleks veel lihtsam kui istuda sellesse ja lennata Maale! Niivijsi mõtleb kahtlemata iga inimene, kes ei tunne kosmoselaevade juhtimise tehnikat ja kellel pole õiget ettekujutust kosmose-navigatsioonist.

Päikesesüsteemi ääretuis avarustes näivad Maa ja Marss tibatillukeste punktidena. Selleks et eksimatult lennata ühelt punktilt teisele, tuleb äärmise täpsusega arvestada peaaegu tabamatult väikesi mõjusid, mida avaldavad tähelaevale nii mõlemad planeedid kui ka Päike ja isegi teised, kaugemad planeedid, eriti Jupiter. Tähelaeva juht peab viimse üksikasjani tundma oma sõidukit, tema suurust, kaalu, mootorite asetust ja nende võimsust. Ta peab oskama reguleerida mootorite tööd, teadma, millise kiiruse need laevale annavad, teadma seda täpsusega kuni üks sentimeeter sekundis. Kui komandöril need teadmised puuduvad, eksleb kosmoselaev lootusetult taevaruumis ega jõua iialgi eesmärgile.

Kamov teadis seda hästi. üritada lendu Maale täiesti võõral tähelaeval, tundmata

tema konstruktiivseid omadusi ja teadmata andmeid mootorite kohta, oleks sama mis seotud silmadega püssi lasta ja loota esimese pauguga - just nimelt esimese pauguga - tabada kahe
176

kilomeetri kaugusel asetsevat kahekümnekopikalist raha.
Lootusetu üritus!
Nii! Kõik mõeldavad variandid pääsemiseks, ka kõige ebatõenäolisemad, on läbi mõeldud ja kaalutud. Järeldus tehtud. Tähendab - aitab pääsemismõtetega tegelemisest! Kõik mõtted tuleb nüüd suunata sellele, kuidas temale jäänud päevi võimalikult kasulikult veeta.
Kamov lülitas sisse prožektori ja vaatas sõiduteed. Roomikute jälgi ees ei olnud. Süvenenud oma rnõtteisse, oli ta ilmselt teerajast kõrvale kaldunud.
Ta. pöördus tagasi.
Mõne minuti pärast oli ta jällegi vanadel jälgedel. Ta oli jätnud tähele panemata ärapöörde põhja suunas.
Pöördekohast tähelaeva endise seisupaigani oli täpselt seitsekümmend kilomeetrit.
Väljas oli kõva pakane, kuid autos polnud seda tunda. Hermeetiliselt suletud aknad ja uksed ei lasknud välisõhku sisse tungida, maastikuauto seinu aga soojendati elektrivooluga. Oli koguni palav.
Kamov nööpis karusnahkse ülikonna lahti ja võttis mütsi peast. Ta tundis nälga, kuid tal polnud kaasas mingisuguseid toiduaineid. Tavaliselt oli maastikuautos ikka väike avarii-tagavara, kuid peatset tagasipöördumist arvestades ei võtnud Kamov viimasele retkele asudes midagi kaasa. «Seegi on õppetund tulevikuks,» mõtles ta. «Rändurid võõral planeedil peavad alati võtma endaga kaasa toiduaineid.»
Päikesetõusuni jäi veel poolteist tundi, kui maastikuauto lähenes tuttavale paigale. Lagendikul paistis tuhmilt terasobelisk, rubiintähel ja selle kuldsel raamil siras taevatähtede vastuhelk. Külmunud järvepind paistis nüüd lagendikule kuidagi palju lähemalolevat nende vahel polnud enam tähelaeva hiiglakorpust. Isegi pimeduses märkas Kamov, kui tugevasti oli startimisel düüsidest väljuv tulejuga vigastanud tähelaeva läheduses kasvavaid taimi.
Kui väljas valgeneb, vaatab ta kõik üksikasjaliselt üle.
Nälg andis end üha rohkem tunda, aga Kamov otsustas, et pöördub A,meerika tähelaeva juurde alles pärast

177
kõigi teda huvitavate küsimuste lahendamist. Kes teab. võib-olla tõuseb jälle ootamatult liivatorm ja hävitab kõik stardijäljed.
Ta oli väga väsinud. ja otsustas magada kuni päeva saabumiseni.
Päikesetõusu magaski ta maha.
Vaevatud organism nõudis oma osa ja Kamov ärkas alles keskpäeval.
Vaatlus stardipaigal kestis kaks tundi.
Tuli oli põletanud pika sihi, millel polnud jälgegi taimedest. Sihti palistasid paljad põlenud ja söestunud varretüükad. Sellel kohal, kus seisis tähelaev ja järelikult kõige tugevamini möllas tulejuga, mis nihutas paigalt raske masina, oli liiv osaliselt sulanud ja muutunud pruuniks klaasiks. Rattad olid kündnud pinnasesse sügavad vaod.
. Kamov pani kõik oma vaatluste tulemused ja järeldused nendest korralikult kirja. Nüüd võis sõita toiduainete järele.
Nälg muutus piinavaks. Viimati oli ta söönud eile hommikul ja sellest ajast peale pidanud taluma palju vintsutusi.

Kamov otsustas Hapgoodi tähelaeva üles otsida, võtta sealt hädavajalikul hulgal vett ja toiduaineid ning pöörduda siis tagasi obeliski juurde.
Sellele, et ta võiks end palju mugavamalt sisse seada Ameerika tähelaeval, ei tahtnud ta mõeldagi.
Ta veedab oma viimased elupäevad siin...
Roomikute jälgi ei olnud näha - liiv ja tuulolid teinud oma töö.
Kamov juhtis auto otse läände: Pärast saja viiekümne kilomeetri pikkuse vahemaa läbimist hakkab ta seal tähelaeva otsima. Ta mäletas, et esimese ekspeditsiooni ajal Paitšadzega hoidsid nad kogu aeg rangelt suunda otse läände ega kaldunud hetkekski kõrvale. See oli õnnelik asjaolu. Suunda teadmata oleks väikese tähelaeva leidmine keset lõputut kõrbet olnud lootusetu.
Ainuke orientiir teel oli «raba», mis asus viiekümne kilomeetri kaugusel. Läbinud selle vahemaa, veendus Kamov, et sõitis õiges suunas. Ta tundis kergesti ära mälestusväärse koha, kuhu nad koos. Melnikoviga olid

nii väga rutanud. Edasi .liikus maastikuauto juba kiiremini.
Kui kilomeetrimõõtja näitas saja viiekümnendat kilomeetrit, peatas Kamov auto ja ronis selle katusele.
Ameerika tähelaeva polnud kusagil näha.Ilmselt oli maastikuauto endisest teest kõrvale kaldunud. Aga kui palju?
Sellele küsimusele oli raske vastata.
Veidi mõelnud, otsustas Kamov pöörata täisnurga all paremale ja sõita selles suunas kümme kilomeetrit. Kui ta tähelaeva seal ei avasta, pöördub ta jälgi pidi tagasi ja kordab sama manöövrit vasakule. Kui ka selles suunas ei peaks tähelaeva leidma, hakkab ta seda otsima nii, et teeb ümbruses kord-korralt laienevaid ringe.
Tähelaeva leidmata tagasi pöörduda tähendaks mõista end näljasurmale. Kamov oli kindel, et väga palju kõrvale kalduda ta siiski ei võinud. Eesmärk pidi asuma kuskil läheduses.
Ja tõepoolest, läbinud ligi kaheka kilomeetrit, nägi ta vasakul liivaküngast. Esimesel hetkel arvas ta, et on jällegi sattunud kaljudele, kuid hoolikamaI vaatamisel tundis ta ära tähelaeva, mille juurde torm oma teel takistust kohates oli kokku kandnud terve liivamäe.
See liivamägi kattis ka ust ja Kamovil tuli teha kolm tundi kibedat tööd, et seda lahti kaevata. Hea veel, et maastikuautosse olid jäänud labidad, mida oli kasutatud Hapgoodi jäänuste matmiseks. Labidata oleks ta pidanud liiva eemaldama kätega.
Juba kolmandat korda astus ta Ameerilka tähelaevale. Esimesel korral oli ta siin koos Paitšadze ja Basoniga. Teine kord oli temaga kaasas Melnikov, nüüd aga oli ta päris üksinda.
Juhtimispuldillebas kogukas ümbrik, mille ta ise oli siia pannud. Selles oli akt Ameerika tähelaeva juhi hukkumise kohta.
«Küll on saatus ikka imelik!» mõtles Kamov. «Mõlemad tähelaevad kaotasid Marsil oma konstruktori.»
Vaevata leidis ta alumiiniumist kasti toiduainetega ja oli rabatud selle kasinast sisust: purgid sealihakonserviga ja konserveeritud puuviljaga, karbid suhkrukuivikute ja küpsistega. See oli kõik.

Kas ameeriklased üldse jõid ka midagi? Kusagil peaks ju ülema vähemalt vettki. Kamovit vaevas praegu rohkem janu kui nälg. Ta hakkas otsima vett, pannes imeks reservuaaride, balloonide, kastide ja muude nõude korratut hulka, mille keskel üli nii raske liikuda.

Avanud ühe terasreservuaari kraani, avastas ta selles piiritust.

«Veider idee,» mõtles ta, «võtta kosmoseretkele kaasa niisugusel hulgal piiritust ja kasutada selle vedamiseks veel nii rasket anumat!»

Ülejäänud reservuaarid sisaldasid või olid sisaldanud vedelat hapnikku - mitmed olid ,juba tühjad.

Suures alumiiniumist paagis leidis ta vett, mis haises tugevasti metalti ja kummi järele. Paagist viisid painduvad torud kahe pikerguse kirstutaolise kasti juurde. Ilmselt ei kasutatud seda vett joogiks.

Lõpuks leidis ta mõned balloonid apelsinimahlaga.

«Mis siis ikka! Seegi püle halb!» otsustas Kamov.

Kustutanud nälga ja janu, hakkas ta otsima puhast paberit. Seda polnud kusagil.

«Hapgood oli ju teadlane,» mõtles Kamüv. «Ta tegi kindlasti vaatlusi ja märkis need üles. Vihikud tema sissekannetega peaksid alles olema.» .

Juhtimispuldi juures lebas suur kollane nahkkohver.

See oli lukus, võtmed aga puudusid.

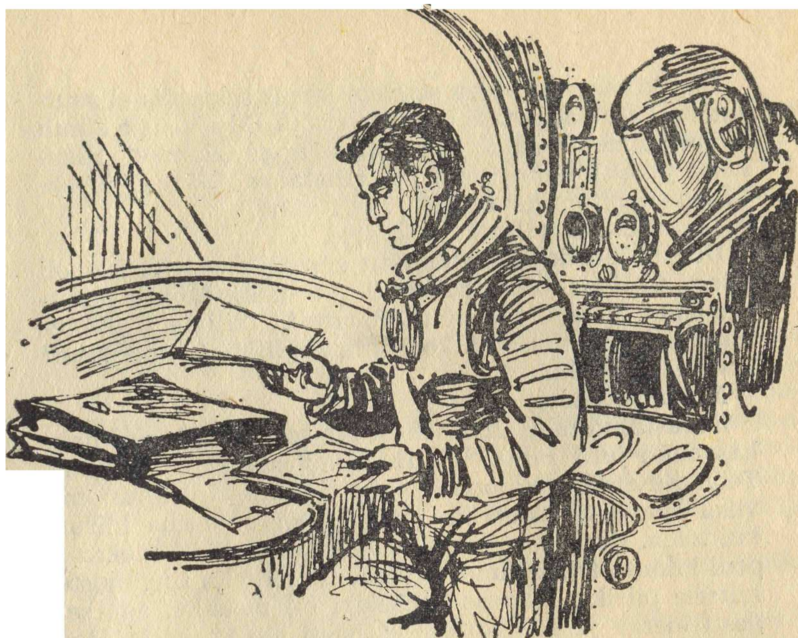
«See on Hapgoodi kohver. Siin ongi, arvatavasti tema märkmed. Ebameeldiv küll, kuid ma pean lukud lahti murdma. Teist võimalust pole.»

Kamov tõi maastikuautost vajalilikud riistad. Lukud olid.tugevad ja töö võttis tublisti aega.

Lõpuks oli kohver lahti.

Kaige peal lebasid kaks paksu vihikut asrtronoomiliste vaatluste ülestähendustega. Kamov sirvis neid pealiskaudselt ja pani kõrvale. Edasi sisaldas kohver mõned vahetused pesu, paar pudelikest odekolonni ja habemeajamistarbed. Paberit ega isegi mitte tühje vihikuid ei olnud. Kuid päris kohvri põhjas leidis ta nahkportfelli ja kimbu mingeid joüniseid.

Kamov avas portfelli. Selles olid tihedalt täiskirjutatud paberid. Piisas põgusastki pilgust, et mõista, mida need paberid sisaldavad.



Kamov tundis, kuidas üütamatu erutus tal hinge matab. Ta haaras joonised ja lõi need lahti.

Oo, kui ta oleks, varem teadnud! . . . Kui ta üleks kohe siia sõitnud! Pabertid ta käes võinuksid päästa ta elu.

Tema ees oli Ameerika tähelaeva projekt. Kuidas see siia sattus? Miks võttis Hapgood selle endaga kaasa?

Ilmselt selleks, et laeva hukkumise korral ei saaks keegi tema töövaeva kasutada. Kaunis ebatõenäoline, kuid teist seletust ei olnud.

Milline saatuse iroonia: see leid oli Kamovile täiesti kasutu! Liiga palju oli ta kaotanud aega. . .

Kamov luges masinlikult Hapgoodi märkmeid, otsides alateadliku lootusega tähelaeva liikumiskiirust väljendavat arvu.

«29,5 kilomeetrit sekundis.»

«Maa liigub aga kiirusega 29,76 kilomeetrit sekundis,» ütles Kamov valjusti.

Paberilehed kukkusid tal käest.

Liiga hilja!

Ühe kilomeetri võrra suurem kiirus sekundis ei suutnud kaotatud aega tasa teha. See võimaldas säästa ainult kolmkümmend tundi, aga sellest ajast Kamovi käsutusse jäänud kolm tundi oli tähelaeva üksikasjaliseks tundmaõppimiseks ilmselt liiga vähe. Lootusesäde vilkus ja kustus.

Uuesti lähenes halastamatu surm inimesele, kes oli täiesti üksinda võõra planeedi avarustes. Mõned minutid istus Kamov täiesti liikumatuIt, millelegi mõtlemata, siis aga tõusis ja korjas laialipillatud paberilehed hoolikalt kokku.

Meeleheitehoog möödus.

Karastatud tahe aitas sellest üle saada ja Kamov hakkas nüüd juba rahulikult Hapgoodi märkmeid lugema. Teda huvitas esmajoones puhttehniline küsimus: mil viisil saavutas ameerika konstruktor suurema kiiruse kui tema. Kamovi arvates oli kakskümmend kaheksa ja pool kilomeetrit sekundis kaasaegse tehnika tingimustes kiiruse piiriks. Hapgoodi käekiri oli peenike, aga selgesti loetav ja Kamov tundis hästi

inglise keelt. Hoolikalt viimistletud joonised täiendasid kuiva matemaatilist teksti. Konstruktori isiklikud kogemused aitasid mõista üksikasju.

Pidi olema ise kosmoselaevade konstruktor, et mõista lühikeste, ilma igasuguste seletusteta valemite mõtet.

Hapgood kirjutas need ju ainult enda jaoks. Belopolski näiteks oleks käesoleval juhul raskustesse sattunud, vaatamata oma erakordsetele teadmistele matemaatikas.

Peaaegu kaks tundi uuris Kamov tähelepanelikult projekti. Sukeldudes tehnikarnaailma, unustas ta täiesti oma meeleheitliku olukorra. Aeg lakkas tema jaoks olemast. Äkki võpatas ta ja puuris silmad lühikesse valemisse, mis hakkas nagu kasvama, jättes enda varju kõik seni loetu.

No muidugi! Kuidas võis ta selle unustada! Kuidas võis ta hetkekski uskuda, et ameeriklane saavutas selle, mida nõukogude insener ei suutnud! Selle moodusega, mida kasutas Hapgood, võiks tema, Kamov, tõsta oma tähelaeva kiiruse kuni seitsmekümnele kilomeetrile sekundis. Aga ühelegi nõukogude teadlasele ei

tuleks mõttessegi kasutada niisuguseid võtteid. Viiskümmend meetrit sekundis! Kiirendus, .mis tõstab raskusjõu viiekordseks! Kuidas võis Hapgood sellele teele minna?! Panna ennast ja oma kaaslast kümneks minutiks niisugusesse olukorda tähendas kahjustada alatiseks tervist. Isegi kui Kamov oleks tahtnud seda võtet rakendada, poleks valitsusekomisjon iialgi lubanud tal ehitada säärast tähelaeva.

Nüüd sai arusaadavaks alumiiniumkastide ja nendega ühenduses oleva veereservuaari otstarve, ehkki Kamov ei uskunud, et üleni vette laskumine vähendaks lubamatult suure kiirenduse kahjulikku toimet organismile.

Ent kui Hapgood ei arvestanud kiirenduse määramisel ohutuse tingimust, siis on tema mootoril võib-olla ka küllaldaselt tagavaravõimsust, et kiirendust veelgi suurendada. . .

Kolmandat korda ööpäeva jooksul kerkis Kamovi ette pääsemislootus.

Süvenedes mootori tehnilisse karakteristikasse, veendus ta peatselt, et võib kiirenduse tõsta kuni viiekümne viie meetrini sekundis.

See otsustas küsimuse.

Tõsi küll, niisugune kiirendus ähvardas teda surmaga juba lennu esimestel minutitel, teisiti aga polnud mõeldav Maale jõuda.

Niisama ohtlik kui start oli ka finiš. Hapgoodi arvestuste kohaselt ei saanud mootor pärast äralendu Marsilt enam töötada, nii et maandumine pidi toimuma langevarju abil. Kamovil aga see võimalus puudus, sest langevarju kokkupanemine käis ühel inimesel üle jõu. Ta rajas plaani ainult lootusele, et Hapgood oli oma mootori suhtes liiga pessimistlik ja et see vahest siiski veel suudab töötada. Igal juhul polnud tal valikut tuli kas riskida või leppida peatse vältimatu surmaga.

«Parem siis juba surra startimisel või puruneda vastu oma armast Maad,» otsustas Kamov.

MAA!

12. *veebruaril* 19.. *aastal.* Kell 10 Moskva aja järgi.

Lõpuks ometi võin ma täie õigusega kirjutada «Moskva aja järgi».

Ma olen Moskvas!

Täna tundub saabumisrõõm kuidagi eriti ülevana. Eilne päev möödus nagu udus, kuid

ma ei unusta iialgi selle vähimaidki üksikasju!
Püüan kirjeldada veel alles värskeid muljeid meie kosmosereisi viimasest päevast. See jääb minu päevikus ühtlasi viimaseks sissekandeks. Palju sündmusi olen talletanud ta lehekülgedele. Olen neid kirja pannud Moskvas, tähelaeva pardal ja Marsil. Ja nüüd lõpetan päeviku oma toas, sama laua taga, kus teda alustasin
2. juuli mälestusväärsel ööl.
Silmade eest mööduvad kõik üleelatud pildid. ja sündmused . . .
Start Maa pealt... .
Poeetilise nimetusega kaunis planeet Veenus! .
Hiiglasuur vormitu ja sünge asteroid. See vilksatas mööda mõne sekundiga, kuid jääb igavesti meelde...
Marsikõrbetasandikud . . .
Basoni lask... Kartlikult ligi maad liibuv Ameerika tähelaev. . .
Õudne liivatorm... .
Näen rohekashalle kassisilmi ja pärani lõugu, täis teravaid kolmnurgelisi hambaid.,.. Hõbedase keha arusaamatult võimas ja hoogne hüpe. . .
Näen mälestussammast, mille püstitasime Marsil.
Väikesellagendikul särab kolme meetri kõrgune punase rubiintähega kroonitud terasobelisk...
Kamovi lahkumissõnad: «Ärge tundke igavust!» . . .
Äralend Marsilt...
Poolteist kuud nukrat tagasiteed...
Belopolski tegi kõik, et tähelaev jõuaks Maale tagasi täpselt Kamovi poolt määratud ajal. «Ma pean seda tegema Sergei Aleksandrovitši mälestuseks,» rääkis ta.
Ja ta saavutas selle!
184
Ekspeditsiooni plaani kohaselt pidi kosmoseretke finiš toimuma üheteistkümnendal veebruaril kella kaheteistkümne ja neljateistkümne vahel. Ehkki hilinesime lahkumisega Marsilt kolmkümmend kuus minutit, puudutasid tähelaeva rattad jällegi raketodroomi pinda kell kaksteist kolmkümmend minutit.
Mida võis veel nõuda? ,
Konstantin Jevgenjevitši teene oli suur: ta tõi komandöri kaotanud tähelaeva maailmaruumi õhuta teed kaudu nagu mööda rauqteeröõpaid otse raketodroomile. .
Au ja kuulsus temale, Kamovi järglasele tähelaeva juhtimispuldi juures!

üheteistkümnendal veebruaril kell kaheksa hommikul kogunesime kõik observatooriumi. Olid kätte jõudnud kosmoselennu viimased tunnid. Maa oli õige lähedal.
Tähelaeval oli laskumiseks kõik valmis. Nagu ikka, panin oma aparaadid töökorda ja asusin «TASS-i akna» juurde. Paitšadze askeldas oma astronoomiliste seadmetega, valmistudes vajalikeks vaatlusteks. Viimaste nädalate jooksuloli ta palju kõhnemaks jäänud. Arsen Georgijevitš kannatas meie kaotuse pärast kõige rängemalt. Nad olid Kamoviga olnud väga lähedased sõbrad. Neid sidusid igaveseks unustamatud tunnid ajaloolisel lennul Kuule. Kogu tagasilennu vältel töötas Paitšadze äärmise pingega, vähendades puhkeaega miinimumini. Ta püüdis tööga vaigistada kaotuse valu.
Belopolski istus juhtimispuldi juures, vihik põlvedel, ja arvutas midagi. Kiirelt täitus lehekülg lehekülje järel matemaatiliste valemitega.
Bason vaatas tuimalt aknast välja. Poolteist kuud oli ta istunud omas kajutis, keeldudes väljumast. Teda ootas alandav kohtuprotsess ja karm karistus. See oli kuulsusetu tagasipöördumine!

Praegu viibis ta meie ruumis Belopolski käsul. Maad varjas Kuu hiiglaketas, millest pidime mööda lendama. Ta lähenes iga sekundiga, kattes kinni kogu vaatevälja tähelaeva ees. Pildistasin teda lõputult.

185

Mõlemad Kuule suunatud filmikaamerad töötasid vahetpidamata. Meie poole oli pööratud tema Maa pealt nähtamatu külg, kuid kahjuks valgustas Päike sellest meid väga huvitavast poolest ainult pisut üle veerandi.

Kell kaheksa kolmkümmend oli tähelaev Maa kaaslasega ühel joonel. Me möödusime temast umbes kahesaja kilomeetri kauguselt ja kohe hakkas paistma meie koduplaneet.

Süda peksles ärevalt ja rõõmsalt... Kurku tõusis nagu mingi tomp...

Maa!...

Ta hiilgas maailmaruumi mustendaval taustal sinaka kettana, mida ümbritses helkiva atmosfääri õrn oreool.

Tähelaev lendas otse tema poole.

Märga'tavalt taandus mustendav tühjus. Selle ja meie vahel rippus - nagu uks lõpmatusse maailmaruumi Kuu, viimane verstapost meie pikal planeetidevahelisel teekonnal.

Mulle tundus, nagu võbiseks kannatamatusest tähelaeva teraskeregi. Lumivalge lind lendas kodupesa poole, kattes hoogsa kihutamisega viimaseid kilomeetreid.

Ikka lähemale .ja lähemale...

Maa ligines ja muutus iga sekundiga suuremaks.

Neil erutavail minuteil tunnetasime eriti teravalt oma kaotuse kibedust. Kui nüüd Kamov oleks olnud koos meiega!

Kord ütles Paitšadze: «Kui ta saaks ometi kasutada Ameerika tähelaeva!» Rohkem ta seekord ei lisanud, Belopolski aga, jäänud minuga kahekesi, täiendas tema sõnu; Ta tegi mulle selgeks, et kui Sergei Aleksandrovitš olekski ellu jäänud, ei saa ta Hapgoodi tähelaeva selle konstruktsiooni tundmata ikkagi tagasilennuks Maale kasutada. Mõistsin siis, et seegi. lootus on asjatu.

Tähelaeva laskumine Maale pidi kest1na nelikümmend seitse minutit ja algas neljakümne ühe tuhande kilomeetri kõrguseIt. Sellest kõrgusest piisas parajasti, et meie kosmilist kiirust igas sekundis kümne meetri võrra vähendades viia see 28,5 kilomeetrilit sekundis nullini.

186

Kui mootorite pidurdav jõud tegevusse asus, olime Maale juba nii lähedal, et tundsin vaevata ära päikesest heledasti valgustatud Aasia. Euroopa oli veel kaetud öise varjuga. Kogu nähtava poolkera kohal polnud ühtki suuremat pilvemassi. Planeedi pind muutus iga sekundiga ikka selgemaks. Näis, nagu rõõmustaks temagi oma laste kojujõudmise üle ja ruttaks tähelaevale lahke naeratusega vastu, et teda emalikult sülelda.

Märkamatult laskusime atmosfääri. Õhk oli hämmastavalt selge. Kodumaa laius meie all kogu oma toreduses. Läbi tugevate binoklite nägime Vaikse ookeani eredalt sätendavat pinda ja Uraali mäeaheliku vaevu märgatavat joont. Põhjas võis läbi piimja udu aimata Arkttika jäävälju.

Tähelaev laskus madalamale...

Saja kilomeetri kõrgusel sirutas ta laiali oma võimsad tiivad.

Kosmosereis jõudis lõpule!...
Reaktiivlennukiks muutunud tähelaev lendas stratosfääris. Mulle näis, et ta maandub otse Moskva kohal, aga kui ta kolmekümne kilomeetri kõrgusel läks üle horisontaalsele lennule, nägin meie all Uraali mägesid. Belopolski juhtis lennukit läände, laskudes aina madalamale. . .

Binoklis vilksatas mööda Gorki linn.

Kakskümmend minutit. hiljem ujus masina tiibade alt läbi iidne Vladimir...

Me lähenesime Moskvale.

Tähelaevoli ühe kilomeetri kõrgusel, kui silmapiiril tuli nähtavale pealinna panoraam.

Moskvast üle me ei lennanud. Võtsime suuna otse raketodroomile.

Ikka madalamale ja madalamale... Mootori mürin vaibub . . . Suurte ringidega õhus lõpetab tähelaev oma seitsmekuise lennu...

All on hiiglasuur väljak. Siit alustasime oma teekonda ja siia pöördume ka tagasi.

Väljak on lage ja valendab ühtlasest lumekattest.

Kõrge piirdeaed on kogu pikkuses kaunistatud arvutute lippudega...

Tibatillukeste punktikestena seisavad mitmes reas autod. Ma küll ei näe, kuid tean, et «Planeetidevahelise vaksali» katusel voogab inimeste mass. Meid oodatakse, meid on vastu võtmas hulgaliselt sõpru.

Ma pole kindel, kas Paitšadze ütles seda kõvasti või kuulsime tema mõtet: «Serafima Petrovna on ka siin.»

Serafima Petrovna on Kamovi naine ja ustav sõber. Ta seisab praegu kindlasti vaksali katusel ja jälgib üksisilmi valget lindu, mis kannab tema juurde armastatud inimese. Ta ei tea veel midagi...

Viimane laskumine. ,

Mootorid jäävad vait. Hiiglarattad puudutavad sujuvaIt maad...

Ma näen läbi rõõmupisad'te loori, kuidas vaksalist kihutavad tähelaeva poole kuus autot.

Belopolski avab otse juhtimispuldilt väljumiskambri mõlemad uksed. Pole enam midagi karta - väljas on Maa kodune õhk.

Lumele langeb alumiiniumist trepp. Siin juba otse maha ei hüppa, nagu tegime seda Marsil. Üksteise järel väljume lennukist.

Autost suundub meie poole valitsuse komisjoni esimees akadeemik Vološin. Temale järgnevad teised komisjoni liikmed.

Mitu kinoaperaatorit lasevad oma filmikaameratel suriseda. Ma tegin reisi kestel väga palju ülesvõtteid. Nüüd on minu osa lõppenud, kord on nende käes.

Belopolski astub Vološinile vastu. Sel hetkel, rikkudes vastuvõtu pidulikku tseremooniat, jookseb akadeemiku selja tagant välja Marina ja lööb isale käed ümber kaela.

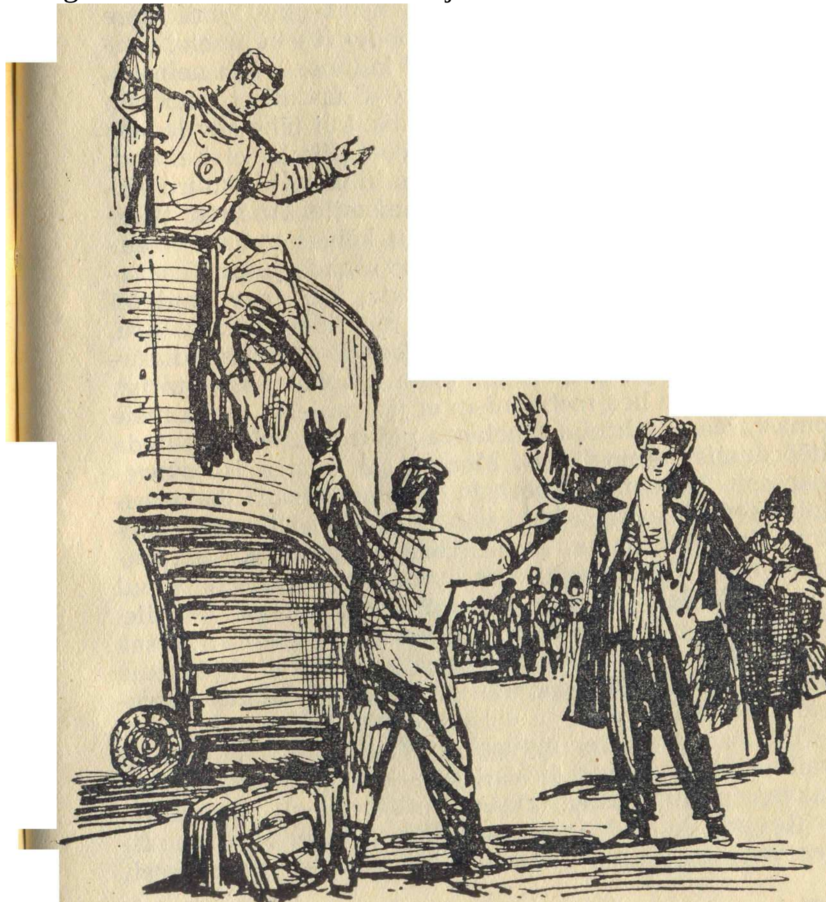
Paitšadze võtab .tütre sülle.

Belopolski tõstab käe kiivri äärde:

Ta kannab Vološinile ette ülesande täitmisest, teatab kuivas raportikeeles tähelaeva komandöri hukkumisest. .. Aga samas, kolme sammu kaugusel, seisab Serafima Petrovna Kamova, rõõmus ja õnnelik, käes suur kimp lilli.

Kas ta siis tõesti ei märka, et tema meest pole meie seas? Miks pole Vološin sugugi hämmastunud, et temale raporteerib Belopolski, aga mitte Kamov?

Hirmsad sõnad on öeldud, aga Serafirna Petrovna näol särab endiselt naeratus.
Raport on antud. Vološin kaelustab tähelaeva komandöri.
«Õnnitlen teid esimese kosmosereisi hiilgava lõpetamise puhul,» ütleb ta valjusti. «Oma õnneliku tagasi jõudmisega tegite kodumaale suure kingituse. Võtke nüüd vastu ka meie vastukink.»
Komisjoni liikmed astusid kõrvale. Lilled käes, lähenes meile kiiresti inimene, kellele mõeldes me polnud rahu saanud kõik need kuus nädalat.
Elusana ja lõbusana, sil"' mad säramas rõõmust, seisis meie ees Sergei Aleksandrovitš Kamov.
Ma ei tea, kuidas Marina äkki minu sülle sattus...
«Sergei!» . .. «Arsen!»... Kamov ja Paitšadze sööstsid teineteist kaelustama.



Hinge kinni pidades, et mitte kaotada ainsatki sõna, kuulasime mitu tundi Sergei Aleksandrovitši jutustust tema seiklustest Marsil ja imeväärsest pääsemisest.
Ta rääkis lühidalt ja kokkuvõtlikult, puudutamata sõnagagi oma tundeid ja hingelisi üleelamusi, kuid tema lruivast 'jutustusest joonistus rninuVaimusilma ette selgesti selle inimese kangelaslik iseloom, kellele tema üritus oli kallim kui elu.
«Kiirendus viiskümmend viis meetrit sekundis ei võimaldanud mul mitte ainult pääseda,» lõpetas Kamov, «vaid ka jõuda Maale ka'kskümmend üks tundi enne teid. Tähelaeva kiirus pärast mootorite kürnneminutilist tööd oli kolmkümmend kaks kilomeetrit ja nelisada viiskümmend meetrit sekundis. Startimisel kaotasin meelemärkuse ja toibusin alles siis, kui tähelaev lendas juba inertsi mõjul. Vette ma loomulikult ei heitnud, sest ma ei usu, et see vähendaks lubamaltult suure kiirenduse kahjulikku toimet organismile. Andnud tähelaevale vajaliku suuna, usaldasin kõiges muus ,mehaanikaseadusi ja oma õnne.» Nende sõnade juures naeratas ta kergelt. «Võite isegi aimata, kui igav mul oli üksinda. Maale lähenedes sain ma täiel määral aru, milline aare oli Hapgoodi käsutuses, kes seda aga kasutada ei osanud. Ma räägin tema tähelaeva mootorist. See kindel ja hea mehhanism ei jää milleski maha meie

omast. Ma ei tahtnud tähelaeva pidurdamiseks kasutada hõõrdumist atmosfääris. Mootor sai sellega ise suurepäraselt hakkama. Pöörasin tähelaeva sada kaheksakümmend kraadi ja hakkasin teda just sellesama mootori abil pidurdama. Atmosfääri jõudes oli kiirus peaaegu null. Tähelaev ha.kkas kukkuma. Langevarju mul ei olnud. See jäi koos meie maastikuautoga Marsile.

Käivitasin nüüd mootori lühikesteks tõugeteks. Ei saa ütelda, et selle juures just mugav tunne oli, kuid oma eesmärgi ma siiski saavutasin. Tähelaev lakkas korrapäratult kukkumast ja läks üle planeerimisele...»

Ta peatus. Suures maitsekalt sisustatud söögitoas oli vaikne. Kõik ootasid jutustuse jätkamist. Vološin liigutas masinlikult lusikat klaasis, milles tee oli juba ammu jahtunud. Paitšadze abikaasa Niina Artšillovna manitses vaevalt kuuldaval sosinal Marinat, et see vaikselt

.istuks. Belopolski, Paitšadze ja mina ei pööranud silmi oma taas leitud komandörilt.

«Kokkuvõttes võib ütelda vaid seda,» jätkas ta, «et momendist, kui «SSSR-LS2» kiskjad laiali peletas, kuni saabumiseni Maale oli mul kogu aeg lihtsalt õnne. Näib, et mu naisel oli veel vara leseks jääda.» Ta silitas õrnalt Serafima Petrovna kätt. «Tähelaev lendas stratosfääris. All oli Siber. Vähehaaval laskudes möödusin Uraali ahelikust ja maandusin Saranski linna lähistel. Löök oli väga tugev, aga nagu näete, ei saanud ma selle juures kannatada, mida kahjuks ei saa ütelda tähelaeva kohta. Edasi polegi enam midagi jutustada. Saatsin telegrammi ja lennukil toodi mind Moskvasse. Siin oli mul õnn ooa võtta meie kosmoselennu võidukast finišist.»

Ta sirutas Belopolskile käe.

«Jääb üle tänada Konstantin Jevgenjevitši tema osavuse eest. Tähelaev, nagu isegi teate, maandus raketodroomil nagu sõiduplaani järgi. Esimene suur kosmosereis lõppes täpselt määratud ajal. See on hiiglaslik võit!»

«Kuhu kavatsete järgmiseks lennalta?» küsis Vološin.

«Loomulikult MarsHe. Selle planeedi mõistatused tuleb lõpuni lahendada. Ainult - seda ei tee enam mina. ..»

«Miks nii?»

«Kardan, et äsja lõppenud lend oli minu jaoks viimane,» Ütles Kamov, nukrus hääles. «Liigne koormus, mida pidin Marsilt startimisel taluma, ei saanud jätta tervisele mõju avaldamata.»

Me kolmekesi vahetasime kohkunud pilke.

«Kas sa räägid ikka tõtt?» sosistas Paitšadze. «Kardan, et jah,» vastas Kamov.

«Me ravime teid terveks,» ütles Vološin otsustavalt.

«Seda ei saa niiviisi jätta. Parimad Nõukogude Liidu arstid hakkavad teid ravima.»

Järgnes rusuv vaikus. Serafima Petrovna embas meest hellalt ja pani oma pea ta õlale.

«Pole viga, sõbrad!» ütles Kamov. «Konstantin Jevgenjevitši näol on meil hea komandör tulevasele tähelaevale, mille ma talle ehitan. Tahan loota, et ka mu tei

sed kaaslased edasistest kosmose-ekspeditsioonidest ära ei ütle. Minule juba attab. Aga meie noorsoo hulgas leidub sadu tulevasi «tähekapteneid». Kosmosereisid jätkuvad.»

«Üks nendest kaptenitest istub minu kõrval,» ütles Niina Artšillovna, püüdes naljaga peletada kõiki vallanud sünget meeleolu. «Kardan, et minu Marina on samuti

tulevane tähelendur: ainult tähtedest räägibki!» «Aga just!» Ütles tüdruk ja noogutas iseteadvalt pead. Kõik puhkesid naerma.
«Otsustatud!» ütles Kamov lõbusalt.
«Millal siis toimub teine lend Marsile?» kusis Belopolski.
«Umbes kahe aasta pärast,» vastas Kamov. «Tähelaeva tuleb täiustada või ehitada uus. Kiirus kakskümmend kaheksa ja pool kilomeetrit sekundis on liiga väike.»
«Aga Veenus?» küsis Vološin.
Belopolski ja Paitšadze pilgud soojenesid, kui meenutati «Maa õde».
«Veenus on imetore,» kostis KaIl1ov. «See planeet on täis jõudu ja pakatavart; elu, kuid mõistatusi temal nähttavasti pole. Tal seisab ees arengutee, mille meie Maa on juba läbinud. Veenus hakkab alles elama. . Tema «vanema õe» Maa teadus peab teda aitama ning juhtima ta esimesi samme. Muidugi läheb selleni veel palju aega, kuid ma ei kahtle, et meie kauged järglased kord kindlasti seda teevad. Looduse arengut võib ja tuleb suunata, aga vägivaldselt muuta seda arengut ei tohi.» «Nii see on!» ütles vana akadeemik.

Kosmosereis on lõppenud.
Planeetidevahelise liikluse esimesi katseid kroonis hiilgav edu.
Seitsme ja poole kuu vältel külastas tähelaev «SSSR-LS2» päikesesüsteemi kaht planeeti, ja lennanud läbi üle poole miljardi kilomeetri, pöördus tagasi Maale. Nõukogude teadusele on antud hiiglaslik panus. Hakkame valmistuma järgmisteks retkedeks.

Neid tuleb palju. Nõukogude tähelaevad katavad planeetidevahelise maailmaruumi kümnete lennutrassidega.
Nad avastavad kõik saladused, mida loodus kiivalt varjab. Inimese juurdlev pilk tupgib meie maailma, meie päikesesüsteemi kõige kaugemate piirideni.
Kunagi muutub inimestel siingi kitsaks. Siis tungivad nad väljapoole seda süsteemi.
Vabal inimmõistusel pole tõkkeid ega julgusel piire!
Pole piire tunnetusel!...

.JÄRELSONA

Viimaste aastate saavutused paljudel täppisteaduste aladel on äratanud laiades rahvahulkades sügavat huvi. Eriti tuleb seda aga märkida nende probleemide ja küsimuste kohta, mis on seotud astronautilkaga, s. t. lendudega kosmilisse ruumi ja teistele taevakehadele. Ja seda ka täiesti arusaadaval põhjusel. Inimkonna iidne unistus - lennata tähtedevahelises Ruumis on muutumas reaalsuseks. Nõukogude Liidust ja Ameerika Ühendriikidest väljalastud kunstlikud kaaslased ja kosmose-raketid on selle eesmärgi peatse täitumise vastuvaidlematuks tõendiiks.
Alates 1957. a. 4. odktoobrist on astronautika liikunud edasi hiiglasesammudega. Ka kõige julgemad sel1ealased unistused osutusid liiga tagasihoidlikeks. Teaduslik-fantastiliste jutustuste autorid, k.es panid oma teoste kangelased maanduma Veenusele, Marsile, või juhtima kosmoselaeva maaillmaruumi sügavustes, nägid oma fantaasia elustumist aga alles sajandite pärast. See on põhjustanud asjaolu, et raamatu jõudmisel lugejani on mõned selles esitatud teaduslikud tõsiasjad juba vananenud või osutuvad ebatäpseks. Kõik see tekitab autorile üsnagi tõsiseid raskusi, ta peab suutma küllaltki täpselt ette näha vastavate teadusalade edaspidist arengusuunda, et neid

ilukirjandusliikus vormis õigesti lugejani tuua. sest vastasel korral muutuks teaduslik-fantastiline teos ainult fantastiliseks, milline mitteteaduslikku lugejat ainult desorienteeriks.

Viimast ei saa aga ette heita G. Martõnovij teaduslik-fantastilisele jutustusele «220 päeva tähelaevas». Autor on suutnud õigesti ja huvitavalt ära kasutada teose kirjurtamise ajal teadaolevad andmed nii astronautika kui ka astronoomia kohta. Muidugi oleks ebaõige väita, et lend Marsile ja Veenusele kas lähemas või kaugemas tulevikus toimub kõne all olevas jutustuses antud skeemi kohaselt. Veelgi enam, autorile võiks

nii mõneski küsimuses ja probleemi ülesseadmiges vastu vaielda. Kuid see kõik ei vähenda teose väärtust ja aktuaalsust.

Tuleks siiski ära märkida mõned ilmsed vastuolud teaduse andmete ja raamatus esitatud seisukohtade vahel.

Jutustuses märgitakse atmosfääri ülemise piirina 1000 km. Kaasaegsed uurimistulemused näitavad, et atlmosfäär ulatub meie koduplaneedist kuni 3000 km kauguseni. Kaheldavaiks jääb ka autori seisukoht, et Maa atmosfääri ehitust ei tuntud veel kuigi hästi. Vaevalt saab see olla iseloomuliik kosmoselendude ajajärgule. Juba kaasajal, mil lennud. naaberplaneetidele pole veel võimalikud, on uurimused kõrgrakkettide ja kunstliike kaaslaste abil andnud meile küllaltki hea ettekujutuse atmosfääri ehitusest.

Ebareaalsena tundub ka asjaolu, et kosmoselaevas viibijad stardi momendist kuni tagasisaabumiseni ei pea sidet Maaga. Juba praegu on võimaliik raadioside kosmoserakettidega sadade tuhandete kilomeetrite kaugusel. Sama tuleks märkida ka kosmonautide pideva «kaalutus» olekus viibimise kohta. Vaevalt on usutav, et tuleviku kosmoselennud taoliselt projekteeritakse, kuna pikemaajaline «kaaluta» seisund pole siiski inimorganismile täiesti vastuvõetav ja see pole ka tarvilik, sest kos-moselaevas on võimalik tekitada kunstlikku raskusjõudu. Kaasaegsed projektid näevad seda ette.

Jutustuses räägitakse järvedest Marsil. Kaasajal ollakse üldiselt arvamisel, et Marsil lahtisi veekogusid ja üldse vett vedelas olekus ei leidu. Viimast võiks leida ainult võib-olla Marsi
pinnases või esineda pinnal nmg atmosfääris härmatise ja jääkristallide näol. Pole olemas ka otseseid tõendeid veekogude olemasolu kohta Veenusel. Autori arvates on aga Veenus suuremalt jaolt kaetud akvatooriumiga.

Autori poolt esile toodud probleemi aktuaalsus, põhjendatud optimism ja teose kangelaste nõukogude teadlastele omased iseloomujooned jätavad varju mõningad raamatus esinevad teaduslikud ebatäpsused ja annavad talle võrdse koha teiste teaduslik-fantastiliste teoste kõrval meie raamaturiiulil.

CH. VILLMANN, ENSV Teaduste
Akadeemia Loodusuurijate Seltsi
Tallinna Tähetorni juhataja

SISUKORD

Kooliealiste keskmirele ja nanemale astmele

Maprštnoe n n •

220 JtHEH HA BBE31102IETE

Ha aotosonojt ssmee

Otpoptšnesne 3. Bajrspa.

3oTonouoe loevnaleTaeräros HsnaTmtaoTeo

Tansnn, napsgerme nroooe, 10.

Toimetala *L, Targo* Kunstiline toimsta1a H. Vitšur Tehniline tolmstala *T.* Mttt **Korrektotid A,** Ktho **20** ***L.*** **Rosin** i.adttmisals antud 17. V **1960.** Trukkimisele antud 15, VII **1950. Paber** 56:96, 1/js. Trükipoognatd j2,252+1 lita, Formaadile 60;92 kohaldatud **tril**kipoognaid 10,1. Arvutuspoognsld lo,sk Trükiarv 10 000. **Tenlmise or. 269š.**

Trilkrkoda „Kommunist", Tsninn, Pikk tn. 2.

Hind rbl. **5.—** (50 **kop.)**

7 — 11